

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ - ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΑΡΧΑΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Θεόδωρος Ράμμος

**«Οι ιδρυτικοί μύθοι των πόλεων της Λακωνίας, της Μεσσηνίας και της
Αργολίδας»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΜ: 201554

Επόπτρια: Ψωμά Σελήνη Καθηγήτρια Αρχαίας Ιστορίας

Επιτροπή: Ψωμά Σελήνη Καθηγήτρια Αρχαίας Ιστορίας , Γιαννακόπουλος Νίκος
Αναπλ.Καθηγητής Αρχαίας Ιστορίας. Ανεζίρη Σοφία Επίκ. Καθηγήτρια Αρχαίας
Ιστορίας,

ΑΘΗΝΑ 2019

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	3
1.Οι Δωριείς.....	5
1.1.Η κατάρρευση των μυκηναϊκών κέντρων	5
1.2. Η περιπλάνηση των Δωριέων πριν την κάθοδο στην Πελοπόννησο	6
1.3.Ηρακλείδες και Δωριείς	8
1.4.Η κάθοδος των Δωριέων	10
2.1 Η ίδρυση της Σπάρτης τοπωνυμία-γεωγραφία της περιοχής.....	13
2.2.Η ίδρυση της Σπάρτης από τους Δωριείς.....	15
2.3..Προέλευση των ομοίων της Σπάρτης.....	17
2.4.Η Σπάρτη και η σύνδεση με το προ δωρικό παρελθόν.....	19
2.4.α.Ηρακλείδες και ο οίκος του Τυνδάρεω.....	19
2.4.β.Το βασίλειο του Μενέλαου και η πόλις κράτος της Σπάρτης.....	21
2.4..γ. Η ηγεμονία στην Πελοπόννησο και σύνδεση με το αχαιϊκό παρελθόν	22
2.4..δ.Η πανελλήνια ηγεμονία της Σπάρτης και η σύνδεση με τον Αγαμέμνονα.....	26
2.5. Συμπεράσματα από τους μύθους ίδρυσης της Σπάρτης	27
3.Ιδρυτικοί μύθοι των υπόλοιπων πόλεων της Λακωνίας.....	29
3.2.Συμπεράσματα για τους ιδρυτικούς μύθους των πόλεων της Λακωνίας	37
4.Μεσσηνία	39
4.1.Ιδρυτικός μύθος Μεσσηνίας	39
3.2.Οι Δωριείς στη Μεσσηνία	40
4.3.Η ίδρυση της Μεσσήνης από τον Επαμεινώνδα.....	41
4.4. Η προέλευση των κατοίκων της Μεσσήνης	46
4.5. Οι ιδρυτικοί μύθοι των υπόλοιπων πόλεων της Μεσσηνίας.....	51
4.6.Συμπεράσματα για τις πόλεις της Μεσσηνίας.....	55
5.Αργολίδα	56
5.1.Η μυθική ίδρυση του Άργους.....	56
5.2.Οι Δωριείς στο Άργος	59
5.3.Η πόλη κράτους του Άργους, η επέκταση της και η συρρίκνωση της.	60
5.4.Η προέλευση των πολιτών του Άργους	61
5.5.Ιδρυτικοί μύθοι των υπολοίπων πόλεων της Αργολίδας	62
5.5.α.Πόλεις της αργολικής πεδιάδας και των ακτών του Αργολικού κόλπου	62
5.5.β.Οι ιδρυτικοί μύθοι των πόλεων της ανατολικής Αργολίδας	65
5.6.Πόλεις εκτός Αργολίδας που κατακτούν οι Δωριείς του Άργους	67
5.7.Συμπεράσματα για τους ιδρυτικούς μύθους των πόλεων της Αργολίδας	69
6.Συμπεράσματα	71

Πρόλογος

Οι ιδρυτικοί μύθοι χαρακτηρίζονται από δυναμικότητα και ευελιξία και μέσα από αυτούς οι πόλεις κράτη της αρχαιότητας είχαν τη δυνατότητα να διαμορφώνουν την ταυτότητα τους και να διαχειρίζονται τις πολιτικές προκλήσεις της εποχής τους. Αρχικά, τέτοιοι μύθοι ήταν συνηθέστεροι στις αποικίες όπου η ανάγκη της εφεύρεσης ενός κοινού παρελθόντος ήταν πιο επιτακτική. Στη συνέχεια όμως χρησιμοποιήθηκαν και από τις πόλεις κράτη της κυρίως Ελλάδας με στόχο να δικαιολογήσουν την επέκτασή τους, να διεκδικήσουν περισσότερα εδάφη ή και να ενσωματώσουν νέους πληθυσμούς. Ακόμα, μέσα από την ανακάλυψη μυθικών δεσμών μεταξύ πόλεων γίνονταν ισχυρότερες συμμαχίες.¹

Οι μύθοι αυτοί περιέχουν σπόρους αλήθειας και μέσα από την προσεκτική ανάγνωση τους δίνουν διάφορες πληροφορίες για τη στιγμή της δημιουργίας τους. Επιπλέον, μεταφέρουν κάποιες μηνύσεις για την εποχή που αναφέρονται, αφού δεν ήταν δυνατόν να δημιουργηθούν από το μηδέν τα μυθικά γεγονότα.

Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στους μύθους των πόλεων της Λακωνίας, της Μεσσηνίας και της Αργολίδας, καθώς και στον ιδρυτικό μύθο των Δωριέων της πληθυσμιακής ομάδας που κυριάρχησε στην περιοχή μετά την παρακμή των μυκηναϊκών κέντρων. Οι μύθοι των περιοχών αυτών διασώθηκαν ως τις μέρες μας κυρίως μέσα από το έργο του περιηγητή Πausανία, αλλά και από τον γεωγράφο Στράβωνα. Οπότε το πρόβλημα που αντιμετωπίζει η έρευνα είναι ότι αυτοί οι μύθοι κατασκευάζονται αρχικά την αρχαϊκή και κλασική εποχή, αλλά μας τους μεταφέρουν συγγραφείς των ρωμαϊκών χρόνων. Με αυτό τον τρόπο στους αρχικούς μύθους έχουν προστεθεί ή αφαιρεθεί γεγονότα ανάλογα με το τι ήθελαν να προβάλουν ή να αποκρύψουν οι άνθρωποι των ρωμαϊκών χρόνων.

Η εργασία χωρίζεται σε κεφάλαια με βάση την τοποθεσία των πόλεων με εξαίρεση το κεφάλαιο 1. Το κεφάλαιο 1 αναφέρεται στον ιδρυτικό μύθο των Δωριέων και την προέλευσή τους, ώστε να προσδιοριστεί ποιες πληθυσμιακές ομάδες πιστευόταν ότι συγκρότησαν αυτή τη φυλετική ομάδα. Στο κεφάλαιο 2 περιγράφονται οι μύθοι σχετικά με την ίδρυση της Σπάρτης, καθώς και το πώς οι Σπαρτιάτες εκμεταλλεύτηκαν το μυθικό τους παρελθόν για την ηγεμονική της πολιτική. Στο κεφάλαιο 3 αναφέρονται οι ιδρυτικοί μύθοι των υπόλοιπων πόλεων της

¹N.MacSweeney 2013,16.

Λακωνίας, οι οποίες μετά την εμφάνιση των Ρωμαίων στην περιοχή ανεξαρτητοποιήθηκαν. Το κεφάλαιο 4 περιγράφει τους ιδρυτικούς μύθους της Μεσσήνης και των υπολοίπων πόλεων της Μεσσηνίας. Αντίστοιχα, το κεφάλαιο 5 αναφέρεται τους ιδρυτικούς μύθους του Άργους και των πόλεων της Αργολίδας. Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο αποτυπώνονται κάποιες γενικές παρατηρήσεις και συμπεράσματα, τα οποία προκύπτουν από το σύνολο της μελέτης των συγκεκριμένων ιδρυτικών μύθων.

1,Οι Δωριείς

1.1.Η κατάρρευση των μυκηναϊκών κέντρων

Στην Πελοπόννησο μετά την κατάρρευση των Μυκηναϊκών κέντρων κυριαρχούν οι Δωριείς. Με εξαίρεση την περιοχή της σημερινής Αχαΐας και Αρκαδίας, σε όλη την υπόλοιπη Πελοπόννησο οι πόλεις που δημιουργούνται συνδέουν την ίδρυση τους με την κάθοδο των Δωριέων. Οι αλλαγές που συντελέστηκαν στα τέλη του 12^{ου} αιώνα έμειναν ζωντανές στη μνήμη των μεταγενέστερων και άφησαν τα ίχνη τους στους μύθους που μας μετέφεραν οι συγγραφείς της αρχαιότητας.

Ο Μυκηναϊκός πολιτισμός κατέρρευσε δύο γενιές μετά των Τρωικό πόλεμο και οι Δωριείς κυριάρχησαν στην Πελοπόννησο ογδόντα χρόνια μετά την άλωση της Τροίας.² Τα μυκηναϊκά ανάκτορα καταστράφηκαν και η Γραμμική Β' ξεχάστηκε. Τότε και για δύο περίπου αιώνες συντελέστηκαν μεγάλες κοινωνικο-πολιτικές αλλαγές και τέθηκαν οι βάσεις για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό των ιστορικών χρόνων. Ο Θουκυδίδης τονίζει στο έργο του ότι υπήρξε αραίωση του πληθυσμού της Πελοποννήσου πριν την εμφάνιση των Δωριέων.³ Τα αίτια τις παρακμής των Μυκηναίων απασχόλησαν έντονα τη σύγχρονη έρευνα. Η επικρατούσα άποψη είναι πως αυτή η παρακμή οφείλεται σε ένα συνδυασμό γεγονότων. Αναλυτικότερα, τον 12^ο π.Χ. υπήρξε μια έντονη αναταραχή στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Αυτή προκλήθηκε από την εμφάνιση των ονομαζόμενων λαών της θάλασσας. Τότε καταλύεται το κράτος των Χετταίων και παρακμάζει το Νέο Βασίλειο της Αιγύπτου, καθώς το κόστος για την απόκρουση των λαών της θάλασσας ήταν μεγάλο και διέλυσε τις βάσεις της οικονομίας της χώρας. Επομένως, οι Μυκηναίοι χάνουν δύο σημαντικούς εμπορικούς εταίρους οι οποίοι απορροφούσαν ένα σημαντικό μέρος των εξαγωγικών προϊόντων των ανακτόρων και παράλληλα ήταν πηγή για να προμηθεύονται ζωτικής σημασίας πρώτες ύλες. Έτσι, το ανακτορικό σύστημα των Μυκηναίων ήρθε σε κρίση, μιας και δεν υπήρχε το απαραίτητο πλεόνασμα αγαθών για την διατήρηση του. Παράλληλα όλοι νόστοι των ηρώων της Τροίας αναφέρονται

² Θουκ,1,12,3.

³ Θουκ. 1.12.1.

στις δυσκολίες που συνάντησαν οι αρχηγοί των Αχαιών όταν γύρισαν στις πατρίδες τους. Φαίνεται πως προκλήθηκαν ενδοπολιτειακοί αγώνες εξαιτίας της μακροχρόνιας απουσίας των ηγετών στην Τροία.⁴

Αυτή η πολύπλευρη κρίση του ανακτορικού συστήματος και το δημογραφικό κενό που πιθανώς δημιούργησε, έδωσε την ευκαιρία σε πληθυσμούς από την κυρίως Ελλάδα να μεταναστεύσουν στην Πελοπόννησο και να κυριαρχήσουν σε αυτή. Αυτοί πληθυσμοί ονόμαζαν τους εαυτούς τους Δωριείς και θεωρούσαν ότι κατάγονταν από τον Δώρο γιό του Έλληνα.⁵ Παράλληλα οι ηγέτες τους παρουσίαζαν ως γενάρχη του γένους τους των Ηρακλή και θεωρούσαν τους εαυτούς τους απογόνους του.

1.2. Η περιπλάνηση των Δωριέων πριν την κάθοδο στην Πελοπόννησο

Ο Ηρόδοτος στο πρώτο του βιβλίο αναφέρεται στην προέλευση των Δωριέων και στις μετακινήσεις τους μέχρι να φτάσουν στην Πελοπόννησο.⁶ Αναλυτικότερα, κατά τον αρχαίο ιστορικό οι Δωριείς την περίοδο της βασιλείας του Δευκαλίωνα κατοικούσαν στην περιοχή της Φθιώτιδας. Δυο γενιές αργότερα με αρχηγό τον Δώρο, γιο του Έλληνα -και επομένως εγγόνο του Δευκαλίωνα- μετακινούνται στην χώρα ανάμεσα στον Όλυμπο και την Όσσα. Αυτό το μέρος το ονόμασαν Ιστιαιώτις και αναγκάστηκαν να το εγκαταλείψουν όταν τους εκδίωξαν οι Καδμείοι. Αυτό συνέβη μετά την άλωση της Θήβας από τους “Επιγόνους”, λίγα χρόνια πριν την τρωική εκστρατεία. Οι Καδμείοι εγκατέλειψαν τη Βοιωτία και κατέλαβαν την περιοχή που είχαν καταφύγει οι Δωριείς. Έτσι οι τελευταίοι μετανάστευσαν στην Πίνδο και πήραν το όνομα Μακεδνοί. Ένα τμήμα των Δωριέων κατευθύνθηκε νοτιότερα στη χώρα με το όνομα Δρυοπίδα και από εκεί ήρθαν στην Πελοπόννησο.

Ο Τυρταίος από την άλλη πλευρά περιγράφοντας την ίδρυση της Σπάρτης αναφέρει πως οι Δωριείς ξεκίνησαν από τον Ερινεό.⁷ Ο Ερινεός ήταν μια από τις πόλεις της αρχαίας Δωρίδας, χτισμένη στην κοιλάδα της Γραβιάς. Τον 5^ο αιώνα π.Χ. ο Θουκυδίδης αναφέρεται στον τόπο αυτό ως ένα από τα τρία πολίσματα της Δωρίδας, ο οποίος μαζί με το Βοίον και το Κυτίνιον ήταν οι μητροπόλεις των Δωριέων.⁸ Οι τρεις αυτές μητροπόλεις αναφέρονται και από τον Στράβωνα. Ο αρχαίος γεωγράφος αντίθετα με τον Ηρόδοτο περιγράφοντας τους τόπους που

⁴Ραμού-Χαψιάδη, 1982,32

⁵Ηροδ, 1,56.3.

⁶Ηροδ, 1,56.3.

⁷Στραβ.8.4.10.

⁸Θουκ. 1.107.2.

κατοίκησαν οι Δωριείς παραλείπει την μετοίκισή τους στην Πίνδο, καθώς υποστηρίζει ότι αυτοί έφτασαν στην περιοχή της Δωρίδας κοντά στον Παρνασσό αμέσως μετά την εγκατάλειψη της Ιστιαιώτιδος (Εσταιώτιδος).⁹

Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης τοποθετεί τους Δωριείς στην περιοχή της Ιστιαιώτιδος όταν αυτοί ζήτησαν βοήθεια από τον Ηρακλή για να αντιμετωπίσουν τους Λαπίθες, που κατοικούσαν κοντά στον Όλυμπο. Μάλιστα ο Αιγίμιος, ο βασιλιάς των Δωριέων εκείνη την εποχή προσφέρει στον ήρωα το ένα τρίτο της “Δωρίδος χώρας” ως ανταμοιβή για τη βοήθεια του.¹⁰ Σε αυτό το σημείο υπάρχει ο κίνδυνος να ταυτιστεί η Ιστιαιώτιδα με τη γεωγραφική περιοχή που ονομαζόταν Δωρίδα στους ιστορικούς χρόνους, όμως αυτό που παραχωρεί στον Ηρακλή ο Αιγίμιος είναι το ένα τρίτο του βασιλείου του. Ειδικότερα, ο Αιγίμιος ήταν βασιλιάς ενός φυλετικού κράτους και με αυτό τον τρόπο οι περιοχές που εξουσιάζει ο βασιλιάς των Δωριέων φέρουν το όνομα της φυλής του, αυτό συμβαίνει αντίστοιχα στην αρχαϊκή και κλασική εποχή με το βασίλειο της Μακεδονίας, μιας και ο όρος Μακεδονία τότε περιγράφει την περιοχή που είχε υπό την εξουσία του ο βασιλιάς των Μακεδόνων. Ο Ηρακλής μετά την επιτυχημένη εκστρατεία του εναντίον των Λαπιθών δεν δέχεται το δώρο του Αιγίμιου, αλλά συμφωνεί με το βασιλιά των Δωριέων να το φυλάξει για τους απογόνους του.¹¹

Λίγο πριν από αυτήν την εκστρατεία του Ηρακλή εναντίον των Λαπιθών είχε προηγηθεί μια άλλη εκστρατεία του ήρωα η οποία σχετίζεται με τις περιοχές τις οποίες κατοίκησαν οι Δωριείς.¹² Πιο συγκεκριμένα, ο Ηρακλής είχε εκδιώξει τους Δρύοπες από την χώρα τους. Οι Δρύοπες εγκατέλειψαν την περιοχή που τότε ονομαζόταν από αυτούς Δρυοπίδα μεταναστεύοντας στην Κάρυστο, την Κύπρο αλλά και στην Πελοπόννησο κοντά στον εχθρό του Ηρακλή, τον Ευρυσθέα.¹³ Με τη βοήθεια του βασιλιά της Τίρυνθας ίδρυσαν τρεις πόλεις εκεί την Ασίνη, την Ερμιόνη και την Ηιόνα. Επομένως, με την εκδίωξη των Δρυόπων δημιουργήθηκε το περιθώριο για ανακατατάξεις και μετακινήσεις πληθυσμών στην περιοχή της Στερεάς Ελλάδος. Αρχικά, η περιοχή δόθηκε από τον Ηρακλή στους Μηλιείς, έναν λαό που ζούσε δίπλα στους Δρύοπες και συμμαχισε με τον ήρωα εναντίον τους.¹⁴ Αργότερα, όμως η

⁹ Στραβ.10.4.6.

¹⁰ Διοδ.4.37.3.

¹¹ Κακριδής 1986, τομ.4, 100.

¹² Διοδ.4.37.1.

¹³ Διοδ.4.37.2.

¹⁴ Κακριδής 1986, τομ.4,99

περιοχή κατακλύζεται από τη φυλή των Δωριέων σε τέτοιο βαθμό, ώστε να αλλάξει το τοπωνύμιο και να ονομαστεί Δωρίδα.

Επομένως, ο χώρος που κινήθηκε η φυλή των Δωριέων σύμφωνα με τις γραπτές πηγές της αρχαιότητας πριν την κάθοδο τους στην Πελοποννήσο ήταν αυτός ανάμεσα στον Παρνασσό και τον Όλυμπο. Με την οροσειρά της Πίνδου να αποτελεί το δυτικό όριο των περιοχών που περιπλανήθηκαν.¹⁵

1.3. Ηρακλείδες και Δωριείς

Η πρώτη σύνδεση ανάμεσα στον Ηρακλή και τους Δωριείς, όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα, ήταν η συμμαχία τους εναντίον στους Λαπίθες της Θεσσαλίας. Ο Αιγίμιος παραχώρησε τότε το ένα τρίτο του βασιλείου του στον Ηρακλή. Ο ήρωας ναι μεν δέχτηκε την προσφορά του, αλλά δεν κυβέρνησε ποτέ ο ίδιος τους Δωριείς. Αντίθετα, αυτό το δώρο το εκμεταλλεύτηκαν οι απόγονοι του Ηρακλή και ήταν αυτοί που είχαν την ηγεσία όταν οι Δωριείς εισέβαλλαν στην Πελοπόννησο.

Αναλυτικότερα, ο γενάρχης των Ηρακλειδών καταγόταν από την Πελοπόννησο και συγκεκριμένα από το βασιλικό οίκο του Περσέα, ο οποίος κυβερνούσε τις Μυκήνες.¹⁶ Ο ήρωας όμως γεννήθηκε στη Θήβα, μιας και ο θνητός του πατέρας, Αμφιτρύωνας, είχε εξοριστεί από τον τόπο καταγωγής του όταν σκότωσε τον Ηλεκτρύωνα. Ο Ηλεκτρύωνας τότε ήταν βασιλιάς των Μυκηνών και πατέρας της μητέρας του Ηρακλή, Αλκμήνης, την οποία είχε εμπιστευτεί στον Αμφιτρύωνα. Μετά το φόνο του Ηλεκτρύωνα το ζευγάρι εκδιώχθηκε από τον Σθενέλαο αδερφό του βασιλιά των Μυκηνών και κατέφυγε στη Θήβα. Εκεί γεννήθηκε ο Ηρακλής και ύστερα από το τέχνασμα της Ήρας να καθυστερήσει τον τοκετό του για να γεννηθεί πριν από αυτόν ο Ευρυσθέας ο γιος του Σθενέλαου δεν κατάφερε ποτέ να κυβερνήσει την Πελοπόννησο.¹⁷ Ο Ηρακλής συνδέθηκε έντονα και με την περιοχή του Μαλιακού κόλπου αφού εκεί φαίνεται να έχει τη βάση του τα τελευταία χρόνια της ζωής του και εκεί στο όρος Οίτη πέθανε η ανθρώπινη φύση του.¹⁸

¹⁵ Ηροδ, 8.43.

¹⁶ Κακριδής 1986, τομ.4,20.

¹⁷ Απολλόδ.2.50-60.

¹⁸ Διοδ.4.38-39.

Επιπρόσθετα, οι απόγονοι του αρχικά βρίσκουν καταφύγιο στην Τραχίνα κοντά στο βασιλιά Κήυκη, μόλις όμως ενηλικιώνονται, αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την περιοχή, ύστερα από απαίτηση του Ευρυσθέα.¹⁹ Οι Ηρακλείδες τελικά κατέφυγαν στην Αθήνα και τους παραχωρήθηκε τότε η περιοχή του Μαραθώνα. Ο Ευρυσθέας επιθυμώντας την οριστική εξόντωση του γένους που απειλούσε την εξουσία του στην Πελοπόννησο, συγκέντρωσε ένα μεγάλο στράτευμα και επιτέθηκε στην Αττική. Στη μάχη που ακολούθησε οι Ηρακλείδες και οι σύμμαχοί τους νίκησαν και ο Ύλλος -ο μεγαλύτερος γιος του Ηρακλή και επικεφαλής του γένους του- σκότωσε τον Ευρυσθέα. Επίσης, στη μάχη πέθαναν όλοι οι αρσενικοί απόγονοι του Ευρυσθέα και η γενιά του εξέλειψε.²⁰ Έτσι, οι μοναδικοί διάδοχοι του οίκου του Περσέα έγιναν αυτόματα οι απόγονοι του Ηρακλή.

Μετά τη νίκη τους αυτή οι Ηρακλείδες εισέβαλαν για πρώτη φορά στην Πελοπόννησο, αλλά δεν καταφέρνουν να την κατακτήσουν, επειδή η γη τότε σταμάτησε να δίνει καρπούς και μην μπορώντας να ανεφοδιαστούν επέστρεψαν στην Τρικόρυθον του Μαραθώνα.²¹ Τότε ο Ύλλος λαμβάνει χρησμό από το μαντείο των Δελφών που έλεγε ότι πρέπει να περιμένουν τον τρίτο καρπό για να καταφέρουν να επικρατήσουν στην Πελοπόννησο. Ο ηγέτης των Ηρακλειδών ερμηνεύοντας τα λόγια του θεού περιμένει τρία χρόνια και επιτίθεται ξανά στην Πελοπόννησο. Οι Πελοποννήσιοι με αρχηγό τον Ατρέα γιο του Πέλοπα τους παρεμποδίζουν στον Ισθμό της Κορίνθου. Ο Ύλλος για να αποφευχθεί η μάχη πρότεινε να μονομαχήσει με έναν άνδρα που θα επέλεγαν οι εχθροί του και αν νικούσε η συμφωνία όριζε να αναγνωριστεί ως ηγεμόνας της Πελοποννήσου. Αντίθετα, σε περίπτωση που έχανε οι Ηρακλείδες θα έπρεπε να μείνουν μακριά από την Πελοπόννησο για εκατό χρόνια. Τελικά, υπερασπιστής των Αχαιών ορίστηκε ο Έχεμος, ο οποίος σκότωσε τον Ύλλο και με αυτό τον τρόπο για δεύτερη φορά οι Ηρακλείδες απέτυχαν να επανέλθουν στην Πελοπόννησο και επέστρεψαν στο Τρικόρυθον της Αττικής.²²

Από εκεί πολλοί από αυτούς κατέφυγαν στον Αιγίμιο βασιλιά των Δωριέων, ο οποίος τηρώντας τη συμφωνία που είχε κάνει με τον Ηρακλή τους έδωσε το ένα τρίτο του βασιλείου του.²³ Οι Ηρακλείδες αναμείχθηκαν με τους Δωριείς σε μια φυλετική ομάδα, με κοινή συνείδηση, τόσο που οι όροι Δωριείς και Ηρακλείδες ταυτίστηκαν

¹⁹ Διοδ. 4.57.4.

²⁰ Διοδ. 4.57.6.

²¹ Ηροδ. 9.26.2, Διοδ. 4.58.1.

²² Ηροδ. 9.26.4-6, Διοδ. 4.58.4., Tomlinson R.A 1972, 59.

²³ Διοδ. 4.58.6.

δηλώνοντας την ίδια πληθυσμιακή ομάδα. Ειδικότερα, η ολοκλήρωση της κατασκευής του Δωρικού έθνους πιθανότερα συντελέστηκε στην περιοχή της Δωρίδας κατά τον 12^ο αιώνα π.Χ. Από τους μύθους που μας παραθέτουν οι αρχαίοι συγγραφείς μπορεί κάποιος να συμπεράνει πως τον 12^ο αιώνα στην περιοχή αυτή συγκεντρώνονται διάφορες πληθυσμιακές ομάδες οι οποίες κατοικούν συστηματικά τον τόπο αυτόν χωρίς να μετακινούνται και έχουν μια ενιαία πολιτική οργάνωση.

Εκείνη την περίοδο δημιουργήθηκαν και οι τρεις φυλές του Δωρικού έθνους. Το όνομα κάθε φυλής ίσως μας φανερώνει και την προέλευση της. Οι Υλλείς ονομάστηκαν έτσι από τον γιο τον Ύλλο γιο του Ηρακλή και ουσιαστικά ήταν απόγονοι των Ηρακλειδών που σύμφωνα με τους μύθους πριν εγκατασταθούν στην Δωρίδα κατοίκησαν περιοχές της Βοιωτίας, του Μαλιακού, την Τραχίνα, το Τρικόρυνθο της Αττικής και ενώθηκαν με τους Δωριείς όταν αυτοί κατείχαν την Δωρίδα. Οι Δυμάνες ήταν η φυλή των Δωριέων που σχετιζόταν περισσότερο με αυτή την πληθυσμιακή ομάδα η οποία μετακινήθηκε από την Πίνδο-και είχε το όνομα Μακεδνοί- στις περιοχές της Θεσσαλίας και της δυτικής Στερεάς Ελλάδας καταλήγοντας στους πρόποδες του Παρνασσού. Τέλος, στη φυλή των Πάμφυλων φαίνεται να εντάχθηκαν όσοι δεν ανήκαν σε καμιά από τις προηγούμενες πληθυσμιακές ομάδες, αλλά είχαν ενταχθεί στο Δωρικό φύλο κατά την περίοδο των μετακινήσεων του. Αυτή η ερμηνεία στηρίζεται στην ετυμολογία του ονόματος της φυλής, Παν+φυλή, δηλαδή όλες οι φυλές. Βέβαια κάθε φυλή είχε τον δικό της επώνυμο ήρωα και μένοντας πιστή στην παράδοση τα δύο τρίτα του δωρικού έθνους έχουν γενάρχη τον Αιγίμιο, αφού ο Πάμφυλος και Δύμαντας αναφέρονται στους μύθους ως γιοι του, ενώ οι Υλλείς αναγνωρίζουν ως προπάτορα τους τον Ηρακλή και εστιάζουν στην καταγωγή τους από την Πελοπόννησο.²⁴

1.4.Η κάθοδος των Δωριέων

Με βάση αυτόν τον μύθο όσοι θεωρούσαν τους εαυτούς τους απογόνους του Ηρακλή, πίστευαν πως κατάγονταν από την Πελοπόννησο και αξίωναν να επανέλθουν σε αυτή ως βασιλιάδες, αφού ήταν οι μόνοι διάδοχοι του οίκου του Περσέα μετά την εξάλειψη της γραμμής του Ευρυσθέα. Η κατασκευή της γενεαλογίας των Ηρακλειδών εξυπηρετούσε τις βλέψεις που είχαν οι Δωριείς για την

²⁴ Sakellariou M.B. 1990, 151.

μετοίκηση τους στα πιο εύφορα εδάφη της Πελοποννήσου. Δεν γίνεται να είμαστε βέβαιοι αν αυτοί οι μύθοι δημιουργήθηκαν πριν την εναλλαγή της εξουσίας ανάμεσα στους Αχαιοούς και τους Δωριείς στα τέλη του 12^{ου} αιώνα ως μια προσπάθεια των Δωριέων να δικαιολογήσουν την εισβολή τους ή αν κατασκευάστηκαν μετά την επικράτηση των Δωριέων με στόχο να δείξουν πως είναι αυτόχθονες της περιοχής που κατέλαβαν και έτσι να ενσωματωθούν με τους πληθυσμούς που εξουσίασαν. Η δεύτερη εκδοχή φαντάζει πιθανότερη μιας και η κάθοδος των Δωριέων έχει αρκετά από τα χαρακτηριστικά ενός ιδρυτικού μύθου μιας αποικίας.²⁵

Πιο συγκεκριμένα, η γη δίνεται στους Δωριείς ύστερα από έναν χρησμό του μαντείου των Δελφών. Αρχικά, ο χρησμός παρερμηνεύεται και οι Δωριείς αποτυγχάνουν. Για την ακρίβεια αδυνατούν δύο φορές να τον εκπληρώσουν. Εκτός από την εκστρατεία του Ύλλου στον Ισθμό της Κορίνθου, η παράδοση αναφέρει μια ακόμα μια απόπειρα των Ηρακλειδών να εισβάλουν στην Πελοπόννησο. Πριν περάσουν πενήντα χρόνια από τα εκατό που όριζαν οι σπονδές ανάμεσα στον Ύλλο και στον Ατρέα, οι Ηρακλείδες εισβάλουν στην Πελοπόννησο. Με αρχηγούς τον Κλεοδαίο και τον Αριστόμαχο, τον γιό και τον εγγόνο του Ύλλου, αποκρούονται για ακόμα μια φορά. Μάλιστα, στη μάχη σκοτώθηκαν και οι ηγέτες τους.²⁶ Τότε ζητούν διευκρινιστικό χρησμό στους Δελφούς, με τον θεό να τους αποσαφηνίζει ότι ο τρίτος καρπός του αρχικού χρησμού, σήμαινε την τρίτη γενιά μετά τον θάνατο του Ύλλου, δηλαδή τους γιούς του Αριστόμαχου. Ακόμα, ο νέος χρησμός τους δείχνει και τον δρόμο που πρέπει να ακολουθήσουν για να επιτύχουν. Χαρακτηριστικά, ο θεός συμβούλευσε τους γιούς του Αριστόμαχου να περάσουν στην Πελοπόννησο από την Ναύπακτο διαμέσου της θάλασσας και να ορίσουν οδηγό της καθόδου τον τριόφθαλμο. Αυτή τη φορά ο χρησμός ερμηνεύεται σωστά από τον Κρεσφόντη και οδηγός των Δωριέων στην εκστρατεία τους έγινε ο Αιτωλός Όξυλος, ο οποίος ίππευε ένα μονόφθαλμο όνο.²⁷ Από εκεί οι Δωριείς παρακάμπτουν τον Ισθμό της Κορίνθου, όπου είχαν ηττηθεί τις δύο προηγούμενες φορές και καταφέρνουν να καταλάβουν το Άργος, τη Μεσσηνία, την Κόρινθο και την Λακωνία. Οι Δωριείς φαίνεται να έδρασαν διασπασμένοι σε ομάδες και κάθε ομάδα να κατέκτησε μόνη της την δικιά της περιοχή.

²⁵ Σχετικά με τους ιδρυτικούς μύθους των αποικιών Graham, 1964 και Malkin 2006, 373-394.

²⁶ Tomlinson R.A., 1972, 60.

²⁷ Πaus.5.3.

Ο μύθος της διανομή των εδαφών ανάμεσα στους ηγέτες των Δωριέων εμφανίζει μεγάλη ομοιότητα με το πως μοίρασαν τον κόσμο οι τρεις γιοί του Κρόνου μετά την επικράτηση τους.²⁸ Και στις δύο περιπτώσεις η διανομή αποφασίζεται με κλήρο και η κατακτημένη “γη” χωρίζεται σε τρεις κλήρους. Ειδικότερα, στην περίπτωση των Δωριέων η δορίκτητος γη μοιράζεται ανάμεσα στους γιούς του Αριστόμαχου. Ο Τήμενος λαμβάνει την περιοχή της Αργολίδας, ο Κρεσφόντης τη Μεσσηνία και οι γιοι του Αριστόδημου-που εν τω μεταξύ είχε πεθάνει- παίρνουν τη Λακωνία. Ο μύθος αναφέρει την σύμπραξη των δύο αδελφών ενάντια στα ανίψια τους, μιας και ο Τήμενος και Κρεσφόντης συμφωνούν από τα πριν ποιες περιοχές επιθυμούν. Όταν ήρθε η ώρα της κλήρωσης ανάμεσα στον Κρεσφόντη και τους ανιψιούς του, ο Τήμενος κατασκεύασε δύο πήλινους κλήρους, όμως τον έναν τον έψησε και τον άλλον τον αποξέρανε στον ήλιο. Έτσι, μόλις τους έριξε στην υδρία με το νερό έμεινε μόνο ο κλήρος του Κρεσφόντη.²⁹ Αυτή η αδικία στη διανομή των εδαφών που αναφέρει αυτή η εκδοχή του μύθου σίγουρα χρησίμευσε στους Σπαρτιάτες για να δικαιολογήσουν την επέκταση τους εις βάρος των άλλων δωρικών περιοχών. Πιο συγκεκριμένα, με το να αμφισβητήσουν τη διανομή και να κατηγορήσουν τους ηγέτες των Αργείων και των Μεσσηνίων για ατιμία, νομιμοποίησαν την επιθετική τους πολιτική και την επαναχάραξη των συνόρων στην Πελοπόννησο κατά την αρχαϊκή εποχή. Παράλληλα, η κλήρωση για να μοιραστούν τα νέα εδάφη ήταν πολύ συνηθισμένη στις νέες αποικίες.³⁰

Συνοψίζοντας, οι μύθοι της κατάκτησης της Πελοποννήσου είχαν στόχο να νομιμοποιήσουν την αλλαγή στην εξουσία που συντελέστηκε στα τέλη του 12^{ου} αιώνα π.Χ. και για αυτό εμφανίζεται το μαντείο των Δελφών να δίνει χρησμό και την έγκριση του θεού να επανέλθουν ως ηγέτες της Πελοποννήσου οι Ηρακλείδες. Επίσης, η σύνδεση των αρχηγών των Δωριέων μόνο με τον οίκο του Ηρακλή και όχι με αυτόν του Αιγίμιου δημιουργεί μια αίσθηση αυτοχθονίας. Έτσι, τα δικαιώματα των Δωριέων στις κατακτημένες περιοχές είναι ισχυρά, αφού συνδυάζουν τη θεϊκή βούληση, τη δίκαιη τιμωρία του Ευρυσθέα και των Πελοπιδών και την αυτοχθονία της πληθυσμιακής ομάδα που αναλαμβάνει τη διοίκηση των περιοχών.

²⁸ Burkert 1985, 129.

²⁹ Πaus. 4.3.5-7.

³⁰ Burkert 1985, 130.

2.1 Η ίδρυση της Σπάρτης τοπωνυμία-γεωγραφία της περιοχής

Η Σπάρτη αναδείχθηκε στην ισχυρότερη δωρική πόλη από τα μέσα του 7^{ου} αιώνα π.Χ. ως και την ήττα της στη μάχη των Λεύκτρων το 371π.Χ. Την περίοδο αυτή με πυρήνα την πόλη της Σπάρτης δημιουργήθηκε μια ισχυρή κρατική οντότητα, το κράτος των Λακεδαιμονίων που περιελάβανε στην επικράτεια του τη σημερινή Λακωνία, τη Μεσσηνία, την Κυνουρία και το νησί των Κυθήρων.

Ο τόπος που ιδρύθηκε η Σπάρτη είναι αρκετά απομονωμένος εξαιτίας των δύο βουνών που τον περικυκλώνουν. Ο Πάρνωνας και ο Ταΰγετος δημιουργούν ένα λεκανοπέδιο με πολλά πλεονεκτήματα για να δημιουργηθεί μια ισχυρή πόλη, καθώς εξασφαλίζουν αρκετό χώρο για την ανάπτυξη των οικισμών και ταυτόχρονα προσφέρουν φυσική οχύρωση κάνοντας πιο δύσκολη την πρόσβαση εχθρικών πληθυσμών. Ακόμα, η κοιλάδα του Ευρώτα είναι εύφορη και εξασφαλίζει εύκολη πρόσβαση σε πόσιμο νερό. Επίσης, ήταν χτισμένη σε χαμηλούς λόφους, ώστε να ελέγχεται ευκολότερα η κοιλάδα.³¹ Η πόλη της Σπάρτης αποτελούταν από πέντε κόμεις την Πιτάνη, τη Μεσόα, την Κυνοσούρα και τις Αμύκλες, οι οποίες σταδιακά συνοικίστηκαν και δημιούργησαν την Σπάρτη των ιστορικών χρόνων.³²

Ο περιηγητής Πausanίας παρουσιάζει μια σειρά μύθων για την προέλευση των ονομάτων της περιοχής που βρίσκεται η Σπάρτη. Τα ονόματα αυτών των τοπωνυμίων συνδέονται με μυθικούς βασιλείς που κυβέρνησαν την περιοχή αρκετά χρόνια πριν την έλευση των Δωριέων. Ο πρώτος βασιλιάς αυτής της γης ήταν ο Λέλεγας και ήταν αυτόχθονας. Έτσι, από το όνομα του βασιλιά τους οι πρώτοι αυτόχθονες κάτοικοι ονομάστηκαν Λέλεγες και περιοχή Λελεγηίς. Στη συνέχεια τον Λέλεγα τον διαδέχτηκε ο μεγάλος του γιός ο Μύλης και μετά το θάνατό του βασίλευσε ο γιός του ο Ευρώτας. Στον βασιλιά Ευρώτα αποδίδονται από τον μύθο

³¹Huxley 1962, 13.

³²Huxley 1962,12, Forest 1968,29, Ραμού-Χαψιάδη, 1982, 40.

εγγειοβελτιωτικά έργα στην ομώνυμη του κοιλάδα, καθώς κατά την περίοδο της βασιλείας του ανοίχθηκαν διώρυγα για να αποστραγγιστούν τα λιμνάζοντα ύδατα. Οι αρσενικοί απόγονοι του Λέλεγα σταματούν στον Ευρώτα, καθώς αυτός αποκτά μόνο μια κόρη την Σπάρτη. Η Σπάρτη παντρεύεται τον Λακεδαίμονα ο οποίος ήταν γιός του Δία και της Ταϋγέτης. Από τη μητέρα του Λακεδαίμονα παίρνει την ονομασία του ο Ταϋγετος, το υψηλότερο όρος της περιοχής. Ενώ ο Λακεδαίμονας δίνει το όνομα του στην περιοχή και το όνομα της γυναίκας του στην πόλη που ιδρύει. Αντίστοιχα ο Αμύκλας γιος της Σπάρτης και του Λακεδαίμονα, ιδρύει ένα πόλισμα στη Λακωνία και το ονομάζει Αμύκλες.³³

Όλα τα ονόματα είναι προ δωρικά και συνεχίζουν να χρησιμοποιούνται χωρίς αλλαγές και μετά την κάθοδο των Δωριέων. Μάλιστα οι Λέλεγες είναι εθνωνύμιο που αναφέρεται σε προελληνικούς πληθυσμούς της περιοχής του Αιγαίου.³⁴ Ο μύθος απηχεί ακόμα και τις προσπάθειες των προϊστορικών κατοίκων της Λακωνίας να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής του και να κάνουν κατοικήσιμο όσο το δυνατόν μεγαλύτερο τμήμα της γης. Όλες αυτές οι προσπάθειες πρέπει να έγιναν σταδιακά και ίσως να χρειάστηκε να περάσουν πάνω από μια γενιά για να πραγματοποιηθούν. Όμως ο μύθος συμπυκνώνοντας το απαιτούμενο χρόνο αποδίδει την αποστράγγιση της γης στο μυθικό βασιλιά Ευρώτα. Δεν είναι τυχαίο που και ο ποταμός παίρνει το όνομα του μιας και αυτός ο μυθικός βασιλιάς σχετίζεται με τη διαχείριση των υδάτων της περιοχής.

Επιπρόσθετα, ο μύθος φανερώνει πως η αλλαγή δυναστείας έγινε μέσω επιγαμίας χωρίς να υπάρξει κάποια βίαιη αλλαγή. Ο Λακεδαίμονας που ήταν προπάτορας του Τυνδάρω νυμφεύεται τη βασίλισσα από τον οίκο του Λέλεγα και μαζί με αυτήν ιδρύει το κράτος της Λακεδαίμονος. Ίσως η αλλαγή αυτή δείχνει πως ήρθαν στην περιοχή νέες πληθυσμιακές ομάδες που ενσωματώθηκαν με τους υπάρχοντες πληθυσμούς και δημιούργησαν μια νέα κρατική οντότητα με κέντρο την Σπάρτη. Το πιθανότερο είναι όμως ο μύθος αυτός να έχει κατασκευαστεί σε μια προσπάθεια να αιτιολογήσει τα τοπωνύμια χωρίς να απηχεί κάτι άλλο.

Συμπερασματικά, ο μύθος συνδέει τα τοπωνύμια της περιοχής της Λακωνίας με βασιλείς πριν από αυτούς που αναφέρονται στον Όμηρο. Όμως, συνοικισμός της Σπάρτης έγινε μετά την έλευση των Δωριέων οπότε δεν γίνεται να αντληθούν πληροφορίες για το πως δημιουργήθηκε η προ δωρική Σπάρτη, αλλά περισσότερο

³³Παυσ.3.1.1-4.

³⁴Γιαννόπουλος 2016, 91.

μπορεί να παρατηρήσει κάποιος πως θέλησαν να συνδεθούν με το παρελθόν τους οι Σπαρτιάτες των ιστορικών χρόνων.

2.2. Η ίδρυση της Σπάρτης από τους Δωριείς

Η Σπάρτη σύμφωνα με τον μύθο της διανομής της Πελοποννήσου από τους γιούς του Αριστόμαχου κληρώνεται, όπως προαναφέρθηκε, στους γιούς του Αριστόδημου. Ο Πρόκλης και ο Ευρυσθένης ήταν οι πρώτοι Δωριείς βασιλιάδες της Σπάρτης.³⁵ Επιπρόσθετα, αυτοί οι δύο θεωρήθηκαν οι γενάρχες των δύο βασιλικών οίκων της Λακεδαιμόνως.

Ο μύθος για τους δίδυμους γιους του Αριστόδημου ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένος και αποτελούσε μια βολική εξήγηση για αυτήν την ιδιομορφία του Σπαρτιατικού πολιτεύματος. Σύμφωνα με αυτόν η Αργείη -γυναίκα του Αριστόδημου- γέννησε δύο δίδυμα αγόρια. Ο νόμος τότε όριζε ότι διάδοχος θα ήταν το παιδί που γεννήθηκε πρώτο, όμως τα αγόρια έμοιαζαν υπερβολικά μεταξύ τους και ο πατέρας τους δεν μπορούσε να καταλάβει ποιο γεννήθηκε πρώτο. Το αδιέξοδο σχετικά με τη διαδοχή έγινε μεγαλύτερο όταν η μητέρα τους αρνήθηκε να υποδείξει τον πρωτότοκο μιας και ήθελε να βασιλεύσουν και τα δύο. Τη λύση σε αυτή την αδιέξοδη κατάσταση την έδωσαν η Πυθία και ο θεός των Δελφών. Η ιέρεια του Απόλλωνα όρισε πως και τα δύο παιδιά θα έπρεπε να γίνουν βασιλείς της Σπάρτης με ίσες εξουσίες, αλλά να τιμούν λίγο περισσότερο τον πρωτότοκο. Αφού, λύθηκε το θέμα της διαδοχής οι Σπαρτιάτες έπρεπε να ανακαλύψουν τον πρωτότοκο γιο για να τον τιμήσουν όπως όρισε ο χρησμός. Σε αυτό το πρόβλημα η λύση δόθηκε από έναν Μεσσήνιο τον Πανίτη. Ο Πανίτης συμβούλευσε τους Λακεδαιμονίους να παρακολουθήσουν τη μητέρα και να δουν ποιο παιδί φρόντιζε πρώτο και έτσι να ανακαλύψουν τον πρωτότοκο. Τότε οι Σπαρτιάτες παρακολουθώντας τη μητέρα για κάποιες μέρες είδαν πως πάντα πρώτο φρόντιζε τον Ευρυσθένη και έπειτα τον Πρόκλη.³⁶ Έτσι, με αυτό το μύθο εξηγήθηκε η διπλή βασιλεία, το γιατί ο οίκος των Αγιάδων θεωρούνταν ισχυρότερος από αυτόν τον Ευρυποντιδών και ταυτόχρονα δίνεται η ευλογία του θεού για αυτή την σπάνια πολιτειακή ιδιομορφία της Σπάρτης.

³⁵ Πaus. 2.18.

³⁶ Ηροδ. 6.52.

Η διπλή βασιλεία ίσως φανερώνει το συνοικισμό που έλαβε χώρα στην περιοχή κατά τον 11^ο ή 10^ο αιώνα π.Χ.- παράλληλα τα αρχαιολογικά δεδομένα αποδεικνύουν ότι μέχρι τα μέσα του 10^{ου} αιώνα π.Χ. είχε συντελεστεί η ολοκλήρωση της εγκατάστασης των πληθυσμών στη Λακωνία.³⁷ Πιο συγκεκριμένα, ο βασιλικός οίκος των Αγιάδων φαίνεται να προέρχεται από την κόμη της Πιτάνης, μιας και σε αυτή την κόμη ήταν το βασιλικό νεκροταφείο του οίκου.³⁸ Αντίστοιχα με την ίδια λογική οι Ευρυποντίδες κατάγονταν από τις Λίμνες αφού εκεί θάβονταν οι βασιλείς αυτού του οίκου.³⁹ Η Πιτάνη μαζί με τις Λίμνες ήταν ανάμεσα στις τέσσερις πρώτες κόμεις που ίδρυσαν την Σπάρτη. Το πιθανότερο είναι αρχικά να υπήρχαν δύο αυτόνομες δωρικές κοινότητες σε αυτές τις κόμεις οι οποίες αργότερα συνενώθηκαν ειρηνικά και με αυτό τον τρόπο διατηρήθηκαν και οι δύο βασιλικοί οίκοι.⁴⁰ Αυτές οι τέσσερις κόμεις είχαν έντονα δωρικά στοιχεία στην κοινωνική τους οργάνωση, καθώς ήταν δομημένες με βάση τις τρεις δωρικές φυλές.⁴¹ Ακόμα, τα πρωτεία του οίκου των Αγιάδων μάλλον φανερώνουν πως την εποχή του συνοικισμού η Πιτάνη ήταν η ισχυρότερη κόμη και έπειτα ακολουθούσαν σε δύναμη οι Λίμνες. Ίσως η έχθρα μεταξύ των δύο οίκων που ανάγεται ήδη στην παιδική ηλικία των δύο ιδρυτών τους να δείχνει μια προγενέστερη σύγκρουση μεταξύ των κωμών της Σπάρτης ή απλά να είναι μια κατασκευή με βάση τα μεταγενέστερα γεγονότα, δηλαδή την πολλές φορές αντικρουόμενη πολιτική των Αγιάδων και των Ευρυποντίδων, ιδίως στα τέλη του 6^{ου} αιώνα π.Χ.

Μετά τον συνοικισμό αυτών των κωμών, η νέα κρατική οντότητα που δημιουργήθηκε στην κοιλάδα του Ευρώτα επεδίωξε να επεκταθεί. Οι πρώτες περιοχές που κατέκτησαν ήταν η Πελάνα και η Σελασία. Αυτή η επέκταση μάλλον είχε ολοκληρωθεί στα τέλη του 10^{ου} αιώνα π.Χ. Έπειτα, τον 9^ο αιώνα π.Χ. η Σπάρτη επεκτάθηκε στην περιοχή της Αιγυτίδας και μέχρι το τέλος του 8^{ου} αιώνα το κράτος των Λακεδαιμονίων περιελάβανε και τη Φάρη, τις Γερονθές και τις Αμύκλες.⁴² Όλοι οι κάτοικοι των περιοχών αυτών που υποτάχθηκαν, έκτος από αυτούς των Αμυκλών, γίνονται περίοικοι των Λακεδαιμονίων.⁴³ Οι Σπαρτιάτες αφήνουν τη γη στους

³⁷ Ραμού-Χαψιάδη, 1982, 40.

³⁸ Πaus. 3.14.2.

³⁹ Πaus. 3.12.8.

⁴⁰ Huxley 1962, 12.

⁴¹ Forest 1968, 29.

⁴² Huxley 1962, 28..

⁴³ Huxley 1962, 60.

ηττημένους και μια σχετική αυτονομία, αλλά τους εντάσσουν στο κράτος τους και αναλαμβάνουν τη διοίκηση των περιοχών.

Οι Αμύκλες από την άλλη πλευρά συννοικίστηκαν με την Σπάρτη και με αυτό τον τρόπο έγιναν η πέμπτη κόμη της. Επιπρόσθετα, οι κάτοικοι των Αμυκλών αποκτούν τα πλήρη πολιτικά δικαιώματα ενός Σπαρτιάτη πολίτη και εντάσσονται κανονικά στο πολιτικό σώμα της Σπάρτης με τις ίδιες υποχρεώσεις και τα ίδια δικαιώματα με τους υπολοίπους. Οι Αμύκλες ήταν μάλλον μια ισχυρή προ δωρική κοινότητα η οποία αντιστάθηκε σθεναρά και έτσι διατήρησε την αυτονομία της για αρκετό διάστημα μετά την έλευση των Δωριέων στην περιοχή.⁴⁴ Ο πληθυσμός αυτής της κόμης ήταν αχαϊκός και αυτό γίνεται από φανερό από τις λατρείες της περιοχής. Ειδικότερα, στις Αμύκλες υπήρχαν ιερά που αποδίδονταν σε πρωταγωνιστές των επών του Ομήρου, όπως το ιερό της Αλεξάνδρας, η οποία ταυτιζόταν με την Κασσάνδρα την κόρη του Πριάμου. Ακόμα, σε αυτή την κόμη υπήρχε μια γλυπτική εικόνα της Κλυταιμνήστρα και ένας τάφος που αποδιδόταν στον Αγαμέμνονα.⁴⁵ Επιπρόσθετα, σημαντικό ρόλο στην περιοχή είχε η λατρεία δύο χθόνιων θεοτήτων του Υάκινθου και της αδελφής του Πολύβιας.⁴⁶ Οι δύο αυτές τοπικές θεότητες συνδέονται με τον οίκο του Λακεδαιμόνα και μάλιστα ήταν παιδιά του Αμύκλα. Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο ο ιδρυτικός μύθος των Αμυκλών είναι ξεχωριστός από αυτόν της Σπάρτης. Η κοινότητα αυτή φαίνεται να διατηρούσε στη συλλογική της μνήμη μια περίοδο που ήταν ανεξάρτητη από την Σπάρτη, όμως ο μύθος περισσότερο στοχεύει στην ενσωμάτωση των κατοίκων της περιοχής στο συνολικό αφήγημα και τους ενδύει με την Σπαρτιατική ταυτότητα. Είναι χαρακτηριστικό πως ο Αμύκλας σύμφωνα με το μύθο είναι παιδί της Σπάρτης και έτσι οι απόγονοί του τέκνα της.⁴⁷

2.3..Προέλευση των ομοίων της Σπάρτης

Στην Σπάρτη κυριαρχεί το δωρικό στοιχείο όμως μέσα από τους μύθους και τις γενεαλογίες γίνεται φανερό πως στο σώμα των ομοίων εντάχθηκαν και γένη που είτε κατοικούσαν από πριν στην περιοχή, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τους

⁴⁴Huxley 1962, 16.

⁴⁵Παυσ.3.19.6.

⁴⁶Παυσ.3.19.4-5.

⁴⁷Malkin 2003,22.

κατοίκους των Αμυκλών, είτε γένη που ήρθαν μαζί με τους Δωριείς αλλά προέρχονταν από διαφορετικές φυλετικές ομάδες.

Ο μύθος που δίνει κάποια στοιχεία για την αφετηρία των Δωριέων που τελικά έφτασαν στην Σπάρτη είναι αυτός τον οποίο χρησιμοποιεί ο Τυρταίος. Ο ποιητής περιγράφοντας την κάθοδο των Δωριέων τοποθετεί ως σημείο εκκίνησης τους τη δωρική μητρόπολη του Ερινέου.⁴⁸ Η παράλειψη των υπόλοιπων δωρικών μητροπόλεων της Δωρίδας ίσως συνέβη επειδή υπήρχε ακόμα στα χρόνια του Τυρταίου η ανάμνηση των Δωριέων της Σπάρτης πως ξεκίνησαν συγκεκριμένα από εκεί. Επιπρόσθετα, στην ελεγεία αυτή τονίζεται ότι ο ίδιος ο Δίας παραχωρεί την περιοχή στους απογόνους του Ηρακλή.

Επιπρόσθετα, ένα από τα ισχυρότερα γένη στην πρώιμη Σπάρτη ήταν το γένος των Αιγείδων.⁴⁹ Αυτό το αριστοκρατικό γένος εμφανίζεται στους μύθους της ίδρυσης της πόλης και συγγενεύει με τους βασιλικούς οίκους. Από την οικογένεια αυτή κατάγεται, η Αργεία, η μητέρα του Ευρυσθένη και του Πρόκλη, καθώς και ο θεός τους ο Θήρας. Ο Θήρας μάλιστα ήταν αυτός που επιτρόπευε τους γιούς του Αριστόδημου όταν έγινε και η μοιρασιά της γης από τους αρχηγούς των Δωριέων.⁵⁰ Το γένος αυτό ανήγαγε την καταγωγή του στον Κάδμο και συνδεόταν μέσω του Πολυνείκη με το γένος των Λαβδακιδών. Οι Αιγείδες κατά τους Μεσσηνιακούς πολέμους διοικούσαν το ένα τρίτο του σπαρτιατικού στρατού και είχαν ηγετικό ρόλο στον αποικισμό της Θήρας, αφού ο οικιστής ήταν ο ίδιος ο Θήρας.⁵¹

Από την καταγωγή αυτού του ισχυρότατου γένους της Σπάρτης μπορεί κάποιος να ανιχνεύσει το πόσο ετερόκλητη ομάδα ήταν αυτοί οι πληθυσμοί που ξεκίνησαν από την περιοχή της Δωρίδας με προορισμό την Σπάρτη. Από την άλλη πλευρά είναι πιθανόν να υπάρχει και εδώ μια κατασκευή ενός μυθικού παρελθόντος με στόχο τη νομιμοποίηση της εξουσίας των Αιγείδων στο νησί της Θήρας. Το νησί πριν την έλευση των Δωριέων σε αυτό είχε αποικιστεί από τον Κάδμο, έτσι η οικογένεια των Αιγείδων ως απόγονοι του γενάρχη της Θήβας αναλαμβάνουν δικαιωματικά την εξουσία σε αυτό το μέρος. Όμως, η επιλογή αυτού του γένους να συνδεθεί με τον Πολυνείκη τον προδότη των Καδμείων ίσως είναι ένα ακόμα επιχείρημα πως στη δημιουργία των Δωριέων συνέλαβαν και άλλες μικρότερες πληθυσμιακές ομάδες οι οποίες δεν είχαν σχέση ούτε με τους Ηρακλείδες ούτε με τη

⁴⁸ Στραβ.8.4.10.

⁴⁹ Ηροδ.4.149.

⁵⁰ Πaus.3.1.7

⁵¹ Ηροδ.4.150, Πaus.3.1.8.

φυλή του Αιγίμιου, αλλά και αυτές είχαν καταφύγει στην περιοχή κοντά στον Παρνασσό.

Συμπερασματικά, την πόλη της Σπάρτης την ίδρυσαν πληθυσμοί που πρωτίτερα είχαν κατοικήσει μαζί στην περιοχή του Ερινέου τουλάχιστον για ένα διάστημα εκατό χρόνων και εκεί ονομάστηκαν Δωριείς από το όνομα της πολυπληθέστερης πληθυσμιακής ομάδας. Οι ηγέτες τους ανήκαν στους Ηρακλείδες και όταν κατέκτησαν τις τέσσερις κόμες της Σπάρτης, υποβίβασαν τον ντόπιο πληθυσμό σε είλωτες. Αντίθετα, η πέμπτη κόμη της Σπάρτης διατηρεί τον αχαϊκό πληθυσμό της και αυτός πληθυσμός γίνεται ένα από τα συστατικά που δημιουργήσαν το σώμα των ομοίων.

2.4. Η Σπάρτη και η σύνδεση με το προ δωρικό παρελθόν

2.4.α. Ηρακλείδες και ο οίκος του Τυνδάρεω

Η γενεαλογία των βασιλιάδων της Λακωνίας πριν τους Δωριείς την οποία παραθέτει ο Πausanias παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον μιας και αποκαλύπτει συγγενικούς δεσμούς εξ αίματος ανάμεσα στον βασιλιά Τυνδάρεω και τους Ηρακλείδες.⁵² Αναλυτικότερα, ο βασιλιάς της Σπάρτης Οίβαλος νυμφεύεται τη Γοργόφονη την κόρη του Περσέα. Καρπός αυτής της ένωσης ήταν ο Τυνδάρεως ο τελευταίος βασιλιάς από τον οίκο του Λακεδαιμόνα. Επίσης, ο Τυνδάρεως συγγενεύει εξ αίματος και με τον οίκο του Περσέα στον οποίον ανήκε και ο Ηρακλής.

Με αυτή την ένωση οι Δωριείς βασιλιάδες της Σπάρτης των ιστορικών χρόνων συνδέονται και με τον οίκο του Τυνδάρεω. Είναι φανερό πως αυτή η σύνδεση γίνεται για να ενσωματωθεί στην ιστορία της δωρικής Σπάρτης και των βασιλικών της οίκων ένα προ δωρικό παρελθόν. Με αυτό τον τρόπο η εξουσία των Ευρυποντίδων και των Αιγιάδων νομιμοποιείται ακόμα περισσότερο στην περιοχή και ενσωματώνονται στο συλλογικό φαντασιακό και πληθυσμοί που είχαν αχαϊκή καταγωγή.

Επίσης, ο ίδιος προπάτορας των Δωριέων εμφανίζεται σε μύθους της Λακωνίας να βοηθάει τον Τυνδάρεω να επανακτήσει τον θρόνο του. Πιο συγκεκριμένα, ο Ιπποκόων ,μόλις Οίβαλος πέθανε, εκδίωξε από την Σπάρτη τον Τυνδάρεω. Ο Ιπποκόων αν και νόθος διεκδίκησε τον θρόνο με την αιτιολογία πως ήταν ο μεγαλύτερος από τους γιους του Οίβαλου. Μαζί του συνεργάστηκε και ο Ικάριος ο μικρότερος γιος του Οίβαλου και της Γοργόφονης με αποτέλεσμα ο

⁵²Πaus.3.1.4-5.

Τυνδάρεως να υποχωρήσει και να βρει καταφύγιο στην Πελλάνα της Λακωνίας ή σύμφωνα με τους μύθους των Μεσσηνίων να καταφύγει στη Μεσσηνία κοντά στον Αμφαρέα τον ετεροθαλή του αδερφό από τη μητέρα του.⁵³

Ο Ηρακλής ξεκίνησε τον πόλεμο εναντίον των Ιπποκοοντιδών γιατί ήθελε να τους τιμωρήσει για τη συμμαχία τους με τον Νηλέα της Πύλου.⁵⁴ Επιπλέον, ο ήρωας ήθελε να πάρει εκδίκηση για τον εξάδερφο του Οιώνό τον γιο του Λικύμνιου τον οποίο είχαν σκοτώσει οι γιοι του Ιπποκόοντα. Ο βασικός σύμμαχος σε αυτή την εκστρατεία ήταν ο Κηφέας ο βασιλιάς της Τεγέας. Στην πρώτη μάχη ο Ηρακλής τραυματίζεται και υποχωρεί στον Ταϋγετο. Όταν όμως θεραπεύτηκε από τον τραυματισμό του, επιτέθηκε ξανά και επικράτησε κατά κράτος των αντιπάλων του. Το αποτέλεσμα ήταν ο Ιπποκόων να σκοτωθεί μαζί με δέκα από τους γιους του και ο Ηρακλής να κυριεύσει και την Σπάρτη. Ο γιος της Αλκμήνης δεν κράτησε την περιοχή υπό την εξουσία αλλά παρέδωσε τη βασιλεία στον νόμιμο διάδοχο τον Τυνδάρεω.⁵⁵

Με αυτό το μύθο οι Δωριείς αποκτούν περισσότερα δικαιώματα στην περιοχή της Λακωνίας, αφού ο γενάρχης τους την είχε κατακτήσει και ο βασιλικός οίκος του Τυνδάρεου χρωστούσε την επάνοδο του στην εξουσία σε αυτόν. Όποτε η γη αυτή ανήκε στον Ηρακλή και τους απογόνους του ως δορίκτητος και όταν επέστρεψαν εκεί οι Ηρακλείδες είχαν το δικαίωμα να πάρουν πίσω τον έλεγχο της Λακωνίας από τον οίκο που του είχε παραχωρηθεί η εξουσία. Επίσης, ο οίκος του Τυνδάρεω μετά την εξαφάνιση του Κάστορα και του Πολυδεύκη δεν είχε άλλους αρσενικούς απογόνους και από τον οίκο του Περσέα μετά τον θάνατο του Ευρυσθέα και των γιών του, οι μόνοι αρσενικοί απόγονοι ήταν οι γιοι του Ηρακλή. Επομένως, οι Ηρακλείδες ήταν οι νόμιμοι άρχοντες της Λακωνίας και συνεχιστές του νόμιμου βασιλικού οίκου.⁵⁶

Ακόμα, σε αυτό το μύθο διαφαίνονται και οι εχθρικές σχέσεις της Τεγέας και της Σπάρτης, μιας και ο βασιλιάς της Τεγέας πρόθυμα συμπράττει με τον Ηρακλή και εισβάλλει μαζί του στη Λακωνία. Αυτή η αναφορά στους Τεγεάτες προβάλλει τους συχνούς πολέμους ανάμεσα στις δύο πόλεις κατά τον 7^ο αιώνα π.Χ. και δίνει μια μυθική διάσταση στην αρχή των εχθροπραξιών.

Η σύνδεση του οίκου του Περσέα με την Σπάρτη γίνεται ακόμα μεγαλύτερη και με τον μύθο για την καταγωγή του ίδιου του Περσέα. Ο ήρωας ήταν εγγονός της

⁵³ Malkin 2003, 23.

⁵⁴ Απολλόδ. 2.143.

⁵⁵ Διοδ. 4.33.5-6.

⁵⁶ Ισοκ. 6.18.

Ευριδίκης της κόρης του Λακεδαιμόνα και της Σπάρτης. Πιο αναλυτικά, η Ευρυδίκη παντρεύτηκε τον Ακρίσιο τον μυθικό βασιλιά του Άργους και το μοναδικό παιδί που απέκτησε το ζευγάρι ήταν η Δανάη η μητέρα του Περσέα.⁵⁷ Με αυτό τον τρόπο η περιοχή της Λακωνίας συνδέεται από την αρχή με τον οίκο του Περσέα και η πληθυσμιακή ομάδα που επικράτησε στην περιοχή μετά τον 11^ο αιώνα π.Χ. τόνιζε τους δεσμούς που είχε με τη Λακωνία.⁵⁸

Συμπερασματικά, οι Ηρακλείδες και κατ' επέκταση οι Δωριείς δημιουργούν μέσα από αυτούς τους μύθους δεσμούς με το μυθικό παρελθόν της Λακωνίας και συνδέονται με τις τοπικές λατρείες της περιοχής. Οι βασιλικοί οίκοι της Σπάρτης των ιστορικών χρόνων αποκτούν συγγένεια μέσω του Τυνδάρεω με τους Διόσκουρους και την ωραία Ελένη. Τα παιδιά του Τυνδάρεω ήταν από τις βασικότερες τοπικές θεότητες της πόλη κράτους της Σπάρτης, επομένως ήταν σημαντικό για αυτούς που εμφανίζονται ως απόγονοι των Δωριέων να δημιουργήσουν μια παράδοση που θα τους συνέδεε με το αχαϊκό παρελθόν του τόπου. Επίσης, με κάθε τρόπο τονίζουν τη δίκαιη αλλαγή στην εξουσία, αφού εμφανίζουν τον Ηρακλή να έχει κατακτήσει την περιοχή και έπειτα να μην την έχει χάσει με πόλεμο, αλλά να την παραχωρεί οικειοθελώς στον Τυνδάρεω, οπότε οι απόγονοι του έχουν δικαιώματα στη βασιλεία της Σπάρτης.

2.4.β. Το βασίλειο του Μενέλαου και η πόλις κράτος της Σπάρτης

Μετά την εξαφάνιση των Διόσκουρων από τη γη, η αρσενική γραμμή στον οίκο του Τυνδάρεω εκλείπει. Έτσι, η βασιλεία στη Σπάρτη πέρασε στον Μενέλαο τον άντρα της ωραίας Ελένης και αδελφό του Αγαμέμνονα-βασιλιά των Μυκηνών-. Ο Μενέλαος ήταν ο πρώτος από τους Πελοπίδες που κυβέρνησε την περιοχή της Λακωνίας.

Το βασίλειο του εκτεινόταν σε όλη τη Λακωνία και περιελάμβανε τη Φάρη, την Σπάρτη, τη Μέσση, τις Βρυσειές, τις Αυγείες, τις Αμύκλες, το Έλος, το Οίτυλο και την Λάας.⁵⁹ Αυτή η περιγραφή του κράτους του Μενελάου από τον Όμηρο δείχνει πως ίσως ήδη από τα Μυκηναϊκά χρόνια η περιοχή της Λακωνίας είχε ενοποιηθεί κάτω από μια κεντρική εξουσία με κέντρο την ευρύτερη περιοχή της ιστορικής

⁵⁷ Malkin 2003, 23.

⁵⁸ Malkin 2003, 21.

⁵⁹ Ιλιάδ. Β.581-85, Οδυσ. δ.1-10, Cartledge. 1979, 337-40.

Σπάρτης. Ακόμα, τα εδάφη του κράτους του Μενελάου ταυτίζονται με τα εδάφη που κατέχει η πόλις κράτος της Σπάρτης στα τέλη του 8^{ου} αιώνα π.Χ. Η δωρική πόλη ουσιαστικά αντικαθιστά το παλιό μυκηναϊκό βασίλειο και θέλησε να δείξει ότι ήταν η νόμιμη διάδοχος του στην περιοχή και για αυτό μια από τις τοπικές λατρείες της πόλης ήταν αυτή του Μενελάου.

Το κέντρο της λατρείας του Μενελάου ήταν η περιοχή της Θεράπνης. Εκεί οι Σπαρτιάτες θεωρούσαν πως είχε ταφεί η ήρωας μαζί με τη γυναίκα του και στο σημείο αυτό ήταν χτισμένο το Μενελάειο, ένας ναός προς τιμήν τους.⁶⁰ Η Θεράπνη βρίσκεται πολύ κοντά στις τέσσερις κόμες της Σπάρτης και είναι πιο κοντά σε αυτές από ότι οι Αμύκλες. Η θέση αυτή κατοικούταν από την πρώιμη εποχή του χαλκού και σύμφωνα με τις αρχαιολογικές έρευνες γνώρισε τη μεγαλύτερη ακμή της τη μυκηναϊκή εποχή.⁶¹ Το όνομα Θεράπνη δόθηκε στον τόπο από την ομώνυμη κόρη του Λέλεγα.⁶² Έτσι, αυτή η σύνδεση με το Λέλεγα απηχεί την πρώιμη κατοίκηση της περιοχής. Επιπρόσθετα, ήδη από την αρχαιότητα ο τόπος ταυτιζόταν με την έδρα του Μενελάου και του εκάστοτε Αχαιού βασιλιά. Ίσως η Θεράπνη ήταν η αχαϊκή κοινότητα που υπέταξαν οι Δωριείς όταν έφτασαν στην Σπάρτη. Ο λόφος της Θεράπνης δεν κατοικήθηκε ξανά τα ιστορικά χρόνια, αλλά ήταν το κέντρο λατρείας θεοτήτων με μυκηναϊκό υπόβαθρο. Επιπλέον, στην ευρύτερη περιοχή της Θεράπνης ήταν έντονη η λατρεία των Διόσκουρων, καθώς υπήρχε ένα ιερό του Πολυδεύκη και ναός των Διόσκουρων μέσα στο Φοιβαίο.⁶³

Συνοψίζοντας, η λατρεία του Αχαιού μυθικού βασιλιά από την πόλη της Σπάρτης εξυπηρετούσε ένα διττό σκοπό. Πιο συγκεκριμένα, ενσωμάτωσε τις προ δωρικές λατρείες της περιοχή και με αυτό τον τρόπο βοήθησε στην πλήρη αφομοίωση των αχαϊκών κοινοτήτων της περιοχής. Επιπλέον, πρόβαλε πως οι Σπαρτιάτες βασιλείς ήταν οι διάδοχοι του Μενελάου και δικαιωματικά κατείχαν τα εδάφη του παλιού μυκηναϊκού βασιλείου.

2.4..γ. Η ηγεμονία στην Πελοπόννησο και σύνδεση με το αχαϊκό παρελθόν

⁶⁰Παυσ.3.19.9.

⁶¹Παπαχατζής, 1979, τομ 2, υποσ. 2,392-3.

⁶²Παυσ.3.19.9

⁶³Ηροδ. 6.61, Παυσ.3.20.1-2.

Η Σπάρτη ολοκληρώνει την εδαφική της επέκταση μετά την κατάληψη της Μεσσηνίας και διεκδικεί την ηγεμονία της Πελοποννήσου από το Άργος. Την εποχή αυτή οι Σπαρτιάτες αλλάζουν πολιτική και σταματούν την ενσωμάτωση νέων περιοχών στην επικράτεια τους. Αντίθετα, προσπαθούν να συνάψουν συμμαχικές σχέσεις με τις γειτονικές πόλεις που προγενέστερα είχαν συγκρουστεί, ώστε να εξασφαλίσουν τα νώτα τους για να επιτεθούν στο Άργος. Βέβαια, η συμμαχία πραγματοποιούνταν με τον όρο η νέα σύμμαχος πόλη να αναγνωρίσει την πρωτοκαθεδρία της Σπάρτης στην περιοχή.

Σε αυτή τη νέα πολιτική με στόχο την ηγεμονία της Πελοποννήσου δε χρησίμευε τόσο η σύνδεση της πόλης ούτε με τον Τυνδάρεω ούτε με τον Μενέλαο μιας και κανένας από τους δύο δεν είχε επιβάλει την εξουσία του σε μέρη εκτός της Λακεδαιμόνως. Ούτε η σύνδεση με τους Ηρακλείδες εξυπηρετούσε, διότι ένα σημαντικό τμήμα της Πελοποννήσου -όπως η Αρκαδία- δεν είχε σχέση με τους Δωριείς. Έτσι, οι Σπαρτιάτες στρέφουν το ενδιαφέρον τους στον Ορέστη τον μυθικό διάδοχο του Αγαμέμνονα. Ο Ορέστης μετά την ανατροπή του Αίγισθου και της Κλυταιμνήστρας ήταν αυτός που εξουσίασε σχεδόν όλη την Πελοπόννησο και για αυτό το λόγο αποτελούσε έναν ιδανικό πρόγονο για να νομιμοποιήσουν οι Σπαρτιάτες αυτήν τους τη φιλοδοξία. Ακόμα, ο ήρωας είχε νυμφευτεί με την Ερμιόνη την κόρη της ωραίας Ελένης και του Μενέλαου, με αποτέλεσμα να υπάρξει και βασιλιάς της Σπάρτης, μάλιστα οι Σπαρτιάτες τοποθετούν την έδρα του Ορέστη στην πόλη τους και όχι στην Αργολίδα.⁶⁴

Το βασίλειο του Ορέστη συμπεριελάμβανε το βασίλειο του Αγαμέμνονα και του Μενέλαου, καθώς και την Αρκαδία.⁶⁵ Η παράδοση ήθελε τον γιο του Αγαμέμνονα να πεθαίνει και να θάβετε στην Τεγέα.⁶⁶ Αυτή η πόλη της Αρκαδίας ήταν ιδιαίτερα εχθρική ως προς την Σπάρτη, μιας και οι δυο πλευρές είχαν πολεμήσει αρκετές φορές η μία ενάντια στην άλλη. Οι ήττες στην Τεγέα ήταν αυτές που εμπόδισαν την περαιτέρω επέκταση της Λακεδαιμόνως και ανάγκασαν τους Σπαρτιάτες να αναθεωρήσουν την στρατηγική τους. Αυτό συνέβη την εποχή της βασιλείας του Αναξανδρίδα και του Αρίστωνα, η οποία συμπίπτει χρονολογικά με την περίοδο της βασιλείας του Κροίσου στη Λυδία, δηλαδή το πρώτο μισό του 6^{ου} αιώνα π.Χ. Οι Σπαρτιάτες αδυνατώντας να υποτάξουν την Τεγέα στέλνουν

⁶⁴ Πολυβ. 2.41.4, Πaus. 3.1.4.

⁶⁵ Πaus. 2.18.6.

⁶⁶ Malkin 2003, 27.

αγγελιοφόρους στο μαντείο των Δελφών για να μάθουν τον τρόπο που θα τελειώσει υπέρ τους η διαμάχη με τους Τεγεάτες. Ο Απόλλωνας τότε τους συμβούλευσε να εντοπίσουν και να μεταφέρουν τα οστά του Ορέστη στην Σπάρτη.⁶⁷ Αυτή την αποστολή την ανέλαβε και την έφερε σε πέρας ο Λίχας. Ο Σπαρτιάτης εντόπισε τα οστά του ήρωα σε ένα πηγάδι στην αυλή ενός Τεγεάτη σιδερά, τότε νοίκιασε την αυλή του, ξέθαψε τα κόκκαλα, έπειτα τα μετέφερε στην πόλη του όπου και οι Λακεδαιμόνιοι τα έθαψαν στην αγορά της Σπάρτης.⁶⁸

Η μεταφορά των οστών του Ορέστη στην πόλη της Λακωνίας χρησιμοποιήθηκε από τους Σπαρτιάτες για να τονίσουν στους υπόλοιπους ότι πλέον αυτοί είχαν την εύνοια των θεών και ήταν δικαιωματικά οι ηγέτες των Πελοποννησίων ως διάδοχοι του Ορέστη. Επιπρόσθετα, με αυτή τη συμβολική κίνηση ο δεσμός της Σπάρτης με την Τεγέα έγινε ισχυρότερος και επικυρώθηκε η ετεροβαρής συμμαχία μεταξύ των δύο πόλεων. Η Τεγέα δε χάνει την ανεξαρτησία της άλλα αναγνωρίζει την ηγεμονία της Σπάρτης. Σημαντικό σημείο στην ιστορία με τα οστά του Ορέστη είναι το ότι το μαντείο των Δελφών και ο θεός Απόλλωνας χαρίζουν την εύνοια τους στους Σπαρτιάτες και με τον τρόπο αυτό αναγνωρίζουν την ηγεμονία τους στην Πελοπόννησο. Οι αρχές της Σπάρτης εκμεταλλεύονται τους μύθους της περιοχής για να επικυρώσουν και να νομιμοποιήσουν την πολιτική τους, προσδίδοντας ένα είδος θεϊκής βούλησης για τις επιτυχίες της Σπάρτης τον 6^ο αιώνα π.Χ.

Την ίδια λογική εξυπηρετούσε και ακόμα μια μεταφορά οστών ενός Αχαιού ήρωα στην Σπάρτη. Αναλυτικότερα, εκτός από τα οστά του Ορέστη στην Σπάρτη μεταφέρθηκαν από την Ελίκη και τα οστά του Τεισαμενού του τελευταίου Πελοπίδη βασιλιά των Αχαιών της Πελοποννήσου και γιού της Ερμιόνης και του Ορέστη.⁶⁹ Ο Τεισαμενός κατά την παράδοση ήταν ο βασιλιάς που τέθηκε αντιμέτωπος με τους Δωριείς, ηττήθηκε και εκδιώχθηκε από την ανατολική Πελοπόννησο. Μετά την ήττα του ο Τεισαμενός και όσοι από τους Αχαιούς επέζησαν από την επίθεση των Δωριέων βρήκαν καταφύγιο στην περιοχή της βορειοδυτικής Πελοποννήσου. Αρχικά, οι Αχαιοί ζήτησαν να συνοικιστούν με τους Ίωνες κατοίκους της περιοχής, αλλά όταν

⁶⁷ Ηροδ.1.68.

⁶⁸ Ηροδ 1.68, Πaus.3.3.6-7.

⁶⁹ Πaus.3.1.5.

αυτοί αρνήθηκαν, οι Αχαιοί τους επιτέθηκαν και τους εκδίωξαν. Σε αυτή τη μάχη ο βασιλιάς των Αχαιών σκοτώνεται και θάβεται στην πόλη της Ελίκης.⁷⁰

Ο χρόνος μεταφοράς των οστών του Τεισαμενού είναι άγνωστος και ανάγεται σε μια πρώιμη περίοδο. Περισσότερο αυτό το γεγονός φαίνεται να είναι ένας κατασκευασμένος μύθος από τους Λακεδαιμονίους για να δικαιολογήσουν τη λατρεία του ήρωα από την πόλη τους. Η ιστορία της μεταφοράς των οστών του τελευταίου βασιλιά των Αχαιών ακολουθεί τα μοτίβα παρόμοιων ιστοριών, όπως η μεταφορά των οστών του Ορέστη στην Σπάρτη από τη Τεγέα ή η μεταφορά των οστών του Θησέα στην Αθήνα από την Σκύρο.⁷¹ Σε όλες τις περιπτώσεις υπάρχει ένας ήρωας που ήταν βασιλιάς της περιοχής αλλά έχει πεθάνει και έχει θαφτεί μακριά από αυτήν. Τότε το μαντείο των Δελφών απαιτεί την επαναφορά των οστών στη γη που βασίλευε και με αυτό τον τρόπο η πόλη εξασφαλίζει την εύνοια του ήρωα και του θεού των Δελφών.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η τοποθεσία ταφής των οστών του Τεισαμενού. Ο τάφος του ήρωα βρισκόταν στο χώρο που γίνονταν τα κοινά συσσίτια των Σπαρτιατών.⁷² Τα κοινά αυτά δείπνα γινόντουσαν κοντά στην Υακινθίδα οδό, δηλαδή στο δρόμο που ένωνε τις τέσσερις κόμεις της Σπάρτης με τις Αμύκλες.⁷³ Και σε αυτή την περίπτωση όπως με την λατρεία του Μενέλαου έχουμε μια ενσωμάτωση στην επίσημη θρησκεία της πόλης μια προ δωρική λατρεία. Ακόμα, η σύνδεση με τις Αμύκλες ήταν σημαντική, καθώς εκεί ήταν το τελευταίο μέρος αντίστασης του γιου του Ορέστη στους Δωριείς.

Συνοψίζοντας, οι Σπαρτιάτες προβάλλοντας τον τόπο τους ως τόπο ταφής των δύο τελευταίων βασιλιάδων των Αχαιών, οι οποίοι είχαν και την ηγεμονία στην Πελοπόννησο, επιδίωξαν να παρουσιάσουν τους εαυτούς ως συνεχιστές τους. Επιπλέον, μεγάλη σημασία έχει πως αυτές οι μεταφορές των οστών συνέβησαν ύστερα από χρησμό του μαντείου του Απόλλωνα. Με αυτό τον τρόπο παρουσιάζουν τον θεό των Δελφών να επικροτεί την ηγεμονία των Λακεδαιμονίων στις περιοχές που ηγεμόνευαν αυτοί οι μυθικοί βασιλείς. Ακόμα, η Σπάρτη και συγκεκριμένα η κόμη των Αμυκλών παρουσιάζεται ως το κέντρο αυτού του μυθικού βασιλείου ισχυροποιώντας τα επιχειρήματα των Σπαρτιατών για το δικαίωμα τους στην ηγεμονία της Πελοποννήσου.

⁷⁰Παυσ.7.17.

⁷¹Πλουτ. Θησ. 36.

⁷²Παυσ. 7.1.8.

⁷³Αθην.4.173.

2.4..δ.Η πανελλήνια ηγεμονία της Σπάρτης και η σύνδεση με τον Αγαμέμνονα

Η Σπάρτη ήδη από τα μέσα του 6^{ου} αιώνα π.Χ. άρχισε να αναγνωρίζεται ως η ισχυρότερη πόλις κράτος της Ελλάδος και η φήμη της δύναμη της ξεφεύγει από τα όρια του ελληνικού κόσμου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα για αυτό είναι η προσπάθεια του Κροίσου του βασιλιά της Λυδίας να συμμαχήσει με τους Σπαρτιάτες για να τον βοηθήσουν στην επικείμενη σύγκρουση με τους Πέρσες.⁷⁴ Η πόλη των Λακεδαιμονίων γνώρισε μεγάλη ακμή τον 6^ο αιώνα και κατάφερε ιδίως μετά τη μάχη της Θυρέας να επικρατήσει του Άργους στον αγώνα για την ηγεμονία της Πελοποννήσου. Το επόμενο βήμα των Σπαρτιατών ήταν να αποκτήσουν την ηγεμονία στην Ελλάδα. Κύριος εκφραστής αυτής της επιθετικής πολιτικής ήταν ο βασιλιάς Κλεομένης Α' από τον οίκο των Αγιάδων (519-490/89). Ο Κλεομένης αναπτύσσει έντονη δράση και εκτός Πελοποννήσου, με χαρακτηριστικά παραδείγματα τις εκστρατείες στη Σάμο ενάντια στον τύραννο Πολυκράτη⁷⁵ και στην Αθήνα ενάντια στον Ιππία⁷⁶ και λίγο αργότερα υπέρ του Ισαγόρα.⁷⁷

Η διεκδίκηση της πανελλήνιας ηγεμονίας εκείνη την εποχή δημιούργησε εκ νέου την ανάγκη στις αρχές της Σπάρτης να συνδεθούν με έναν αντίστοιχο μυθικό ήρωα ο οποίος είχε αναγνωριστεί ως ηγεμόνας των Ελλήνων. Αυτός ο ήρωας ήταν ο Αγαμέμνονας ο μυθικός βασιλιά των Μυκηνών και ηγέτης των Ελλήνων στην Τρωική εκστρατεία. Έτσι, ο Κλεομένης ήταν πρώτος βασιλιάς που υιοθέτησε τόσο έντονα το Αχαικό παρελθόν της Λακωνίας. Πιο συγκεκριμένα, ο Αγιάδης βασιλιάς προσδιορίζει τον εαυτό του ως Αχαιό και αποποιείται τη δωρική του καταγωγή όταν θυσιάζει στην Ακρόπολη της Αθήνας.⁷⁸ Με αυτή του τη δήλωση ο Κλεομένης προσπαθεί να εμφανίσει τον εαυτό του ως συνεχιστή του Αγαμέμνονα και δικαιωματικό κάτοχο της πανελλήνιας ηγεμονίας, ταυτόχρονα τονίζει και τη διαφορά του με τον ετεροθαλή αδερφό του Δωριέα.

Ο Αγαμέμνονας συνδέεται με πολλούς τρόπους με το μυθικό παρελθόν της Λακωνίας. Αρχικά, η νόμιμη σύζυγός του και μητέρα του διαδόχου του ήταν η

⁷⁴ Ηροδ.1.69.

⁷⁵ Ηροδ.3.57.

⁷⁶ Ηροδ.5.65.

⁷⁷ Ηροδ.5.66.

⁷⁸ Ηροδ. 5.65.

Κλυταιμνήστρα η κόρη του Τυνδάρεω και πριγκίπισσα της Σπάρτης. Η διπλή επιγαμία του οίκου των Ατρείδων με τον οίκο του Τυνδάρεω, ο οποίος καταγόταν από την πλευρά της μητέρας του από τον οίκο του Περσέα, δίνει τη δυνατότητα στους βασιλιάδες της Σπάρτης να ισχυρίζονται μια κοινή καταγωγή χωρίς να αρνηθούν την καταγωγή τους από τον Ηρακλή.⁷⁹ Στη συνέχεια, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, η Σπάρτη παρουσιάζεται ως κέντρο του βασιλείου των διαδόχων του Αγαμέμνονα, δηλαδή του Ορέστη και Τεισαμενού. Επίσης, οι ποιητές του 6^{ου} αιώνα Πίνδαρος και Σησύχορος τοποθετούν το μυθικό βασιλιά στην Σπάρτη.⁸⁰

Η κληρονομιά του Αγαμέμνονα χρησιμοποιήθηκε από τους Σπαρτιάτες αρκετές φορές και μετά το τέλος της βασιλείας του Κλεομένη. Αυτή η κληρονομία ήταν ένα από τα επιχειρήματα των Σπαρτιατών για να απαντήσουν στις αξιώσεις του Γέλωνα όταν ζήτησε να αναλάβει την ηγεμονία των Ελλήνων κατά τη διάρκεια της εισβολής του Ξέρξη.⁸¹ Επίσης, περίπου έναν αιώνα αργότερα ο βασιλιάς Αγησίλαος προσπάθησε να ξεκινήσει την εκστρατεία του ενάντια στην Περσική αυτοκρατορία από την Αυλίδα, παρουσιάζοντας τον εαυτό ως έναν νέο Αγαμέμνονα.⁸²

Ανακεφαλαιώνοντας, η υιοθέτηση της κληρονομιάς του Αγαμέμνονα από τους Σπαρτιάτες βασιλείς ήταν μια πολιτική επιλογή που ξεκίνησε από τον Κλεομένη και στόχο είχε να ενισχύσει τα δικαιώματα της Σπάρτης στην ηγεμονία των Ελλήνων. Παράλληλα, οι Σπαρτιάτες προσπάθησαν μέσω την κατασκευή των δικών τους μυθικών εκδοχών να αποσπάσουν τον ήρωα από το μυθικό παρελθόν της πόλης του Άργους και τονίσουν πως αυτοί ήταν οι πραγματικοί διάδοχοι του Αγαμέμνονα, οπότε και δικαιωματικοί ηγεμόνες των Ελλήνων.

2.5. Συμπεράσματα από τους μύθους ίδρυσης της Σπάρτης

Μέσα από τους μύθους ίδρυσης της Σπάρτης και μέσα από το μυθικό παρελθόν που υιοθέτησαν οι Σπαρτιάτες των ιστορικών χρόνων διαφαίνεται η εξέλιξη και η επέκταση του κράτους των Λακεδαιμονίων.

⁷⁹ Malkin 2003,30.

⁸⁰ Πινδ. Πυθ. 9.32, Νεμ.11.34.

⁸¹ Malkin 2003,32.

⁸² Ξεν.Ελλ.3.4.3.,Πλουτ. Αγησ. 6.4., Cartledge 1987, 290-291.

Οι αρχικές τέσσερις κόμεις της Σπάρτης συννοικίστηκαν και δημιούργησαν την πόλη κράτος στα μέσα του 10^{ου} αιώνα π.Χ. Τον πρωταγωνιστικό ρόλο σε αυτόν τον συννοικισμό είχαν οι βασιλείς της Πιτάνης και των Λιμνών. Η νέα κοινότητα που δημιουργήθηκε ανάγει την κοινή της ταυτότητα στην κάθοδο των Δωριέων ή καλύτερα στην επάνοδο των Ηρακλειδών. Οι δύο βασιλικοί οίκοι αναγνωρίζουν ως προπάτορα τους τον Ηρακλή και εμφανίζουν ως ιδρυτές τους τα δίδυμα παιδιά του Αριστόδημου. Επίσης, προσπαθούν να συνδεθούν με το προ δωρικό και προ μυκηναϊκό παρελθόν της περιοχής, μιας και δεν αλλάζουν τα τοπωνύμια αλλά ενσωματώνουν τους τοπικούς ήρωες στη λατρεία τους.

Παράλληλα, ο πληθυσμός αυτών των κωμών φαίνεται να ήταν όντως καινούριος στην περιοχή και η καταστροφή του μυκηναϊκού κέντρου της Θεράπνης ίσως είναι ένα τεκμήριο για τη βίαιη αλλαγή τη εξουσίας στην περιοχή αυτή. Οι μύθοι δίνουν στοιχεία για το ετερόκλητο της καταγωγής των πληθυσμών οι οποίοι κατέλαβαν τη Λακωνία και ονομάστηκαν Δωριείς αλλά όλοι συμφωνούν πως αυτοί οι άνθρωποι για τουλάχιστον ένα αιώνα κατοικούσαν μαζί στην περιοχή του Παρνασσού.

Στη δημιουργία της Σπάρτης όμως σημαντικό ρόλο είχαν και οι αχαϊκή πληθυσμοί, ιδίως μετά την ένωση των Αμυκλών με τις υπόλοιπες κόμεις τον 8^ο αιώνα π.Χ. Σε αυτό το σημείο στο παρελθόν της πόλης προβάλλεται με πιο έντονο τρόπο ο οίκος του Τυνδάρεω και ο βασιλιάς Μενέλαος. Οι Σπαρτιάτες με αυτό τον τρόπο παρουσιάζονται ως δικαιωματικοί διάδοχοι και εξουσιαστές όλων των περιοχών που βασίλευε ο Μενέλαος ανεξάρτητα αν οι κάτοικοι αυτών των περιοχών θεωρούσαν τους εαυτούς τους Δωριείς ή Αχαιούς.

Τον 6^ο αιώνα οι πολιτικές εξελίξεις και ο ανταγωνισμός με το Άργος για την ηγεμονία στην Πελοπόννησο δημιουργούν την ανάγκη στους Σπαρτιάτες να ενισχύσουν τη σύνδεσή τους με τον οίκο του Ατρέα. Αρχικά, χρησιμοποίησαν τον Ορέστη και τον Τεισαμενό για να δείξουν πως η ηγεμονία στην Πελοπόννησο ήταν κληρονομικό τους δικαίωμα. Έπειτα, αφού νίκησαν στρατιωτικά το Άργος και εξασφάλισαν την ηγεμονία της Πελοποννήσου, θέλοντας να δείξουν πως αυτοί ήταν οι πραγματικοί διάδοχοι του Αγαμέμνονα και άρα ηγεμόνες των Ελλήνων, προβάλλουν ακόμα περισσότερο αχαϊκό παρελθόν της πόλης τους και συνδέονται στενότερα με τον ήρωα.

Συμπερασματικά, η Σπάρτη χρησιμοποίησε δημιουργικά το μυθικό της παρελθόν για να εξασφαλίσει τη συνοχή στο ισχυρό και ιδιαίτερα εκτεταμένο

εδαφικά κράτος που δημιούργησε. Με εξίσου δημιουργικό τρόπο μέσα από τους μύθους της εξασφάλισε επιχειρήματα για το δίκαιο της ηγεμονίας της στην Πελοπόννησο και στην Ελλάδα.

3.Ιδρυτικοί μύθοι των υπόλοιπων πόλεων της Λακωνίας

Η Σπάρτη είχε ολοκληρώσει την κατάκτηση της Λακωνίας μέχρι τα μέσα του 6^{ου} αιώνα π.Χ. Από τότε μέχρι και το 195π.Χ. οι υπόλοιπες πόλεις και τα πολίσματα της Λακωνίας εντάχθηκαν στο κράτος των Λακεδαιμονίων χωρίς να φαίνεται από τις πηγές κάποια έντονη επιθυμία τους για ανεξαρτητοποίηση. Αντίθετα, οι πόλεις αυτές αναπτύσσονται όσο ακμάζει η Σπάρτη και αποτελούν έναν σημαντικό παράγοντα για την ανάπτυξη της δύναμης.

Σημάδια δυσaréσκειάς τους ανιχνεύονται αρχικά κατά τη συνομοσία του Κινάδωνα. Το 399 π.Χ. οι αρχές της Σπάρτης καταφέρουν να ανακαλύψουν και να σταματήσουν πριν εκδηλωθεί μια συνομοσία με στόχο μια πολιτειακή αλλαγή στην πόλη. Ο αρχηγός αυτής της συνομοσίας ήταν ο Κινάδων, ένας Λακεδαιμόνιος χωρίς πλήρη πολιτικά δικαιώματα. Ο Ξενοφώντας τον παρουσιάζει να ισχυρίζεται πως όλοι οι κάτοικοι της Λακεδαίμονος που δεν είχαν πλήρη πολιτικά δικαιώματα μισούσαν όσους άνηκαν στην τάξη των Ομοίων.⁸³ Σε αυτούς που μισούσαν την άρχουσα τάξη της Λακεδαίμονος μεταξύ άλλων ο Κινάδων συμπεριέλαβε και τους περιοίκους. Αντίθετα, όμως, με τον ισχυρισμό του οι περίοικοι δεν επαναστάτησαν τότε, αλλά

⁸³=εν. Ελλ. 3..3.5-6.

τριάντα χρόνια μετά το 369π.Χ. κατά τη διάρκεια της εισβολής των Θηβαίων στη Λακωνία μερικοί περίοικοι συστρατεύτηκαν με τους εχθρούς της Σπάρτης.⁸⁴ Όμως, ο αριθμός των περιόικων που εναντιώθηκαν στην Σπάρτη δε μοιάζει να ήταν μεγάλος, μιας και δεν υπήρξε γενικευμένη αποστασία των Λακωνικών πόλεων.

Οι λακωνικές περιοικίδες πόλεις της Σπάρτης γενικά ήταν πιστές στην κεντρική εξουσία του κράτους των Λακεδαιμονίων και αυτονομούνται από αυτό μόνο μετά την επέμβαση των Ρωμαίων στην περιοχή.⁸⁵ Αυτό συνέβη το 195 π.Χ., όταν οι Ρωμαίοι στην προσπάθεια τους να περιορίσουν τη δύναμη του τότε τυράννου της Σπάρτης, Νάβι, κάνουν αυτόνομες είκοσι τέσσερις περιοικίδες πόλεις της Λακωνίας.⁸⁶ Αυτές οι πόλεις μετά την αυτονόμηση τους δημιουργούν ένα κοινό για να αντισταθούν στη δύναμη της Σπάρτης, το οποίο αργότερα (21π.Χ.) αναγνωρίστηκε από τον Οκταβιανό Αύγουστο με την ονομασία Κοινό των Ελευθερολακώνων.⁸⁷ Αυτή η κρατική δομή διαλύθηκε τυπικά 297π.Χ. επί Διοκλητιανού.⁸⁸

Ήδη κατά τον πρώτο αιώνα της ανεξαρτησίας τους, αυτές οι πόλεις κατασκεύασαν ιδρυτικούς μύθους για να τονίσουν την ανεξαρτητοποίηση τους από την Σπάρτη. Τους περισσότερους από αυτούς τους μύθους κατέγραψαν ο περιηγητής Πausanias κυρίως, αλλά και ο γεωγράφος Στράβωνας. Καταρχάς, οι πόλεις των Ελευθερολακώνων την εποχή του Pausanias ήταν το Γύθειο, η Τευθρώνη, η Λας, η Πύρριχος, η Καινήπολις, η Οίτυλος, τα Λεύκτρα, οι Θαλάμαι, η Αλαγονία, η Γερήνια, η Ασωπός, η Άκριαι, οι Βοίαι, ο Ζάραξ, η Επίδαυρος Λιμηρά, οι Βρασιαί, η Γερωνθαί και ο Μάριος.⁸⁹ Οι πόλεις του κοινού είχαν μειωθεί σε δεκαοχτώ από είκοσι τέσσερις, αφού μερικές πέρασαν ξανά στην εξουσία της Σπάρτης και κάποιες άλλες συνοικίστηκαν.

Γύθειο

Το Γύθειο ήταν μια από τις σημαντικότερες πόλεις αυτού του κοινού, μιας και ήταν το μεγαλύτερο λιμάνι της Λακωνίας.⁹⁰ Οι κάτοικοι του ισχυρίζονταν πως οικιστές της πόλης τους ήταν ο ίδιος ο Ηρακλής και ο θεός Απόλλωνας.⁹¹ Η πόλη

⁸⁴ Ξεν. Ελλ. 6.5.25 & 32.

⁸⁵ Kennel, N.M. 1999, 190.

⁸⁶ Λιβ. 34.29.1-13

⁸⁷ Στραβ. 8.5.5., Πaus. 3.21.6., Martin 1975, 461-4.

⁸⁸ Kennel, N.M. 1999, 191.

⁸⁹ Πaus. 3.21.7.

⁹⁰ Shipley, 2006, 51.

⁹¹ Πaus. 3.21.8.

ιδρύθηκε μετά τη συμφιλίωση των δύο μυθικών μορφών ύστερα από τη φιλονικία που είχαν για την κατοχή του μαντικού τρίποδα των Δελφών.⁹² Στην πόλη λατρευόταν και ο θεός Διόνυσος που συνδεόταν με το δελφικό μαντείο. Επίσης, εκεί υπήρχαν ιερά και του κάρνειου Απόλλωνα, του Άμμωνα⁹³ και της Δήμητρας. Σημαντικές για την πόλη ήταν και οι θαλάσσιες θεότητες, όπως ο Ποσειδώνας και ο Γέροντας, μιας και η πόλη ήταν παραθαλάσσια και η θάλασσα έπαιζε σημαντικό ρόλο για την ευημερία της.⁹⁴ Οι λατρείες της πόλης ήταν πιο κοντά στις δωρικές παραδόσεις, αφού ως οικιστές της εμφανίζονται ο γενάρχης των Ηρακλειδών και ο θεός των Δελφών. Επιπρόσθετα, η ξεχωριστή λατρεία του Απόλλωνα ως κάρνειου ενισχύει αυτή την υπόθεση.

Αντίθετα, το αχαϊκό μυθικό παρελθόν ήταν ιδιαίτερα έντονο στο νησί Κρανάη που βρίσκεται μπροστά στο Γύθειο και στην απέναντι από αυτό ακτή. Αναλυτικότερα, σε αυτό το νησί ο Πάρις συνευρέθηκε για πρώτη φορά με την Ελένη⁹⁵ και στη στεριά απέναντι από το νησί υπήρχε ιερό της Αφροδίτης μιγνωνίτιδος ιδρυμένο από τον Πάρη. Στην ίδια περιοχή ο Μενέλαος μετά τον νόστο του στήνει αγάλματα στη Θέτιδα (για τη βοήθεια που του πρόσφερε για να επιστρέψει σώος) και στις θεές Πραξιδίκες (για να τονίσει το δίκαιο του πολέμου που ξεκίνησε).⁹⁶ Οι αρχαιολογικές ανασκαφές σε αυτό το νησί έχουν βεβαιώσει μυκηναϊκά λείψανα, οπότε σε αυτή την περίπτωση έχουμε μια δωρική κοινότητα που αναπτύσσεται πάνω σε αχαϊκή θέση.⁹⁷

Οι πόλεις της χερσονήσου του Μαλέα

Οι πόλεις της χερσονήσου του Μαλέα μέχρι την ήττα των Αργείων στη Θυρέα ανήκαν στη σφαίρα επιρροή του Άργους, οπότε είναι λογικό στους μύθους τους οι περισσότερες από αυτές να έχουν ιδρυτή με καταγωγή από την Αργολίδα.⁹⁸

Οι Ακριαί ήταν μια ακόμα παλιά πόλη των περιοίκων που ανήκε στο Κοινό των Ελευθερολακώνων. Οι κάτοικοι της πόλης αυτής υπερηφανεύονταν για την

⁹² Απολλοδ. 2.6.2.

⁹³ Είναι λογικό να εμφανίζονται ξένες θρησκείες στα λιμάνια. Η λατρεία του Άμμωνα δείχνει επαφές με την Αίγυπτο και Αιγύπτιος εμπόρους.

⁹⁴ Πaus. 3.21.9.

⁹⁵ Ιλ. Γ. 445.

⁹⁶ Πaus. 3.22.1-2.

⁹⁷ BSA 1961, 114.

⁹⁸ Huxley 1962, 72.

αρχαιότητα της πόλης και των ιερών της. Πιο συγκεκριμένα, διατράνωναν πως το ιερό της μητέρας των θεών που υπήρχε εκεί ήταν το παλαιότερο στην Πελοπόννησο.⁹⁹ Σε αυτή την περίπτωση οι κάτοικοι μέσα από την αρχαιότητα των ιερών τους θέλουν να επιβεβαιώσουν την αυτοχθονία τους χωρίς να χρησιμοποιούν μύθους από το αχαϊκό ή το δωρικό μυθολογικό παρελθόν.

Αντίθετα, στις Γερωνθρές ναι μεν υπήρχε η μνήμη της παλαιάς κατοίκησης της θέσης από τα μυκηναϊκά χρόνια, αλλά τονιζόταν η δωρική προέλευση των κατοίκων της.¹⁰⁰ Οι κάτοικοι της υιοθετούν μια δωρική ταυτότητα, καθώς αναφέρουν πως οι Δωριείς της Λακεδαιμόνας κατέστρεψαν την αχαϊκή πόλη, εκδίωξαν τον παλαιό πληθυσμό και έστειλαν εκεί δικούς τους εποίκους.

Η πόλη Βοίαι βρίσκονταν στο μυχό του Βοιατικού κόλπου στο ακρωτήριο του Μαλέα. Οικιστής της πόλης αυτής ήταν ο Βοίος ένας από τους Ηρακλείδες. Η πόλη δημιουργήθηκε με συνοικισμό τριών κοντινών παραθαλάσσιων πόλεων. Αυτές ήταν η Αφροδισιάδα, η Ήτις και η Σίδη. Οι δύο πρώτες έχουν ως οικιστή τους τον Αινεία και συνδέονταν με τις περιπλανήσεις του ήρωα μετά τη φυγή του από την Τροία. Αναλυτικότερα, η Αφροδισιάδα ονομάστηκε έτσι από τη θεά Αφροδίτη την μητέρα του ήρωα, ενώ η Ήτις πήρε το όνομα της από μια ομώνυμη κόρη του Αινεία. Αντίθετα, η Σίδη συνδεόταν με το μύθο των Δαναΐδων, αφού κατά τη μυθολογία το όνομα Σίδη το έφερε και μια από της κόρης του Δαναού που ήρθαν στην Πελοπόννησο. Ο μύθος του συνοικισμού αναφέρει πως κάποια στιγμή οι κάτοικοι των πόλεων αυτών αναγκάστηκαν να τις εγκαταλείψουν και ενωμένοι αναζητούσαν μια νέα τοποθεσία. Τότε τους δόθηκε χρησμός πως η Άρτεμις θα τους δείξει την κατάλληλη θέση για τη νέα πόλη. Έτσι, όταν αποβιβάστηκαν στην ξηρά τους παρουσιάστηκε ένας λαγός και άρχισαν να τον ακολουθούν. Μόλις ο λαγός τρύπωσε σε μια μυρτιά οι παλιοί κάτοικοι των τριών πόλεων θεώρησαν ότι αυτό ήταν σημάδι από τη θεά και έχτισαν τη νέα τους πόλη στο σημείο αυτό.¹⁰¹

Σε αυτό το μύθο υπάρχουν πολλά μοτίβα που χρησιμοποιούνταν στους ιδρυτικούς μύθους των αποικιών. Πιο συγκεκριμένα, στους ανθρώπους που ψάχνουν να ιδρύσουν μια νέα πόλη τους δίνεται χρησμός από τους θεούς για το που θα κατοικήσουν. Επίσης, μία θεά γίνεται αρωγός στην προσπάθεια τους και χρησιμοποιεί τη φύση της περιοχής για να τους δείξει το σωστό μέρος. Επιπλέον, ο λαγός που τους

⁹⁹ Πaus. 3.22.4.

¹⁰⁰ Πaus. 3.22.6.

¹⁰¹ Πaus. 3.22.11-13.

υποδέχεται και τους καθοδηγεί συμβολίζει την έγκριση που δίνει ο τόπος στο νέο πληθυσμό. Ακόμα και σε αυτή την περίπτωση υπάρχει ένας οικιστής με μια πολύ σημαντική καταγωγή. Ο Βοίος δίνει το όνομα του στη νέα πόλη και ταυτόχρονα δείχνει ότι όλοι οι πληθυσμοί αναγνώριζαν ως ηγετική τους ομάδα τους Ηρακλείδες. Επομένως, οι κάτοικοι της νέας πόλης θεωρούν τον εαυτό τους περισσότερο απογόνους των Ηρακλειδών παρά του Αινεία ή των Δαναΐδων, αν και η προέλευση τους και από αυτούς τους πληθυσμούς υπάρχει μέσα στο μύθο. Επίσης, διαφοροποιούνται από την πόλη της Σπάρτης μιας και δεν χρησιμοποιούν ως γενάρχη τους τον Αριστόδημο και τους γιούς του, αλλά έναν άλλο Ηρακλείδη.

Η Επίδαυρος Λιμηρά είναι μια ακόμα μια πόλη της Λακωνίας που μέσα από τον ιδρυτικό της μύθο διατρανώνει τις διαφορές της με την Σπάρτη. Οι κάτοικοι της πίστευαν πως κατάγονταν από την Επίδαυρο της Αργολίδας. Χαρακτηριστικά, η ιστορία ίδρυσης της πόλης αναφέρει ότι όταν μια ομάδα Επιδαύριων από την Αργολίδα έπλεε προς την Κω για να τιμήσει το θεό Ασκληπιό έκανε στάση στην περιοχή. Τότε ο θεός τους έστειλε όνειρα στα οποία τους παρότρυνε να εγκατασταθούν στην περιοχή, Επίσης, ένα φίδι που είχαν φέρει μαζί τους ξέφυγε από το πλοίο τους και τρύπωσε στη γη.¹⁰² Και σε αυτόν τον μύθος οι νέοι κάτοικοι λαμβάνουν σημάδια από το θεό και τη φύση που νομιμοποιούν την εγκατάστασή τους στο νέο τόπο. Η σύνδεση της Επιδαύρου Λιμηράς με την ομώνυμη αργολική πόλη είναι έντονη μιας και -έκτος από το κοινό όνομα- ο σημαντικότερος τοπικός θεός και των δύο ήταν ο Ασκληπιός. Ο πρωταγωνιστικός ρόλος του φιδιού δεν είναι τυχαίος, αφού ήταν το ιερό ζώο του Ασκληπιού. Ακόμα, μέσα από αυτό τον μύθο οι πληθυσμοί της περιοχής διατήρησαν την ανάμνηση ότι τον 7^ο αιώνα π.Χ. ανήκαν στη σφαίρα επιρροής του Άργους.¹⁰³

Το όνομα της νέας πόλης είναι κοινό με την μητρόπολη της και προστίθεται μια ακόμα λέξη για να την ξεχωρίσει. Η λέξη Λιμηρά ήδη από την αρχαιότητα ετυμολογήθηκε με δύο διαφορετικούς τρόπους. Στην πρώτη εκδοχή η λέξη σχετίζεται με τον λιμό, οπότε σημαίνει την πόλη που πεινάει.¹⁰⁴ Ενώ στη δεύτερη εκδοχή ετυμολογείται από το “εulίμενον” και σημαίνει την πόλη με καλό και απάνεμο λιμάνι.¹⁰⁵ Και στις δύο εκδοχές η λέξη Λιμηρά ερμηνεύεται από τα χαρακτηριστικά τις περιοχής, μια και αυτός ο τόπος είχε ένα ασφαλές λιμάνι, αλλά ταυτόχρονα η

¹⁰² Πaus. 3.26.6-7.

¹⁰³ Ηροδ.1.82.

¹⁰⁴ Θουκ.7,26.

¹⁰⁵ Στραβ. 8.368.

ενδοχώρα του ήταν ιδιαίτερα άγονη με αποτέλεσμα να υπάρχει έλλειμμα στη γεωργική παραγωγή.

Οι Βρασιαί ήταν μια πόλη των Ελευθερολακώνων στην περιοχή της Κυνουρίας. Η πόλη αρχικά ονομαζόταν Ορειάται αλλά αλλάζει όνομα όταν εκεί ξεβράζεται η λάρνακα που ήταν κλεισμένη η Σεμέλη με το Διόνυσο.¹⁰⁶ Οι Βρασιείς δημιούργησαν μια νέα εκδοχή για το μύθο της Σεμέλης, η οποία μοιάζει με την περιπέτεια της Δανάης. Σε αυτή την εκδοχή ο Κάδμος πατέρας της Σεμέλης την τιμωρεί γιατί γέννησε παιδί από τον Δία παρά τις εντολές του. Ο βασιλιάς της Θήβας έκλεισε τη μητέρα και το παιδί σε μια λάρνακα και την άφησε στη θάλασσα. Το κύμα ξέβρασε τη Λάρνακα στην περιοχή των Ορειατών. Αυτοί τότε έθαψαν τη νεκρή μητέρα και ανέθρεψαν τον Διόνυσο. Ακόμα, προς τιμήν αυτού του γεγονότος αλλάζουν το όνομα της πόλης τους σε Βρασιαί. Η αλλαγή ονόματος ίσως δείχνει πως η περιοχή κατοικήθηκε από νέο πληθυσμό ή υπάρχει μετακίνηση του πληθυσμού από τα ορεινά στην ακτή.

Οι πόλεις της χερσονήσου του Ταΐναρου

Σε κοντινή απόσταση από το Γύθειο βρισκόταν η Λας, μια πόλη με έντονη την παρουσία των Διόσκουρων στο μυθικό της περιβάλλον. Εκεί σύμφωνα με τους τοπικούς μύθους αποβιβάστηκαν οι γιοι της Λήδας, μόλις επέστρεψαν από την Αργοναυτική εκστρατεία και ίδρυσαν ναό της Αθηνάς Ασίας.¹⁰⁷ Η ευρύτερη περιοχή της Λας συνδέθηκε και με μύθους σχετικά με την αρχή του Τρωικού πολέμου. Ειδικότερα, ο Λας θεωρήθηκε ο οικιστής της περιοχής και ο τάφος του βρισκόταν σε μια θέση με την ονομασία Αράινο κοντά στην ομώνυμη πόλη.¹⁰⁸ Οι κάτοικοι ισχυρίζονταν πως ο τοπικός τους ήρωας σκοτώθηκε από τον Αχιλλέα όταν ο ήρωας είχε έρθει να ζητήσει την ωραία Ελένη. Οι ντόπιοι παραλλάσσουν τον μύθο και τοποθετούν τον Αχιλλέα ανάμεσα στους μνηστήρες της Ελένης γιατί επιθυμούσαν να εντάξουν στο μυθολογικό τους παρελθόν τον ήρωα.

Σε αυτό ίσως τους επηρέασε και ο ανταγωνισμός με τη γειτονική πόλη της Πυρρίχου. Οι κάτοικοι της Πυρρίχου σε μια προσπάθεια να ερμηνεύσουν το όνομα της πόλης τους το συνέδεαν με τον Πύρρο γιο του Αχιλλέα. Ο Πύρρος σύμφωνα με τους μύθους έφτασε στη Λακωνία με σκοπό να νυμφευτεί την Ερμιόνη κόρη του Μενελάου και τότε ίδρυσε την Πύρριχο. Όμως, ο Πausanias παραδίδει και την εκδοχή

¹⁰⁶ Πaus. 3.24.2-4.

¹⁰⁷ Πaus. 3.24.7-8.

¹⁰⁸ Πaus. 3.24.10.

η πόλη να παίρνει το όνομα της από τον Πύρριχο έναν από τους Κουρήτες. Επίσης, ως ιδρυτής της πόλης παρουσιάζεται από τους μύθους και ο Σειληνός, ο οποίος εγκαταστάθηκε στην περιοχή όταν έφυγε από το βουνό Μαλέα.¹⁰⁹ Ίσως σε αυτή τη μετακίνηση του θεού σώζεται μια μνήμη του πληθυσμού της πόλης για την προέλευση τους από τη γειτονική χερσόνησο του Μαλέα. Γενικότερα, η πόλη με αυτές τις παραδόσεις για την ίδρυση της διεκδίκησε ένα πλούσιο μυθολογικό παρελθόν σε μια προσπάθεια να αναδείξει τη σημασία της.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο ιδρυτής της Τευθρώνης. Ο οικιστής αυτής της πόλης της χερσονήσου του Ταινάρου ήταν ο Αθηναίος Τεύθραντας¹¹⁰. Η επιλογή ενός Αθηναίου οικιστή για μια Λακωνική πόλη φαντάζει παράξενη, είναι πιθανόν όμως να φανερώνει εμπορικές σχέσεις της περιοχής με την Αθήνα πριν την ενσωμάτωση της στο κράτος των Λακεδαιμονίων. Βέβαια, ισχυρή ήταν και η παρουσία της Σπάρτης στο μυθολογικό υπόβαθρο της πόλης, αφού η σημαντικότερη θεά της περιοχής ήταν η Άρτεμις Ισωρίαν. Το επίθετο αυτό της Άρτεμις εμφανίζεται και σε ένα λόφο της Πιτάνης και σε μια γιορτή της πόλης της Σπάρτης,¹¹¹

Η Καινήπολις παλιότερα ονομαζόταν Ταίναρο και όπως φανερώνει και το όνομα της ήταν η νέα εγκατάσταση των κατοίκων του Ταίναρου.¹¹² Η νέα πόλη απείχε σαράντα στάδια από το αρχικό Ταίναρο. Αυτό το ακρωτήριο είχε πλούσια μυθολογική παράδοση, καθώς η περιοχή ταυτιζόταν με έναν άθλο του Ηρακλή. Πιο συγκεκριμένα, από αυτό το σημείο έλεγαν πως ο ήρωας ανέβασε από τον Άδη τον Κέρβερο για να τον φέρει στον Ευρυσθέα.¹¹³ Το τοπίο της περιοχής με τη θάλασσα να εισχωρεί στα βράχια και ο παφλασμός των κυμάτων πάνω σε αυτά δημιουργούσαν την αίσθηση ότι η περιοχή ήταν μια πύλη για τον κάτω κόσμο. Επιπλέον, η τοποθεσία ήταν ιδανική να συνδεθεί με τον Ηρακλή, ώστε οι Ηρακλείδες της Σπάρτης να αποκτήσουν δικαιώματα σε όλη την περιοχή της Λακωνίας.

Η Οίτυλος ήταν μια ακόμα πόλη της νότιας Λακωνίας που συνδεόταν με το Άργος, καθώς ο οικιστής ήταν ο ομώνυμος Αργεΐος ήρωας. Ο Οίτυλος ήταν γιος του Αμφιάνακτα και εγγονός του Αντίμαχου.¹¹⁴ Όμως η πόλη τα μυκηναϊκά χρόνια ανήκε

¹⁰⁹ Πaus. 3.25.1-3.

¹¹⁰ Πaus. 3.25.4

¹¹¹ Πλουτ. Αghσ.32. Πολυαιν. Στατηγ. 2.14.

¹¹² Πaus. 3.25.9.

¹¹³ Πaus. 3.25.4-5.

¹¹⁴ Πaus. 3.25.10.

στο βασίλειο του Μενελάου και ήταν μια από τις εννιά πόλεις που ηγεμόνευε ο γιος του Ατρέα κατά τη διάρκεια του Τρωικού Πολέμου.¹¹⁵

Οι Θαλάμες ήταν μια λακωνική πόλη που την διεκδικούσαν και οι Μεσσήνιοι. Αυτή η περιοχή ήταν σημαντική για τη μυθολογία της νότιας Πελοποννήσου, γιατί εκεί τοποθετούταν από τους μύθους η γέννηση των Διόσκουρων. Συγκεκριμένα, οι ίδιοι οι Θαλαμίτες προέβαλαν ως τόπο γέννησης των δύο θεοτήτων το νησί της Πέφνου που βρισκόταν στην επικράτεια τους.¹¹⁶ Οι Μεσσήνιοι με το να ισχυρίζονται πως οι Θαλάμες ήταν δικιά τους πόλη και οι Διόσκουροι Μεσσήνιοι ήρωες προέβαλαν τους εαυτούς τους ως δικαιωματικούς συνεχιστές του οίκου του Τυνδάρεω και επιδίωκαν την ηγεμονία στην περιοχή της νότιας Πελοποννήσου.

Τα Λεύκτρα ήταν μια ακόμα πόλη των Ελευθερολακώνων η οποία συνόρευε με τη Μεσσήνη και οι Μεσσήνιοι την διεκδικούσαν. Έτσι σύμφωνα με αυτούς ο μυθικός ιδρυτής της πόλης ήταν ο Λεύκιππος γιος του Περιήρους και της Γοργόφονης. Ακόμα, οι Μεσσήνιοι θεωρούσαν ότι στην περιοχή λατρευόταν ο Δίας ο Ιθωμάτας, αφού μετά από μια πυρκαγιά βρέθηκε ένα άγαλμα του στο κοντινό δάσος που αποσιλώθηκε. Αυτοί οι μύθοι είναι κατασκευασμένη μετά την ίδρυση της Μεσσήνης το 369π.Χ. και στόχο είχαν την απόσπαση αυτών των περιοχών από την Σπάρτη.

Η Γερηνία από την άλλη πλευρά έχει ένα μυθολογικό παρελθόν που συνδέεται έντονα με τον βασιλιά Νέστορα χωρίς όμως να ανήκει στο βασίλειο του μιας και είναι από τις πόλεις που προσφέρει ο Αγαμέμνονας στον Αχιλλέα.¹¹⁷ Η πόλη ταυτιζόταν με την ομηρική Ενόπη και εκεί έλεγαν ότι κατέφυγε ο ομηρικός βασιλιάς της Πύλου μετά την ήττα των γιών του Νηλέα από τον Ηρακλή.¹¹⁸ Ακόμα, στη Γερηνία υπήρχε και ο τάφος του Μαχάονα του γιατρού των Αχαιών κατά την τρωική εκστρατεία. Τα οστά του Μαχάονα τα είχε φέρει από την Τροία ο Νέστορας και τα έθαψε εκεί.¹¹⁹

Μια ακόμη πόλη της χερσονήσου του Ταινάρου ήταν η Καρδαμύλη, η οποία δεν ανήκε στο κοινό των Ελευθερολακώνων, αλλά εξακολουθούσε να είναι και την εποχή του περιηγητή Πausανία στη σφαίρα επιρροής της Σπάρτης. Η Καρδαμύλη αναφέρεται στον Όμηρο και ήταν και αυτή μια από τις πόλεις που προσέφερε ο

¹¹⁵ Ιλιαδ. Β.585.

¹¹⁶ Πaus.3.26.3-4.

¹¹⁷ Ιλιαδ.Ι.149-152.

¹¹⁸ Πaus. 3.26.8.

¹¹⁹ Πaus. 3.26.9.

Αγαμέμνονας στον Αχιλλέα για να συμφιλιωθούν.¹²⁰ Επομένως, η περιοχή δεν ανήκε ούτε στο ομηρικό βασίλειο της Πύλου αλλά ούτε και σε αυτό της Σπάρτης. Ακόμα, ο γιος του Αχιλλέα εμφανίζεται στους μύθους της πόλης, καθώς πέρασε από εκεί όταν πήγαινε στη Σπάρτη για το γάμο του με την Ερμιόνη. Επιπρόσθετα, στην Καρδαμύλη σύμφωνα με τους τοπικούς μύθους εμφανίστηκαν οι Νηρηίδες για να δουν τον Πύρρο και προς τιμήν τους υπήρχε τέμενος στην ακροθαλασσιά.¹²¹ Η πόλη παρά τη σύνδεση της με τον οίκο του Αχιλλέα τόνιζε τη δωρική της καταγωγή, αφού υπήρχε σε αυτήν η λατρεία του κάρνειου Απόλλωνα.

Έλος

Το Έλος ήταν παραθαλάσσια πολίχνη και επίνειο των Αμυκλών. Το πόλisma αυτό εμφανίζεται στον ομηρικό κατάλογο των νεών και ήταν μια από τις πόλεις που εξουσίαζε ο Μενέλαος.¹²² Αυτό χτίστηκε από το νεότερο γιο του Περσέα τον Έλιον. Ο περιηγητής Πausανίας από την πόλη αυτή ετυμολογεί τη λέξη ειλωτας και κατασκευάζει έναν ιδρυτικό μύθο για τον θεσμό της ειλωτείας. Χαρακτηριστικά, αναφέρει ότι οι Δωριείς της Σπάρτης κατακτούν το Έλος ύστερα από πολιορκία και οι κάτοικοι του γίνονται οι πρώτοι δούλοι των Λακεδαιμονίων. Έτσι από τους Έλιους πήραν το όνομα τους και οι υπόλοιποι κάτοικοι της Λακεδαίμονας που έχασαν την ελευθερία τους.¹²³ Αυτό δεν συμπίπτει με την ιστορική αλήθεια το πιθανότερο είναι η λέξη ειλωτας να προέρχεται από το ρήμα αλίσκομαι.¹²⁴

3.2. Συμπεράσματα για τους ιδρυτικούς μύθους των πόλεων της Λακωνίας

Οι ιδρυτικοί μύθοι των πόλεων της Λακωνίας -με εξαίρεση την Σπάρτη- άρχισαν να διαμορφώνονται μετά την ανεξαρτητοποίηση των περισσότερων από αυτών μετά το 195π.Χ. Οι μύθοι αυτοί κατασκευάστηκαν πολύ μετά από τη δημιουργία τον οικισμό και είναι δύσκολο να ανιχνεύσει κάποιος ποιες ήταν οι συνθήκες όταν ιδρύθηκαν αυτές για πρώτη φορά. Αυτό που φαίνεται μέσα από

¹²⁰ Ιλιαδ.Ι.149-152.

¹²¹ Πaus.3.26.7.

¹²² Ιλιαδ. Β.582-585.

¹²³ Πaus.3.20.6-7.

¹²⁴ Παπαχατζής, 1979, τομ.2, 398-9.

αυτούς τους μύθους είναι η εικόνα που έχουν για το παρελθόν τους οι κάτοικοι των θέσεων αυτών κατά τη ρωμαϊκή περίοδο.

Οι περισσότερες πόλεις της Λακωνίας θέλησαν να διατρανώσουν την ανεξαρτησία τους από την Σπάρτη και κατασκεύασαν ιδρυτικούς μύθους για να δείξουν μια διαφορετική προέλευση και ένα διαφορετικό παρελθόν των κοινοτήτων τους. Παράλληλα, σε αυτούς τους μύθους διαφαίνεται και η προσπάθεια των πόλεων να τονίσουν την σπουδαιότητα τους σε σχέση με τους γειτονικούς τους οικισμούς.

Οι μύθοι αυτοί χρησιμοποίησαν τα μοτίβα που υπήρχαν στους ιδρυτικούς μύθους των αποικιών του β' ελληνικού αποικισμού. Έτσι, για την κατασκευή του μυθικού παρελθόν συνδύασαν το μυθολογικό παρελθόν της περιοχής, τους τοπικούς ήρωες και θεούς, το μυθολογικό υπόβαθρο των ηρώων του Ομήρου που σχετίζονταν με την περιοχή, καθώς και στοιχεία από την επάνοδο των Ηρακλειδών στην Πελοπόννησο.

Σε ορισμένες παραθαλάσσιες πόλεις κυρίως της χερσονήσου του Μαλέα σημαντική συμβολή στην κατασκευή των μύθων τους είχε και η ανάμνηση της ηγεμονία του Άργους στην περιοχή. Ακόμα, σε αυτές εμφανίζονται ως οικιστές πρόσωπα που σχετίζονται με τον Κάδμο, τον Αινεία και το Δαναό. Συχνά, παραθαλάσσιες ελληνικές πόλεις ή νησιά παρουσιάζουν σαν ιδρυτές τους αυτά τα μυθολογικά πρόσωπα.

Αντίθετα, οι πόλεις της χερσονήσου του Ταινάρου συνδέονται με τους Διόσκουρους και με τον οίκο του Αχιλλέα. Φαίνεται πως ένας παλαιότερος τοπικός ήρωας ταυτίστηκε με τον Πύρρο το γιό του Αχιλλέα. Επίσης, οι πόλεις στα σύνορα με τη Μεσσήνη αντλούν πολλά στοιχεία για το παρελθόν τους από τους μύθους σχετικά με τον Νέστορα τον μυθικό βασιλιά της Πύλου.

Τέλος, οι κάτοικοι των περιοχών αυτών άλλοτε τονίζουν τη δωρική τους καταγωγή και άλλοτε όχι. Όμως σε καμία περίπτωση δεν αποποιούνται τη δωρική τους ταυτότητα ούτε την υποκαθιστούν με κάποια άλλη. Μάλιστα, οι περιοχές που επιθυμούν να τονίσουν την διαφοροποίησή τους Σπάρτη ανάγουν την καταγωγή τους είτε στο δωρικό Άργος είτε στη δωρική πόλη της Μεσσήνης.

4.Μεσσηνία

4.1.Ιδρυτικός μύθος Μεσσηνίας

Η Μεσσηνία σύμφωνα με το μύθο που μεταφέρει ο Πausanías κατοικήθηκε για πρώτη φορά από τον γιο του Λέλεγα τον Πολυκάωνα. Αυτός ήταν ο μικρότερος γιος του βασιλιά της Λακωνίας και έτσι δεν είχε δικαίωμα να τον διαδεχτεί. Όταν, όμως, ο Πολυκάων νυμφεύτηκε τη Μεσσήνη την κόρη του Τρίοπα του βασιλιά του Άργους, ύστερα από παρότρυνση της γυναίκας του εγκατέλειψε τη Λακωνία. Τότε, κατευθύνθηκε στην ακατοίκητη περιοχή κοντά στον τόπο καταγωγής του, ίδρυσε ένα νέο βασίλειο και ονόμασε την περιοχή Μεσσηνία τιμώντας με αυτό τον τρόπο τη γυναίκα του. Σε αυτό του το εγχείρημα τον ακολούθησαν πληθυσμοί τόσο από τη γενέτειρά του τη Λακωνία όσο και από το Άργος τη γενέτειρα της γυναίκας του.¹²⁵

Αυτός ο μύθος κατασκευάστηκε μετά την ίδρυση της Μεσσήνης το 369π.Χ.σε μια προσπάθεια να συνδεθεί η νέα πόλη με τους παλιούς βασιλείς της Λακωνίας και τα αρχαία τοπωνύμια της περιοχής, ώστε να επιδείξει την παλαιότητα της. Οι Μεσσήνιοι του 4^{ου} αιώνα επιθυμούσαν να δείξουν ότι δικαιωματικά αποσπάστηκαν από το κράτος των Λακεδαιμονίων και πως επιστρέφουν στην παλαιά τους ανεξαρτησία. Στην κατασκευή του μύθου οι Μεσσήνιοι ακολουθούν τα μοτίβα διήγησης που χρησιμοποίησαν και οι Σπαρτιάτες για να συνδεθούν με τα τοπωνύμια

¹²⁵ Πaus.4.1-2.

της περιοχής και με τους Λέλεγες. Η σύνδεση με τον οίκο του Λέλεγα ήταν σημαντική γιατί ήταν ένα επιχείρημα για την αυτοχθονία.

Στο μύθο αυτό τονίζεται η βοήθεια του Άργους στην πρώτη κατοίκηση της Μεσσηνίας. Το Άργος ήταν φυσικός σύμμαχος της πόλης της Μεσσήνης τον 4^ο αιώνα π.Χ. ως εχθρός της Σπάρτης, οπότε είναι λογικό να συμπεριλαμβάνεται στο μύθο ίδρυσης της περιοχής για να τονιστούν οι δεσμοί των δύο πόλεων. Επιπρόσθετα, ίσως αυτή η αναφορά δείχνει και την προέλευση ενός τμήματος του πληθυσμού της Μεσσήνης των ιστορικών χρόνων από το Άργος.

Σημαντικό στοιχείο για τη μεταγενέστερη δημιουργία του μύθου σχετικά με τη Μεσσήνη την κόρη του Τρίοπα είναι πως δε αναφέρεται καθόλου από τον Όμηρο η πόλη της Μεσσήνης. Ο ποιητής όταν περιγράφει τα βασίλεια της νότιας Πελοποννήσου που συμμετείχαν στην τρωική εκστρατεία αναφέρει μόνο το βασίλειο του Μενελάου με έδρα τη Σπάρτη και το βασίλειο του Νέστορα με κέντρο την Πύλο.¹²⁶ Μάλιστα στο έπος ενώ εμφανίζονται ονόματα άλλων πόλεων της Μεσσηνίας να ανήκουν στο βασίλειο της Πύλου, όπως της Αρήνης, δεν γίνεται πουθενά λόγος για πόλη με το όνομα Μεσσήνη.¹²⁷ Επίσης, από τα έπη φαίνεται να υπήρχε μια περιοχή ανάμεσα σε αυτά τα δύο βασίλεια που δεν ανήκε σε κανένα από αυτά. Αυτή η περιοχή είναι που υπόσχεται να δώσει στον Αχιλλέα ο Αγαμέμνονας για να συμφιλιωθούν, αλλά ούτε εκεί υπάρχει πόλη με το όνομα της Μεσσήνης.¹²⁸

3.2.Οι Δωριείς στη Μεσσηνία

Μετά τη νίκη των Ηρακλειδών και την επικράτηση τους στην Πελοπόννησο ο Κρεσφόντης έγινε βασιλιάς στην περιοχή της Μεσσηνίας. Ο Κρεσφόντης αποκτά τη διοίκηση της περιοχής ύστερα από απάτη στην κλήρωση που διενεργήθηκε για τη διανομή των περιοχών. Ο πρώτος Ηρακλείδης βασιλιάς της Μεσσηνίας σε συνεργασία με τον αδελφό του τον Τήμενο τον βασιλιά του Άργους αδίκησαν τους γιούς του Αριστόδημου στήνοντας την κλήρωση και με αυτό τον τρόπο απέκτησαν τα πιο εύφορα μέρη.¹²⁹ Σε αυτό το σημείο και αυτός ο ιδρυτικός μύθος κάνει αναφορά σε συμμαχία Μεσσηνίων και Αργείων ενάντια στους Σπαρτιάτες. Επίσης, τονίζοντας

¹²⁶Ιλ. Β. 581-602..

¹²⁷Ιλ. Β. 591-595.

¹²⁸Ιλ. Ι. 149-152.

¹²⁹Παυσ. 4.3.5.

την αδικία που διέπραξαν οι βασιλείς των Μεσσηνίων και των Αργείων ο μύθος ίσως δικαιολογεί και τα δεινά που υπέστησαν από τους Σπαρτιάτες τους επόμενους αιώνες.

Ο Κρεσφόντης φτάνοντας στη Μεσσηνία δε διώχνει τους παλιούς κατοίκους της περιοχής, μιας και αυτοί δέχθηκαν να συννοικιστούν με τους Δωριείς και αναγνώρισαν για βασιλιά τους τον αρχηγό τους. Σε αυτό συνέβαλε και το γεγονός ότι ο οίκος του Νηλέα που διαφέντευε το ομηρικό βασίλειο της περιοχής καταγόταν από την Ιωλκό και δεν είχε ισχυρούς δεσμούς με τον γηγενή πληθυσμό.¹³⁰ Η αναφορά αυτή για συνύπαρξη του παλιού και του νέου πληθυσμού πιθανότατα είναι ένας αναχρονισμός και δείχνει το πως συννοικίστηκαν ειρηνικά οι κάτοικοι της Μεσσήνης των ιστορικών χρόνων.

Το διοικητικό κέντρο του δωρικού βασιλείου της Μεσσηνίας δεν τοποθετείται από τους μύθους ούτε στην Πύλο ούτε στην Ιθώμη, αλλά στην Στενύκλαρο. Ο Κρεσφόντης δημιούργησε ένα νέο διοικητικό κέντρο και από εκεί βασίλευσε με γυναίκα του τη Μερόπη. Η βασίλισσα αυτή καταγόταν από την Αρκαδία και όταν ο άντρας της δολοφονήθηκε από τους ευγενείς, ο γιός της ο Αίπυτος βρήκε καταφύγιο στην πατρίδα της μητέρας του μέχρι να επιστρέψει και να ανακτήσει το θρόνο.¹³¹ Οι Μεσσήνιοι με τη σύνδεση του βασιλικού τους οίκου μέσω επιγαμίας με την Αρκαδία δημιουργούν δεσμούς και με έναν ακόμα εχθρό της Σπάρτης.

Συνοψίζοντας, και τα γεγονότα σχετικά με τους πρώτους Δωριείς βασιλείς της περιοχής μάλλον ήταν κατασκεύασμα του 4^{ου} αιώνα π.Χ. Ο ετερόκλητος πληθυσμός του δωρικού βασιλείου είναι παράλληλο των διαφορετικών πληθυσμών που ίδρυσαν τη Μεσσήνη τον 4^ο αιώνα. Επιπλέον, με τη βοήθεια που παρέχουν οι Αργείοι και οι Αρκάδες στην ίδρυση και τη διατήρηση του βασιλείου του Κρεσφόντη τονίζεται διαχρονικότητα των φιλικών και συμμαχικών σχέσεων του Άργους και των Αρκάδων με τη Μεσσηνία.

4.3. Η ίδρυση της Μεσσήνης από τον Επαμεινώνδα

Η πόλη της Μεσσήνης ιδρύθηκε το 369π.Χ. με πρωτοβουλία του Θηβαίου στρατηγού Επαμεινώνδα. Μετά τη νίκη τους στα Λεύκτρα το 371π.Χ. οι Θηβαίοι εκστράτευσαν στην Πελοπόννησο και κατάφεραν να αποσπάσουν τη Μεσσηνία από

¹³⁰ Πaus. 4.3.6.

¹³¹ Πaus. 4.3.7.

το κράτος των Λακεδαιμονίων. Έτσι για να αποδυναμώσουν ακόμα περισσότερο τους εχθρούς του αποφάσισαν να δημιουργήσουν μια ισχυρή πόλη στη Μεσσηνία, η οποία θα είχε τη δυνατότητα να αντισταθεί στην παρηκμασμένη Σπάρτη. Ταυτόχρονα, η Λακεδαίμονα θα έχανε πάνω από το ένα τρίτο των εδαφών της.

Η ίδρυση αυτής της νέας πόλης έπρεπε να έχει και την έγκριση των θεών, έτσι εμφανίστηκαν διάφορες ιστορίες που επιβεβαίωσαν την επιθυμία των θεών για τη δημιουργία της Μεσσήνης. Αρχικά, δύο άτομα με μεσσηνιακή καταγωγή και πολίτες πόλεων που συνέβαλαν στην ίδρυση της Μεσσήνης ισχυρίστηκαν ότι οι θεοί τους έστειλαν σημάδια για την ίδρυση της πόλης ένα χρόνο πριν την ήττα των Λακεδαιμονίων στη μάχη των Λεύκτρων. Πιο αναλυτικά, ο ιερέας του Ηρακλή από τη Μεσσήνη της Σικελίας ονειρεύτηκε πως ο Ηρακλής-Μάντικλος φιλοξενήθηκε από τον Δία στην Ιθώμη. Από την άλλη πλευρά στις Ευσπερίδες¹³² ο Κόμων είδε στο όνειρό του ότι συνευρέθηκε με τη νεκρή του μητέρα και αυτή γύρισε πίσω στη ζωή. Ο Κόμων ερμηνεύοντας το όνειρο πίστεψε ότι οι Μεσσήνιοι θα επέστρεφαν στη Ναύπακτο από όπου τους είχαν εκδιώξει πρωτότερα οι Σπαρτιάτες. Το όνειρο όμως σήμαινε πως οι Μεσσήνιοι θα ανακτήσουν τη γη των προγόνων τους στην Πελοπόννησο.¹³³ Ο Κόμων δεν είναι τυχαίο πρόσωπο καθώς εκτός από ηγέτης των Μεσσηνίων στις Ευσπερίδες ήταν αρχηγός των Μεσσηνίων και στη μάχη της Σφακτηρίας.¹³⁴ Η μάχη αυτή έγινε το 425π.Χ. και αποτέλεσε μια από τις πιο ντροπιαστικές ήττες της Σπάρτης κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου.¹³⁵ Ταυτόχρονα, ήταν ένας θρίαμβος για τους Μεσσήνιους. Οι κάτοικοι της Μεσσήνης σίγουρα επιθυμούσαν να ταυτιστούν με αυτή την ένδοξη στιγμή του παρελθόντος τους και για αυτό μάλλον ταύτισαν τον αρχηγό των Μεσσηνίων που ήρθαν από την Κυρηναϊκή με τον αρχηγό τους στη μάχη της Σφακτηρίας. Είναι δύσκολο να ήταν το ίδιο πρόσωπο, καθώς τα δύο γεγονότα έχουν διαφορά πενήντα έξι χρόνια. Έτσι αν υπολογίσουμε ότι ο αρχηγός των Μεσσηνίων στη Σφακτηρία θα έπρεπε να ήταν τουλάχιστον τριάντα χρονών, τότε όταν ιδρύθηκε η Μεσσήνη θα ήταν υπερήλικας για την εποχή(86χρονών τουλάχιστον).

Μέσα από όνειρα επικοινωνήσαν οι θεοί και με τους αρχηγούς των Θηβαίων και των Αργείων που είχαν επωμιστεί το έργο της θεμελίωσης της νέας πόλης,

¹³² Οι Ευσπερίδες ήταν λιμάνι στα δυτικά της Κυρηναϊκής (Ηροδ.4.171.), όπου είχαν καταφύγει ορισμένοι από τους Μεσσήνιους της Ναυπάκτου.

¹³³ Πaus. 4.26.4.

¹³⁴ Πaus.4.26.2.

¹³⁵ Θουκ.4.2-34.

μάλιστα τους έστειλαν τον ίδιο τοπικό ήρωα να τους βοηθήσει στην αποστολή τους, τον Καύκωνα. Ο ήρωας που εμφανίστηκε στους δύο στρατηγούς είχε άμεση σχέση με τις μυστηριακές λατρείες της Μεσσηνίας, καθώς ήταν ο Καύκων ο Αθηναίος που είχε μεταφέρει τα μυστήρια στην Ανδανία. Πιο συγκεκριμένα, στον Επαμεινώνδα ο Καύκων προφήτευσε ότι θα είναι ανίκητος στις μάχες που θα δώσει και θα κερδίσει μεγάλη δόξα και υστεροφημία, αν δώσει πίσω ξανά στους Μεσσήνιους την πατρική τους γη και τις πόλεις τους. Ακόμα, τον ενημέρωσε πως η οργή των Διόσκουρων για τους Μεσσήνιους έχει ήδη σταματήσει. Ο ήρωας εμφανίστηκε και στο όνειρο του Επιτέλη στρατηγού των Αργείων μηνύοντάς του να πάει στην Ιθώμη και εκεί που θα βρει φυτρωμένες σμίλακα και μυρτιά να σκάψει ανάμεσα τους και να σώσει τη γριά, η οποία βασανίζεται κλεισμένη στον χάλκινο θάλαμο και είναι ήδη λιπόθυμη. Ο Επιτέλης την επόμενη μέρα ανακάλυψε το σημείο του χρησμού και σκάβοντας εκεί βρήκε τη χάλκινη υδρία που μέσα της ήταν τοποθετημένο ένα λεπτό έλασμα κασσιτέρου, τυλιγμένο σε ρολό και πάνω σε αυτό ήταν γραμμένο το τελετουργικό των μεγάλων θεών κληροδοτημένο από τον Αριστομένη.¹³⁶ Ο ήρωας με αυτό τον τρόπο κληροδοτεί την περιοχή στους απογόνους μαζί με τις τοπικές λατρείες. Επίσης, η φύση της περιοχής και σε αυτή την ιστορία ίδρυσης δίνει ευνοϊκά σημάδια και με αυτό τον τρόπο αποδέχεται τη δημιουργία νέου οικισμού σε αυτήν.

Ο Επαμεινώνδας για να τεκμηριώσει ακόμα περισσότερο το δίκαιο της ίδρυσης της Μεσσήνης ισχυρίστηκε πως η αναβίωση του Μεσσηνιακού κράτους είχε προβλεφθεί από τον προφήτη Βάκι. Χαρακτηριστικά, ο χρησμός όριζε ότι όταν χαθεί το λαμπρό της Σπάρτης άνθος, τότε η Μεσσήνη για πάντα θα ξανακατοικηθεί.¹³⁷ Στον προφήτη αυτόν αποδίδονταν πολλές προφητείες που διατυπώθηκαν στην ακμή της εκστατική μαντικής από περιπλανώμενους μάντεις τον 7^ο και 6^ο αιώνα π.Χ.¹³⁸ Ακόμα, πολλές φορές -όπως και πιθανότατα σε αυτή την περίπτωση- αποδίδονταν στον Βάκι προφητείες που είχαν κατασκευαστεί αφού είχε συντελεστεί το γεγονός που αναφέρονταν.

Σημαντικό ρόλο για τη θεμελίωση της νέας πόλης και για την απελευθέρωση της Μεσσηνίας είχε ο εξευμενισμός των Διόσκουρων. Οι θεοί είχαν οργιστεί με τους Μεσσήνιους όταν ο Γώνιππος και ο Πάνορμος σκότωσαν κάποιους Σπαρτιάτες την ώρα που τιμούσαν τους θεούς. Μάλιστα, οι δυο Μεσσήνιοι υποδύθηκαν τους

¹³⁶ Πaus. 4.26.6-8.

¹³⁷ Πaus.4.25.4.

¹³⁸ Παπαχατζής, 1979, τομ 3, 83.

Διόσκουρους για να πλησιάσουν τους εχθρούς τους.¹³⁹ Αυτός ο μύθος χρησίμευε στους Μεσσήνιους για να αιτιολογήσουν το γιατί αρχικά υποδουλώθηκαν και ύστερα γιατί δεν απελευθερώθηκαν νωρίτερα. Επίσης, με το να παρουσιάσουν τους Διόσκουρους εξευμενισμένους δήλωναν πως έχουν την άδεια των θεών για τις ενέργειες τους και πως η Σπάρτη έχει χάσει πια την εύνοια τους.

Οι θρησκευτικές τελετές για τη θεμελίωση της πόλης δείχνουν το μυθολογικό παρελθόν που χρησιμοποίησαν οι Μεσσήνιοι για να κατασκευάσουν ένα παρελθόν που θα έδινε συνοχή σε όλοι την κοινότητα. Οι Μεσσήνιοι θυσίασαν στον ιθωμάτα Δία και τους Διόσκουρους. Οι ιερείς της νέας πόλης θυσίασαν για τις μεγάλες θεές και τον Καύκωνα. Επίσης, όλοι από κοινού επικαλέστηκαν τους ήρωες να επανέλθουν και να κατοικήσουν μαζί τους. Οι ήρωες από το προ δωρικό παρελθόν της περιοχής που επικαλέστηκαν ήταν η Μεσσήνη, ο Εύρυτος, ο Αφαρέας και γιοι του. Από του Ηρακλείδες τίμησαν τον Κρεσφόντη και τον Αίπυτο. Όμως, το κεντρικότερο ρόλο στην ηρωική λατρεία της πόλη λαμβάνει ο Αριστομένης, ο ήρωας του β' Μεσσηνιακού πολέμου.¹⁴⁰

Ο Αριστομένης ουσιαστικά προβάλλεται ως οικιστής της πόλης, μιας και η πόλη θεμελιώνεται σύμφωνα με τις τελετουργικές διατάξεις που ο ίδιος είχε θάψει στην περιοχή. Επίσης, δημιουργήθηκε τάφος στην πόλη για τον ήρωα και τα οστά του μεταφέρθηκαν από τη Ρόδο στη Μεσσήνη.¹⁴¹ Ακόμα, ο ήρωας αυτός εξέφραζε την αντισπαρτιατική ιδεολογία που ήταν ένα από τα βασικά συνεκτικά στοιχεία των αρχικών κατοίκων της Μεσσήνης. Επιπρόσθετα, συνέδεε τους νέους κατοίκους με τον πληθυσμό του 7^{ου} αιώνα π.Χ. που αντιστάθηκε στην Σπαρτιατική επέκταση. Ο ήρωας έγινε σύμβολο της νέας πόλης και η λατρεία του είχε καθοριστική σημασία για την ταυτότητα της νέα κρατικής οντότητας της νοτιοδυτικής Πελοποννήσου. Μέσα από τις επιγαμίες που σύναψαν οι κόρες του Αριστομένη τονώθηκαν οι δεσμοί των Μεσσηνίων με τις γειτονικές τους περιοχές. Χαρακτηριστικά, οι κόρες του ήρωα είχαν συζύγους από το Λέπρεο, τη Φιγαλεία και από την Ηραία, που ήταν το κέντρο της Αρκαδικής λίγκας. Ο ήρωας τιμήθηκε και από τους Θηβαίους, αφού πίστευαν πως τους βοήθησε στη μάχη των Λεύκτρων και τους χάρισε τη νίκη. Ο Επαμεινώνδας πριν τη μάχη έδωσε εντολή να φέρουν την ασπίδα του Μεσσήνιου ήρωα από το

¹³⁹ Πaus.4.25.3.

¹⁴⁰ Πaus.4.24.6.

¹⁴¹ Πaus.4.32.3.

μαντείο του Τροφώνειου για να κερδίσει την εύνοια του ήρωα.¹⁴² Αυτή ιστορία φαίνεται να είναι κατασκευασμένη μετά την ίδρυση της πόλης της Μεσσήνης και στόχο είχε να δείξει τη συμβολή των Μεσσηνίων σε αυτή την ήττα της Σπάρτης,

Η τοποθεσία ανέγερσης της πόλης επιλέχθηκε από τον Επαμεινώνδα καθαρά για στρατηγικούς λόγους. Το βασικό κριτήριο επιλογής του ήταν να βρίσκεται η νέα πόλη σε μια οχυρή θέση, ώστε να μπορούν να καταφύγουν σε αυτή οι κάτοικοι της Μεσσηνίας σε μια πιθανή επίθεση των Λακεδαιμονίων. Η περιοχή της Ιθώμης είχε αποτελέσει και παλιότερα μεγάλο πρόβλημα για τους Σπαρτιάτες, καθώς η επανάσταση των ειλωτών στα μέσα του 5^{ου} αιώνα είχε κέντρο αυτό το μέρος και τότε οι ειλωτες συνθηκολόγησαν μετά από πολύχρονη πολιορκία.¹⁴³ Ακόμα, το βουνό της Ιθώμης βρίσκεται στο κέντρο της Μεσσηνίας και από εκεί ήταν ευκολότερο να ελέγξει κάποιος την πεδιάδα της Στενύκλαρου στα βόρεια και την κοιλάδα του Παμισού στα νότια. Επιπλέον, ήταν εύκολη η πρόσβαση από την Αρκαδία και θα μπορούσε γρήγορα να σταλεί στρατιωτική βοήθεια από τους Αρκάδες αν χρειαζόταν.¹⁴⁴ Οι Μεσσήνιοι δέχθηκαν να δημιουργήσουν μια νέα πόλη και να μην έχουν ως κέντρο τους μια από τις παλαιές πόλεις της Μεσσηνίας αντιλαμβανόμενοι τα οφέλη της νέας τοποθεσίας, αλλά έδωσαν και μια μεταφυσική αιτιολόγηση σε αυτή τους την απόφαση. Χαρακτηριστικά, ισχυρίστηκαν πως δεν επιθυμούσαν να κατοικήσουν ξανά στην Ανδανία και στην Οιχαλία, διότι οι συμφορές τους είχαν βρει όταν ήταν εγκατεστημένοι εκεί.¹⁴⁵

Συνοψίζοντας, η ιστορία ίδρυσης της Μεσσήνης έχει πολλά από τα μοτίβα ενός ιδρυτικού μύθου. Τα ιστορικά πρόσωπα των γεγονότων χρησιμοποίησαν μεταφυσικές εξηγήσεις για τις πράξεις τους, ώστε να δείξουν πως οι ενέργειες τους ήταν θέλημα των θεών. Ακόμα, με αυτές τις μεταφυσικές τους εξηγήσεις θεμελιώνουν τη λατρεία της νέας πόλης και επιλέγουν ένα μυθολογικό παρελθόν για την περιοχή διαφορετικό από αυτό που υιοθετούσε το σπαρτιατικό κράτος που πριν κατείχε αυτά τα εδάφη. Με αυτό τον τρόπο τους δόθηκε η δυνατότητα να δημιουργήσουν ένα μυθικό παρελθόν που θα ένωνε τις πόλεις που βοήθησαν στην ίδρυση της Μεσσήνης με τη νέα πόλη και ταυτόχρονα παραμέρισαν τους μύθους ένωναν τον τόπο με την Σπάρτη.

¹⁴² Πaus.4.32.5.

¹⁴³ Luraghi 2001a, 288-9.

¹⁴⁴ Buckler 1980, 70-90.

¹⁴⁵ Πaus.4.26.6.

4.4. Η προέλευση των κατοίκων της Μεσσήνης

Το εθνικό όνομα Μεσσήνιοι αναφέρεται στις αρχαίες πηγές για πρώτη φορά στην Οδύσσεια του Ομήρου.¹⁴⁶ Οι ομηρικοί Μεσσήνιοι κατοικούσαν πιθανότητα σε ορισμένες από τις πόλεις του βασιλείου της Πύλου, στη χώρα που προσφέρθηκε ως δώρο στον Αχιλλέα και στο μικρό ομηρικό βασίλειο της Φήρας.¹⁴⁷

Αργότερα τον 8^ο αιώνα ως Μεσσήνιοι αναφέρονταν οι υπήκοοι του βασιλείου που ίδρυσε ο Ηρακλείδης Κρεσφόντης με έδρα την πεδιάδα της Στενύκλαρου, όταν συνοίκισε τους προγενέστερους πληθυσμούς με τους Δωριείς που ηγούνταν. Μάλιστα, μέχρι τους Ολυμπιακούς αγώνες του 736π.Χ. εμφανίζονται στον κατάλογο των Ολυμπιονικών αθλητές που κατάγονταν από τη Μεσσηνία. Ο τελευταίος Μεσσήνιος Ολυμπιονίκης ήταν ο Λεωχάρης.¹⁴⁸ Μετά την ενσωμάτωση της περιοχής στο κράτος της Σπάρτης η παράδοση θέλει ένα μεγάλο τμήμα των ηττημένου πληθυσμού να εγκαταλείπει την περιοχή. Ένα μέρος του πληθυσμού του βασιλείου του Κρεσφόντη μεταναστεύει στη Μάκιστο της Ηλείας και από εκεί μεταφέρονται στο Ρήγιο της Ιταλίας.¹⁴⁹ Ένα άλλο τμήμα του πληθυσμού έμεινε στην Πελοπόννησο βρίσκοντας καταφύγιο στις πόλεις με τις οποίες είχε προξενικές σχέσεις. Έτσι, οι Μεσσήνιοι διασκορπίστηκαν στο Άργος, στη Σικυώνα, στις πόλεις της Αρκαδίας και την Ελευσίνα.¹⁵⁰ Όλες οι περιοχές που κατέφυγαν οι Μεσσήνιοι μετά την ήττα τους σχετίζονται με τις πόλεις που συμμετέχουν στην ίδρυση της πόλης της Μεσσήνης τον 4^ο αιώνα π.Χ. Επίσης, φαίνεται πως το μεγαλύτερο τμήμα της τάξης που κατείχε μέχρι τότε τη γη της Μεσσηνίας να κατόρθωσε να φύγει από την περιοχή και να μην υποδουλώθηκε στους Σπαρτιάτες.

Ως τις αρχές του 5^{ου} αιώνα καμία πληθυσμιακή ομάδα δεν αυτοπροσδιορίζεται ως Μεσσήνιοι. Όσπου το 494π.Χ. ο τύραννος του Ρηγίου κατέκτησε την πόλη της Ζάγκλης. Ο Αναξίλαος θεωρούσε ότι κατάγονταν από τους Μεσσήνιους που είχαν καταφύγει στην Ιταλία στα τέλη του 8^{ου} αιώνα π.Χ. Έτσι, μετά την κατάληψη της Ζάγκλης εποίκησε την πόλη με τους κατοίκους του Ρηγίου που είχαν την ίδια καταγωγή με αυτόν και μετονόμασε τη Ζάγκλη σε Μεσσήνη.¹⁵¹ Η σικελική Μεσσήνη υιοθετεί στοιχεία στην ταυτότητα της που υπήρξαν αργότερα και

¹⁴⁶ Οδυσ. φ.15-20.

¹⁴⁷ Ιλιάδ.Ι.292-4, Οδυσ. γ.488.

¹⁴⁸ Huxley 1962,34.

¹⁴⁹ Στραβ.6.257.

¹⁵⁰ Πaus. 4.14.1.

¹⁵¹ Ηροδ.6.22-23., Θουκ.6.4., Αριστ. Πολ.5.10.

στην ομώνυμη πελοποννησιακή πόλη.¹⁵² Όμως στα νόμιμα της Σικελικής πόλεις υιοθετήθηκε ο ιωνικός τύπος Μεσσήνιοι αντί για το δωρικό Μεσσανίοι.¹⁵³ Αυτό ίσως φανερώνει πως η δωρική ταυτότητα δεν είχε αναγνωριστεί ως απαραίτητο στοιχείο της ταυτότητας των Μεσσηνίων.

Τη δεκαετία του 470π.Χ. εμφανίστηκε μια δεύτερη πληθυσμιακή ομάδα που αυτοπροσδιορίστηκε ως Μεσσήνιοι, αυτή τη φορά στην Πελοπόννησο. Μετά το μεγάλο σεισμό που έπληξε τότε την Σπάρτη μια μερίδα των ειλώτων και ορισμένοι περίοικοι επαναστάτησαν με στόχο την ανεξαρτητοποίηση τους από το κράτος των Λακεδαιμονίων.¹⁵⁴ Αυτοί αν και δεν κατάγονταν όλοι από την περιοχή της Μεσσηνίας¹⁵⁵ ονόμασαν τους εαυτούς τους Μεσσήνιους θέλοντας να αποκτήσουν μια κοινή ταυτότητα που θα τους ξεχώριζε από τους Λακεδαιμονίους και θα τους συνέδεε με την περιοχή της Ιθώμης, η οποία ήταν το κέντρο της αντίστασής τους.¹⁵⁶

Ο πληθυσμός αυτός διατήρησε το εθνικό Μεσσήνιοι και μετά την εκδίωξη του από την Ιθώμη. Αναλυτικότερα, αυτοί οι επαναστατημένοι είλωτες και περίοικοι τελικά εγκατέλειψαν στις αρχές τις δεκαετίας του 460 π.Χ. το φρούριο της Ιθώμης μετά από δεκαετή αντίσταση και εγκαταστάθηκαν με τη βοήθεια των Αθηναίων στη Ναύπακτο.¹⁵⁷ Εκεί δημιούργησαν μια ξεχωριστή κοινότητα δίπλα στους ντόπιους κατοίκους της περιοχής.¹⁵⁸ Οι αρχαίοι ιστορικοί της περιόδου αναφέρονταν σε αυτούς ως “οι Μεσσήνιοι εν Ναυπάκτω”.¹⁵⁹ Κατά τη διάρκεια της πεντηκονταετίας οι Αθηναίοι χρησιμοποίησαν αυτούς τους ανθρώπους στις εκστρατείες τους στην βορειοδυτική Ελλάδα.¹⁶⁰ Ενώ πρωταγωνιστικό ρόλο είχαν και σε σημαντικά γεγονότα του Πελοποννησιακού πολέμου, όπως η μάχη της Σφακτηρίας, η οχύρωση της Πύλου.¹⁶¹ Οι Μεσσήνιοι της Ναύπακτου επάνδρωσαν τη φρουρά της Πύλου όλα τα χρόνια (425-408 π.Χ.) που η περιοχή βρέθηκε υπό τον έλεγχο των Αθηναίων. Μάλιστα οι είλωτες και οι περίοικοι που κατέφευγαν εκεί από όλα τα εδάφη της Λακεδαιμόνας εντάσσονταν σε αυτή την εθνική ομάδα και υιοθετούσαν το όνομα

¹⁵² Luraghi 1997.

¹⁵³ Τα όπλα που αφιερώνει η πόλη στο θεό της Ολυμπίας φέρουν την επιγραφή Μεσσήνιοι, Kunze 1991, 129.

¹⁵⁴ Θουκ.1.101.2., Διοδ. 11.63.4.

¹⁵⁵ Θουκ.5.35.7.

¹⁵⁶ Figueira 1999, 214.

¹⁵⁷ Θουκ.1.103.

¹⁵⁸ Matthaiou and Matrokostas 2000–2003.

¹⁵⁹ Θουκ. 2.9.4., Διοδ.12.60.1.

¹⁶⁰ Jacquemin and Laroche 1982, 198–199, Freitag 1996, 78–82

¹⁶¹ Θουκ. 4.36.

Μεσσήνιοι, το οποίο χρησιμοποίησαν και όταν εγκαταστάθηκαν από τους Αθηναίους στην Κεφαλονιά.¹⁶² Ακόμα, οι Μεσσήνιοι της Ναύπακτου συμμετείχαν στη Σικελική εκστρατεία υπό της οδηγίες του Δημοσθένη¹⁶³ και ανέτρεψαν το 410π.Χ. τη φιλοσπαρτιατική παράταξη που είχε τότε την εξουσία στην Κέρκυρα ύστερα από εντολή του Κόνωνα.¹⁶⁴

Από τα μέσα του 5^{ου} αιώνα και μετά οι απελευθερωμένοι εἰλωτες και περίοικοι της Ιθώμης αρχίζουν να αφιερώνουν συχνά στα πανελλήνια ιερά αναθήματα για να ευχαριστήσουν του θεού για τις νίκες που πετυχαίνουν στο πλευρό των Αθηναίων. Σε όλα τα αναθήματα προσδιορίζονται ως Μεσσήνιοι. Με αυτό τον τρόπο προσπάθησαν να καλύψουν δύο αιώνες απουσίας του ονόματος των Μεσσηνίων από τα ελληνικά ιερά.¹⁶⁵ Το πιο γνωστό ανάθημα των Μεσσηνίων ήταν η Νίκη του Παιωνίου που στήθηκε λίγο μετά την ειρήνη του Νικία στην Ολυμπία. Οι Μεσσήνιοι αφιέρωσαν το άγαλμα αυτό για να ευχαριστήσουν τον Δία για την νίκη τους Σφακτηρία αλλά και για να διατρανώσουν την επιστροφή τους στα πολιτικά πράγματα της Ελλάδος.¹⁶⁶

Τα πράγματα πήραν ξανά δυσάρεστη τροπή για τους Μεσσήνιους όταν η Σπάρτη κατόρθωσε να βγει νικήτρια από τον Πελοποννησιακό πόλεμο και να ηγεμονεύσει στην Ελλάδα. Οι Σπαρτιάτες μετά την επιτυχημένη εκστρατεία τους ενάντια της Ήλιδας εκδίωξαν τους Μεσσήνιους από τη Ναύπακτο και την Κεφαλλονιά.¹⁶⁷ Τότε οι Μεσσήνιοι βρήκαν καταφύγιο στη Σικελία. Μερικοί από αυτούς έμειναν εκεί και έγιναν μισθοφόροι του Διονύσιου τυράννου των Συρακουσών. Λίγα χρόνια αργότερα ο τύραννος εγκατέστησε τους Μεσσήνιους που έμειναν κοντά του στη Μεσσήνη της Σικελίας και αργότερα τους επέτρεψε να ιδρύσουν μια δικιά τους αποικία στην περιοχή της Αβακαινίνης, την οποία αυτοί ονόμασαν Τυνδαρίδα.¹⁶⁸ Οι περισσότεροι Μεσσήνιοι γύρω στους τρεις χιλιάδες στον αριθμό δεν έμειναν στην υπηρεσία του Διονύσιου, αλλά αναχώρησαν από τη Σικελία για την Κυρήνη και αναμείχθηκαν σε εμφύλιες διαμάχες βοηθώντας τους αριστοκράτες να πάρουν πίσω την εξουσία στην πόλη.¹⁶⁹ Αυτή η ομάδα έπειτα

¹⁶²Θουκ.5.35.7

¹⁶³Θουκ.7.31.2.

¹⁶⁴Διοδ.13.48.

¹⁶⁵Figueira 1999, 215.

¹⁶⁶Παυσ.5.26.1.

¹⁶⁷Διοδ.14.34.2.

¹⁶⁸Διοδ.14.34.5-7.

¹⁶⁹Διοδ.14.34.5.

συνοικίστηκε με τους Ευσπερίτες που ήθελαν να ενισχύσουν τον πληθυσμό της πόλης τους για να αντιμετωπίσουν τα γειτονικά βαρβαρικά φύλα.¹⁷⁰ Η διασπορά των Μεσσηνίων πρέπει να ήταν ακόμα μεγαλύτερη, αφού οι προσωπική φρουρά του εξόριστου Αθηναίου στρατηγού Κόνωνα αποτελούταν από Μεσσήνιους.¹⁷¹

Επομένως, τον 5^ο αιώνα π.Χ. με τον όρο Μεσσήνιοι προσδιορίζονται οι περίοικοι και οι εἰλωτες του Σπαρτιατικού κράτους που δεν επιθυμούσαν να συνεχίσουν να ζουν κάτω από την εξουσία των ομοίων και σε διάφορες στιγμές κατάφεραν να διαφύγουν από αυτό.¹⁷² Αντίθετα, οι εἰλωτες που συμμετείχαν στον σπαρτιατικό στρατό αναφέρονται είτε γενικά ως Λακεδαιμόνιοι είτε ειδικότερα ως νεοδαμώδεις ή Βρασιδίοι.¹⁷³ Οι δύο αυτές πληθυσμιακές ομάδες ήταν ομόφωνες και το πιθανότερο να είχαν σε πολλές περιπτώσεις κοινή καταγωγή.¹⁷⁴ Η μόνη ουσιαστική τους διαφοροποίηση ήταν κατά πόσο ήταν πρόθυμες να μείνουν υπό την κυριαρχία των Σπαρτιατών ή όχι.

Το 369 π.Χ. όταν ίδρυσε ο Επαμεινώνδας τη Μεσσήνη, ο πληθυσμός που αυτοπροσδιοριζόταν ως Μεσσήνιοι τον 5^ο αιώνα π.Χ. συμπλήρωνε σχεδόν τριάντα χρόνια μακριά από την κυρίως Ελλάδα και ήταν διασκορπισμένος. Οπότε οι πρώτοι κάτοικοι της νέας πόλης πρέπει να ήταν οι εἰλωτες και οι περίοικοι της περιοχής που μέχρι την εμφάνιση του θηβαϊκού στρατού είχαν μείνει πιστοί στο κράτος των Λακεδαιμονίων. Όταν οι Θηβαίοι και οι σύμμαχοί τους επιτέθηκαν στη Λακωνία μερικοί από τους περίοικους πήγαν με το μέρος τους.¹⁷⁵ Όμως έξι χιλιάδες από τους εἰλωτες ακόμα και σε αυτή τη δύσκολη συγκυρία για την Σπάρτη επέλεξαν να συστρατευτούν με τους Όμοιους, όταν ο Αγησίλαος τους υποσχέθηκε να τους απελευθερώσει.¹⁷⁶ Άρα ο πρωταρχικός πυρήνας της Μεσσήνης φτιάχτηκε από όσους περίοικους και εἰλωτες συμμάχησαν τότε με τους Θηβαίους. Παράλληλα, ο πληθυσμός της πόλης μάλλον ενισχύθηκε τα μετέπειτα χρόνια και από τους Μεσσήνιους που είχαν εγκατασταθεί στην Ιταλία, στη Σικελία και στην Κυρηναϊκή. Το γεγονός αυτό διαφαίνεται και από τις προφητείες σχετικά με την ίδρυση της πόλης, μιας και πρωταγωνιστικό ρόλο σε αυτές είχαν ο ιερέας του Ηρακλή-Μάκιστου

¹⁷⁰ Παυ.σ.4.26.2.

¹⁷¹ Ελλ. Οξυρ,15.3.

¹⁷² Διοδ, 11.63.4, 64.1.

¹⁷³ Θουκ.4.80.3-4, 5.34.1.

¹⁷⁴ Θουκ.3.112.4, 4.4.3, 7.44.6..

¹⁷⁵ Ξεν. Ελλ.6.5.32, 7.2.2.

¹⁷⁶ Ξεν. Ελλ.6.5.28.

και ο Κόμων από τις Ευσπερίδες.¹⁷⁷ Όμως, ο αριθμός των Μεσσηνίων που επέστρεψαν δεν πρέπει να ήταν μεγάλος, διότι δεν υπάρχουν ενδείξεις για μαζική φυγή πληθυσμών από τις περιοχές που κατοικούσαν τότε.¹⁷⁸ Ίσως, υπήρξε ενίσχυση του πληθυσμού της Μεσσήνης από κατοίκους της Αρκαδίας και της Αργολίδος. Αυτοί πληθυσμοί ενσωματώθηκαν στο έθνος των Μεσσηνίων ανάγοντας την καταγωγή τους στους Μεσσήνιους που εγκατέλειψαν την περιοχή μετά τους Μεσσηνιακούς πολέμους.¹⁷⁹

Ο πληθυσμός της πόλης διαιρέθηκε σε πέντε φυλές. Αυτές ήταν οι Υλλείς, η Κλεολαία, η Αριστομαχίς, η Κρεσφοντίς και η Δαιφωντίς.¹⁸⁰ Όλα τα ονόματα των φυλών είχαν σχέση με τον Ηρακλή και την επάνοδο των Ηρακλειδών. Μόνο, όμως, η μια από αυτές -οι Υλλείς- ήταν μια από αυτές που παραδοσιακά διαιρούταν ο πληθυσμός των δωρικών πόλεων. Με αυτή την καινοτομία οι κάτοικοι της νέας πόλης ίσως ήθελαν να μειώσουν τα κοινά τους με τους Σπαρτιάτες και να τονώσουν τη λατρεία του Ηρακλή στην περιοχή, ώστε να συνδεθούν με τη Θήβα, όπου γεννήθηκε ο ήρωας. Αντίθετα, η Κλεολαία και η Δαιφωντίς φυλή δείχνουν τη σύνδεση της Μεσσήνης και του Άργους, αφού τα ίδια ονόματα συναντώνται και σε φάτρες των Αργείων.¹⁸¹ Ειδικότερα, η επιλογή του Δηιφώντα είναι χαρακτηριστική, αφού ο επώνυμος ήρωας αυτής της φυλής ήταν ο στρατηγός του Τήμενου του πρώτου Ηρακλείδη βασιλιά του Άργους.¹⁸² Ίσως αυτή η έντονη ύπαρξη Αργείων επώνυμων ηρώων στις φυλές της Μεσσήνης υποκρύπτει πως μια μερίδα του πληθυσμού της καταγόταν από την Αργολίδα. Ο ήρωας Δηιφόντις συνδέεται ακόμα και με την περιοχή της Επιδαύρου, όπου η λατρεία του Ασκληπιού ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη όπως και στη Μεσσήνη.¹⁸³

Ανακεφαλαιώνοντας, ο αρχικός πληθυσμός της Μεσσήνης αποτελούταν στην πλειοψηφία του από τους εἰλωτες και τους περιοίκους που συμμάχησαν με τη Θήβα το 369π.Χ. κάτι που επιβεβαιώνει τόσο ο Ισοκράτης όσο και ο ρήτορας Λυκούργος.¹⁸⁴ Ακόμα, οι Σπαρτιάτες δεν αναγνώρισαν καμία άλλη καταγωγή στους

¹⁷⁷ Πaus.4.26.4.

¹⁷⁸ Grandjean 2003,57.

¹⁷⁹ Πaus.4.14.1

¹⁸⁰ Jones 1987,146–148.

¹⁸¹ Piérart 1985,282–284, Jones 1987,113.

¹⁸² Πaus.2.19.1.

¹⁸³ Πaus.2.28.3-7..

¹⁸⁴ Ισοκρ.6.28, Λυκ.1.62.

κατοίκους της Μεσσήνης και θεωρούσαν πως όλοι τους ήταν υπήκοοι του κράτους του που αποστάτησαν.

4.5. Οι ιδρυτικοί μύθοι των υπόλοιπων πόλεων της Μεσσηνίας

Μια από τις παλαιότερες πόλεις της Μεσσηνίας ήταν η Αρήνη, μάλιστα γίνεται αναφορά σε αυτήν στον κατάλογο των νεών ως τμήμα της επικράτειας του βασιλείου της Πύλου.¹⁸⁵ Η πόλη αυτή σύμφωνα με τους μύθους ιδρύθηκε από τον Αφαρέα τον γιο του Περιήρη και της Γοργόφονης. Όταν ο Αφαρέας έγινε βασιλιάς έχτισε μια νέα πόλη στη Μεσσηνία ονομάζοντάς την Αρήνη προς τιμήν της ομώνυμης συζύγου του. Η Αρήνη ήταν κόρη του Οίβαλου και της Γοργόφονης, άρα και ετεροθαλής αδελφή του Αφαρέα.¹⁸⁶ Αυτός ο μύθος των Μεσσηνίων μάλλον ακολουθεί τα μοτίβα ίδρυσης της Σπάρτης. Ακόμα, προσπαθεί να συνδέσει τους Μεσσηνίους του 4^{ου} αιώνα π.Χ. με τη μυθολογία της περιοχής και τα ταυτόχρονα να τους διαφοροποιήσει από την κυρίαρχη αφήγηση των Σπαρτιατών.

Αναλυτικότερα, και οι Μεσσηνίοι, όπως και οι Σπαρτιάτες, προσπαθούν να συνδεθούν με τον οίκου του Περσέα μέσα από την κόρη του τη Γοργόφονη. Επίσης, ο Αφαρέας παρουσιάζεται ως ετεροθαλής αδερφός τόσο του Τυνδάρεω όσο και της Αρήνης, με αποτέλεσμα να ισχυροποιούνται οι δεσμοί της περιοχής με τους Διόσκουρους,

¹⁸⁵Ιλ. Β.591.

¹⁸⁶Παυσ.4.2.3

Οι γιοι του Αφαρέα και της Αρήνης ήταν ο Ίδας και ο Λυγκέας. Αυτοί δεν πρόλαβαν να βασιλεύσουν στην περιοχή, καθώς βρήκαν τον θάνατο στη διαμάχη τους με τους Διόσκουρους της Σπάρτης. Ο Πολυδεύκης σκότωσε τον Λυγκέα και ο Ίδας πέθανε από τον κεραυνό του Δία. Με αυτό τον τρόπο τελείωσε η αρσενική γραμμή του οίκου του Αφαρέα και η εξουσία της περιοχής πέρασε στα χέρια του Νέστορα.¹⁸⁷

Η Αρήνη συνδέθηκε και με τις μυστηριακές λατρείες της Μεσσηνίας, μιας και σε αυτή την πόλη βρήκε καταφύγιο ο Λύκος όταν εξορίστηκε από την Αθήνα. Ο Λύκος μετέφερε στη Μεσσηνία τη λατρεία των μεγάλων θεών της Ελευσίνας και μύησε στα μυστήρια τόσο τον Αφαρέα και την Αρήνη όσο και τα παιδιά τους.¹⁸⁸

Ο τόπος τέλεσης των μυστηρίων στη Μεσσηνία ήταν η Ανδανία. Σε αυτή την περιοχή έγινε η μύηση της Αρήνης από τον Λύκο, όπως πρωτύτερα εκεί πάλι ένας Αθηναίος ο Καύκων είχε μύησει τη Μεσήνη την πρώτη βασίλισσα της Μεσσηνίας.¹⁸⁹ Το πιθανότερο είναι η έναρξη των μυστηρίων στην Ανδανία να έγινε την περίοδο της Πεντηκονταετίας όταν οι Αθηναίοι βρίσκονταν στην περιοχή για την καταστολή της επανάστασης των ειλωτών.¹⁹⁰

Τα χρόνια της τρωικής εκστρατείας η σημαντικότερη πόλη στη νοτιοδυτική Πελοπόννησο και κέντρο του βασιλείου του Νέστορα ήταν η Πύλος. Ο πρώτος οικιστής της πόλης ήταν ο Πύλος ο γιος του Κλήσωνα. Ο Πύλος μετοίκησε σε αυτά τα εδάφη της Πελοποννήσου μαζί με τους Λέλεγες της Μεγαρίδας, αλλά αυτοί εκδιώχθηκαν από τον Νηλέα και τους Πελασγούς της Ιωλκού.¹⁹¹ Ο Νηλέας κατέφυγε στην Αρήνη στον εξάδελφό του τον Αφαρέα όταν τον εξόρισε από την Ιωλκό ο Πελίας. Τότε ο Αφαρέας παραχώρησε στον Νηλέα το παραθαλάσσιο μέρος της χώρας του.¹⁹² Οι Μεσσήνιοι του 4^{ου} αιώνα δεν επιθυμούν ιδιαίτερα να οικειοποιηθούν τον οίκο του Νηλέα και τον παρουσιάζουν σαν ένα ξένο οίκο που εξαιτίας συγκυριών βασίλευσε σε ορισμένες πόλεις της Μεσσηνίας. Την Πύλο ως παραθαλάσσια τοποθεσία πιθανόν να την κατοίκησαν διαφορετικοί πληθυσμοί από αυτούς τις ενδοχώρας της Μεσσηνίας και ίσως αυτό το γεγονός δείχνει ο μύθος με την παρουσία εκεί ενός ξένου βασιλικού οίκου.

¹⁸⁷ Πaus.4.2.6.

¹⁸⁸ Πaus.4.2.5.

¹⁸⁹ Πaus.4.1.5.

¹⁹⁰ Figueira 1999

¹⁹¹ Πaus.4.36.1.

¹⁹² Πaus.4.2.6.

Μια ακόμα τοποθεσία της Μεσσηνίας που αναφέρεται στο έπος του Ομήρου είναι η Ίρη. Η πόλη αυτή δεν ανήκε ούτε στο βασίλειο του Μενελάου ούτε στο βασίλειο του Νέστορα, αλλά ήταν μία από τις πόλεις που υποσχέθηκε ο Αγαμέμνωνας στον Αχιλλέα.¹⁹³ Η Ίρη μετά την εμφάνιση των Ηρακλειδών στη Μεσσηνία μετονομάστηκε από τον Κρεσφόντη σε Αβία προς τιμήν της ομώνυμης τροφού του Γληνού γιου του Ηρακλή, μιας και η Αβία εγκαταστάθηκε στην Ίρη όταν ο Ύλλος νικήθηκε από τους Αχαιοούς. Στην Αβία σημαντικές θεότητες ήταν τόσο ο Ηρακλής όσο και ο Ασκληπιός.¹⁹⁴

Σε απόσταση εβδομήντα σταδίων από την Αβία όπως αναφέρει ο αρχαίος περιηγητής βρίσκονταν οι Φάρες. Την πόλη αυτή την είχε ιδρύσει ο Φάρις ο γιος του Ερμή και της Φιλοδάμειας. Η μητέρα του ήρωα ήταν κόρη του Δαναού, έτσι η πόλη συνδέεται με το Άργος.¹⁹⁵ Κατά τη διάρκεια του Τρωικού πολέμου οι Φάρες ήταν το κέντρο ενός μικρού βασιλείου με ηγέτη τον Διοκλή, ο οποίος φιλοξένησε στα ανάκτορό του τον Τηλέμαχο και τον Πεισίστρατο.¹⁹⁶ Διάδοχοι του Διοκλή ήταν οι εγγονοί του Νικόμαχος και Γόργασος. Αυτοί ήταν παιδιά της κόρης του Διοκλή και του Μαχάονα γιου του Ασκληπιού.¹⁹⁷ Με αυτή τη γενεαλογία η μικρή πόλη της Μεσσηνίας διεκδικεί ως τοπικό ήρωα τον Μαχάονα και τονίζει τη συμμετοχή της Τρωικού πολέμου.

Οι Κολωνίδες ήταν μια παραλιακή πόλη κοντά στην Κορώνη. Ο μύθος ίδρυσης της πόλης μοιάζει με αυτόν της λακωνικής Τευθρώνης. Αναλυτικότερα, και στις δύο περιπτώσεις οι πρώτοι κάτοικοι ήταν από την Αθήνα και μετέπειτα εκδωρήστηκαν. Στις Κολωνίδες οι άποικοι έφτασαν στην περιοχή ακολουθώντας το πουλί κόρυδο. Ο οικιστής της περιοχής ήταν ο Αθηναίος Κόλαινος και ανέλαβε αυτή την αποστολή ύστερα από χρησμό.¹⁹⁸ Αυτός ο ιδρυτικός μύθος χρησιμοποιεί τα περισσότερα μοτίβα των ιδρυτικών μύθων που σχετίζονται με τις αποικίες του β ελληνικού αποικισμού.

Άλλη μια πόλη στις ακτές της χερσονήσου της Μεσσηνίας ήταν η Ασίνη. Οι κάτοικοι της Ασίνης ισχυρίζονταν ότι κατάγονταν από τους Δρύοπες, που εκδιώχθηκαν από τον Παρνασσό όταν ηττήθηκαν από τον Ηρακλή. Αρχικά,

¹⁹³ Ιλ.Β.150.

¹⁹⁴ Πaus.4.30.1.

¹⁹⁵ Πaus.4.30.2.

¹⁹⁶ Οδ.γ.488-489.

¹⁹⁷ Πaus.4.30.3.

¹⁹⁸ Πaus.4.34.8.

εγκαταστάθηκαν στην Ασίνη της Αργολίδας, αλλά οι Αργείοι τους ανάγκασαν να φύγουν και από εκεί. Τελικά, οι Σπαρτιάτες τους επέτρεψαν να κατοικήσουν στη Μεσσηνία και τους ενσωμάτωσαν ως περιοίκους στο κράτος τους.¹⁹⁹ Οι περιπλανήσεις των Ασίνιων φανερώνουν τις μετακινήσεις πληθυσμών κατά τη διάρκεια της εδραίωσης των ισχυρών πόλεων κρατών στην Πελοπόννησο τον 8^ο-7^ο αιώνα π.Χ. Οι Ασίνιοι εξαιτίας της επιθυμίας του Άργους να ελέγξει όλη τη χερσόνησο της Αργολίδας αναγκάστηκαν να φύγουν. Όμως, βρήκαν μια νέα περιοχή να κατοικήσουν, επειδή η Σπάρτη εκείνη την περίοδο ήθελε να ενισχύσει τον πληθυσμό της Μεσσηνίας.

Η Μοθώνη ή Μεθώνη ταυτιζόταν με την ομηρική πόλη Πήδασος.²⁰⁰ Για το νέο όνομα της πόλης υπήρχαν δύο εκδοχές. Στην πρώτη εκδοχή η πόλη παίρνει το όνομα της από την κόρη του Οινέα και μιας παλλακίδας του.²⁰¹ Σε αυτόν τον ο μύθο, όπως και στο μύθο σχετικά με το Έλος, υπάρχει η προσπάθεια να ετυμολογηθεί η ονομασία μιας κοινωνική ομάδας της Σπάρτης. Πιο συγκεκριμένα, μόθακες ονομάζονταν στην Σπάρτη τα παιδιά που συμμετείχαν στην αγωγή, αλλά οι πατεράδες τους δεν ανήκαν στην τάξη των Ομοίων. Έτσι, ο μύθος για τη Μοθώνη τη νόθα κόρη του Οινέα ετυμολογεί ταυτόχρονα και τις δύο διαφορετικές ονομασίες. Στη δεύτερη εκδοχή το όνομα στην πόλη δίνεται από το βράχο Μόθων, που προστάτευε το λιμάνι της πόλης.²⁰² Οι κάτοικοι της πόλης κατάγονταν από το Ναύπλιο και εγκαταστάθηκαν εκεί από τους Σπαρτιάτες μετά την εκδίωξή τους από τους Αργείους.²⁰³ Όπως και στην περίπτωση της Ασίνης αυτή η εγκατάσταση θα πρέπει να έγινε στα τέλη του 8^{ου} μέχρι τα μέσα του 7^{ου}. Η Σπάρτη παρέχει καταφύγιο στους ηττημένους εχθρούς του Άργους, οι οποίοι ήταν φυσικοί της σύμμαχοι με σκοπό να εδραιώσει την κυριαρχία της στη Μεσσηνία και να εκμεταλλευτεί καλύτερα της δυνατότητες της περιοχής αυτής. Δεν είναι τυχαίο ότι και στη Μεθώνη και στη μεσσηνιακή Ασίνη εγκαθιστούν πληθυσμού που ήξεραν τη θάλασσα, αφού και στην Αργολίδα κατοικούσαν σε λιμάνια.

Η Κορώνη από την άλλη πλευρά ιδρύθηκε μετά την εκστρατεία του Επαμεινώνδα. Οικιστής της πόλης ήταν ο Επιμηλίδης από την Κορώνεια της

¹⁹⁹ Πaus.4.34.9.

²⁰⁰ Il.I.152&294, ο Στράβωνας (8.360.) ταυτίζει την ομηρική Πήδασο με την Κορώνη και την Μεθώνη με την Αίπεια.

²⁰¹ Πaus.4.34.10.

²⁰² Πaus.4.35.1.

²⁰³ Πaus.4.24.4, 35.2

Βοιωτίας. Έτσι για να τιμήσει τον τόπο καταγωγή του ονόμασε την πόλη Κορώνεια. Όμως οι κάτοικοι της νέα πόλης παράφρασαν το αρχικό όνομα της πόλης και σταδιακά επικράτησε η ονομασία Κορώνη.²⁰⁴ Οι νέοι κάτοικοι όπως και στην περίπτωση της Μεσσήνης πρέπει να ήταν στην πλειοψηφία τους εἰλωτες και περίοικοι που πήραν το μέρος των Θηβαίων. Ο Επαμεινώνδας επέλεξε να ιδρύσει και μια παραθαλάσσια πόλη στη Μεσσηνία, ώστε να λειτουργήσει ως επίνειο της Μεσσήνης. Υπάρχει και μια δεύτερη εκδοχή για την ονομασία της πόλης στην οποία το όνομα δίνεται από μια χάλκινη κορώνη που βρέθηκε στα θεμέλια του τείχους.²⁰⁵ Ίσως με αυτή την εκδοχή οι κάτοικοι να ήθελαν να αποκρύψουν τη συνεισφορά των Βοιωτών στην ίδρυση της πόλης τους.

4.6. Συμπεράσματα για τις πόλεις της Μεσσηνίας

Στη Μεσσηνία υπήρχαν λιγότερες πόλεις συγκριτικά με τη Λακωνία. Οι παλιές πόλεις της περιοχής ήταν συνήθως οι παράλιες πόλεις των περιοίκων. Αρκετές από αυτές δημιουργήθηκαν ως τα μέσα του 7^{ου} αιώνα από πληθυσμούς που εκδιώχθηκαν από την Αργολίδα ως εχθροί του Άργους. Οι πληθυσμοί αυτοί εντάχθηκαν στο Σπαρτιατικό κράτος ως περίοικοι και του χρησίμευσαν, ώστε να εδραιώσει την κυριαρχία του στην ευρύτερη περιοχή της Μεσσηνίας. Μετά την εκστρατεία των Θηβαίων οι πόλεις αυτές ενσωματώνονται λογικά με παρόμοιο καθεστώς στην πόλη κράτος της Μεσσήνης, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι όλες επαναστάτησαν εναντίον της Σπάρτης. Πάντως ακόμα και να ήθελαν να παραμείνουν πιστές στο κράτος των Λακεδαιμονίων, αυτό δεν ήταν εφικτό. Σε αυτό συνέλαβε και δημιουργία της Κορώνης, η οποία εδραίωσε την κυριαρχία της Μεσσήνης και στα παράλια του Μεσσηνιακού κόλπου.

²⁰⁴ Πaus.4.34.5.

²⁰⁵ Πaus.4.34.6.

Η Μεσσήνη δημιουργήθηκε από τους Θηβαίους για να αποτελέσει ένα ισχυρό διοικητικό κέντρο στη Μεσσηνία με σκοπό να αποσπαστούν τα εδάφη της περιοχής από το κράτος των Λακεδαιμονίων. Οι κάτοικοι αυτής της πόλης ήταν οι εἰλωτες και περίοικοι των Λακεδαιμονίων που επαναστάτησαν εναντίον τους. Αυτός ο πληθυσμός αντιγράφοντας και προσαρμόζοντας τους μύθους των Λακεδαιμονίων συνδέθηκε με τα αρχαία τοπωνύμια της περιοχής και προσέδωσε ένα μυθικό παρελθόν στη νέα πόλη που δημιούργησε. Επίσης, οι κάτοικοι της Μεσσήνης οικειοποιήθηκαν την ιστορία του βασιλείου του Κρεσφόντη, ώστε να αποκτήσουν μια κοινή ταυτότητα. Ακόμα, συνέχισαν να λατρεύουν τους τοπικούς θεούς της περιοχής, αλλά άλλαξαν λίγο τους μύθους για να τους συνδέσουν με τη νέα πόλη και να αφαιρέσουν ως ήταν δυνατόν τα σπαρτιατικά στοιχεία.

Ουσιαστικά με την ίδρυση της Μεσσήνης δεν υπάρχει αναβίωση του βασιλείου της Στενύκλαρου, αλλά τότε δημιουργείται ένα νέο πολιτικό κέντρο στην νοτιοδυτική Πελοπόννησο που όμοιο του δεν είχε υπάρξει πρωτύτερα. Επίσης, περιοχή σταματάει μετά από τουλάχιστον τρεις αιώνες να ανήκει σε μια κρατική οντότητα.

5. Αργολίδα

5.1. Η μυθική ίδρυση του Άργους

Ο πρώτος κάτοικος της Αργολίδας ήταν ο Φορωνέας γιος του ποταμού Ίναχου. Ο Φορωνέας συγκέντρωσε πρώτος τους ανθρώπους σε κοινωνία και ονόμασε τη νέα κοινότητα που δημιούργησε Φορωνικόν άστυ. Την περιοχή της Αργολίδος τότε διεκδίκησαν ο Ποσειδώνας και η Ήρα. Οι θεοί όρισαν κριτές στη διαμάχη τους τον Φορωνέα και δύο ποταμούς της περιοχής Κηφισό και Αστερίωνα. Οι κριτές επιδίκασαν την περιοχή στην Ήρα. Αυτή η απόφαση είχε ως αποτέλεσμα την οργή του Ποσειδώνα ο οποίος εξαφάνισε τα νερά των δύο ποταμών, καθώς και του Ίναχου του πατέρα του Φορωνέα.²⁰⁶

Με αυτό το μύθο οι Αργείοι διατράνωναν στο Πανελλήνιο πως το Άργος ήταν η αρχαιότερη πόλη στην Ελλάδα. Ακόμα, με το θυμό του θεού της θάλασσας εξηγούσαν το ότι τα ποτάμια της περιοχής δεν είχαν νερό όλο τον χρόνο. Ο μόνος

²⁰⁶ Πaus.2.15.5.

ποταμός με σταθερή ροή ήταν ο Ερασινός, οι υπόλοιποι ποταμοί στέρευαν τους θερινούς μήνες.²⁰⁷ Αν και τα ποτάμια της Αργολίδος ήταν ικανά να ποτίζουν την αργολική πεδιάδα και την καθιστούσαν εύφορη, υπήρχε πρόβλημα στην άρδευση και την ύδρευση της περιοχής. Το πρόβλημα αυτό σύμφωνα με την παράδοση το επέλυσε ο Δαναός.²⁰⁸ Σε αυτόν τον μυθικό βασιλιά τους Άργος αποδίδονται εγγειοβελτιωτικά έργα και η καλύτερη οργάνωση της αργολικής πεδιάδας. Ο μύθος της διεκδίκησης της γης από τον Ποσειδώνα ακολουθεί τα ίδια μοτίβα με τον αθηναϊκό μύθο σχετικά με την ίδρυση της πόλης τους.²⁰⁹ Ίσως και οι δύο αυτοί μύθοι και η απόρριψη του θεού της θάλασσας να δείχνουν την προτίμηση των πρώτων κατοίκων των περιοχών στην καλλιέργεια της γης παρά στο ρισκοκίνδυνο θαλάσσιο εμπόριο. Τόσο η Αργολίδα όσο και η Αττική είναι τόποι με καλή γεωγραφική θέση για το θαλάσσιο εμπόριο και είναι σημαντικές θέσεις για τους θαλάσσιους δρόμους του Αιγαίου. Πιο συγκεκριμένα στον αργολικό κόλπο κατέληγαν οι θαλάσσιοι οι δρόμοι από την Κρήτη, την Ανατολία, την Αίγυπτο και το Λίβανο. Παράλληλα η Ναυπλία ήταν ένα ικανοποιητικό λιμάνι για τις ανάγκες της εποχής.²¹⁰

Το Άργος και όλη η περιοχή της Αργολίδας πήρε το όνομα της από τον εγγονό και διάδοχο του Φορωνέα. Ο Άργος παράλληλα ήταν ιδρυτής μιας δυναστείας που κυριάρχησε στην περιοχή μέχρι την εμφάνιση του Δαναού από την Αίγυπτο. Τον Δαναό τον διαδέχτηκε ο άντρα της κόρης του και γιος του αδελφού του ο Λυγκέας. Έπειτα βασίλευσε ο γιος του Λυγκέα ο Άβαντας, αλλά οι διάδοχοι του μοίρασαν το ενιαίο βασίλειο της αργολικής πεδιάδας σε δύο μέρη. Αναλυτικότερα, ο Ακρίσιος γίνεται βασιλιάς του Άργους, ενώ ο Προίτος βασίλευσε στο Ηραίο, τη Μιδεία, την Τίρυνθα και τα παραθαλάσσια μέρη της Αργολίδος.²¹¹ Όμως οι διάδοχοι των δύο βασιλέων αντάλλαξαν βασιλεία, ύστερα από πρωτοβουλία του Περσέα του εγγονού του Ακρίσιου. Ο Περσέας ζήτησε την ανταλλαγή των βασιλείων από τον Μεγαπένθη γιό του Προίτου, επειδή ντρεπόταν για τον ακούσιο φόνο του παππού και δεν ήθελε να τον διαδεχθεί.²¹²

Σε αυτούς τους μύθους διασώζεται η ανάμνηση των κατοίκων της Αργολίδας για τις σχέσεις της περιοχής με την Αίγυπτο από τα προϊστορικά χρόνια. Επίσης,

²⁰⁷ Tomlinson, 1972, 10.

²⁰⁸ Στραβ. 8.5.5,6.8

²⁰⁹ Απολλοδ.3.177-180.

²¹⁰ Tomlinson, 1972, 7.

²¹¹ Πaus.2.16.1-2.

²¹² Πaus.2.16.2-3.

διαφαίνονται και ορισμένες πληθυσμιακές ομάδες που κατοίκησαν την περιοχή και ότι αυτές ήλθαν από τη θάλασσα στην Αργολίδα. Επιπρόσθετα, τονίζεται από τους Αργείους το δικαίωμα τους να ηγεμονεύουν στην αργολική πεδιάδα, καθώς αυτή ανήκε στον Άργο τον ιδρυτή της πόλης τους και οι βασιλιάδες του Άργους εξουσίαζαν όλη την περιοχή μέχρι τα χρόνια της βασιλείας του Αργείου.

Το βασίλειο του Άργους μετά τη βασιλεία του Αργείου γιου του Μεγαπένθη γνώρισε μια παράλληλη τριπλή βασιλεία. Αυτό συνέβη, γιατί όταν ήταν βασιλιάς ο Αναξαγόρας κατέλαβε μανία τις γυναίκες του Άργους και για να θεραπευτούν ο βασιλιάς έδωσε μερίδιο από την εξουσία του στον μάντη Μελάμποδα και στον αδερφό του τον Βία.²¹³ Σε μια άλλη εκδοχή του μύθου αυτός που μοιράζεται την εξουσία του Άργους με τους δύο αδελφούς ήταν ο Προίτος. Σε αυτή την παραλλαγή ο Μελάμπους και ο Βίας νυμφεύονται τις κόρες του Προίτου και έτσι συμμετέχουν στη βασιλεία της περιοχής.²¹⁴ Αυτός ο μύθος για την τριπλή βασιλεία στο Άργος ήταν γνωστός και τον 5^ο αιώνα, καθώς τον μεταφέρει και ο Ηρόδοτος χωρίς όμως να αναφέρει το όνομα του βασιλιά του Άργους.²¹⁵ Επομένως, ίσως με αυτό το μύθο οι Αργείοι του 5^{ου} αιώνα προέβαλαν την προτίμησή τους σε δημοκρατικότερους τρόπους διακυβέρνησης ή προσπαθούσαν να εντάξουν στο μυθολογικό παρελθόν της πόλης τους όλους τους βασιλικούς οίκους της αργολικής πεδιάδας και να προβάλουν τους εαυτούς ως διαδόχους του.

Μετά την εξάλειψη της αρσενικής γραμμής και των τριών αυτών βασιλικών οίκων, ηγεμόνας του Άργους και όλης της Πελοποννήσου έγινε ο Ορέστης. Ο γιος του Αγαμέμνονα και διάδοχος του στο θρόνο των Μυκηνών κατόρθωσε να γίνει βασιλιάς ενός εκτεταμένου βασιλείου που συμπεριελάμβανε σχεδόν όλη την Πελοπόννησο.²¹⁶ Οι Αργείοι των ιστορικών χρόνων, όπως και οι Σπαρτιάτες, προσπαθούν να παρουσιαστούν ως συνεχιστές τόσο του Ορέστη όσο και του Αγαμέμνονα, θέλοντας να δείξουν ότι ηγεμονία της Πελοποννήσου ανήκει δικαιωματικά σε αυτούς. Έτσι, μέσα από τους μύθους τους μεταφέρουν την έδρα του οίκου του Αγαμέμνονα από τις γειτονικές Μυκήνες στο Άργος.

²¹³ Πaus.2.18.4-5.

²¹⁴ Απολλοδ.2.2.1

²¹⁵ Ηροδ.9.34.

²¹⁶ Πaus.2.18.5-6.

5.2. Οι Δωριείς στο Άργος

Το Άργος ήταν το πρώτο σημαντικό μυκηναϊκό κέντρο που κατέκτησαν οι Δωριείς μετά την εισβολή τους στην Πελοπόννησο. Επίσης, ήταν και ο πρωταρχικός στόχος των Ηρακλειδών, ώστε να πάρουν πίσω το θρόνο που έχασε από τον Ευρυσθέα ο γενάρχης τους.

Η περιοχή της Αργολίδας δόθηκε στον μεγαλύτερο γιό του Αριστόμαχου στον Τήμενο. Ο Τήμενος επέλεξε ο ίδιος την περιοχή με το δικαίωμα που είχε ως ο μεγαλύτερος αδελφός. Επίσης, ουσιαστικά αυτός ήταν που αποφάσισε τη διανομή των εδαφών της Πελοποννήσου στους υπόλοιπους απογόνους του Αριστόμαχου. Ο πρώτος Δωριέας βασιλιάς του Άργους και οι στρατηγοί του ήταν υπεύθυνοι σύμφωνα με πολλούς μύθους και για την επέκταση των Δωριέων στην υπόλοιπη Αργολίδα, καθώς και στη γειτονική Κορινθία και τα νησιά του Αργοσαρωνικού. Επίσης, οι Δωριείς του Άργους ήταν αυτοί που εισβάλουν στην Αττική, αλλά μετά τη θυσία του Κόρδου αποτυγχάνουν.²¹⁷ Από αυτές τις ενέργειες που τους αποδίδονται οι Δωριείς με ηγέτη τον Τήμενο πρέπει να ήταν η πιο δραστήρια ομάδα των Δωριέων και προσπάθησαν να επεκταθούν όσο περισσότερο μπορούσαν. Ίσως αυτό να δείχνει ότι ήταν και οι πολυπληθέστερη ομάδα.

Το Άργος διεκδίκησε έντονα την ηγεμονία του δωρικού κόσμου τον 8^ο και τον 7^ο αιώνα. Έτσι, δεν είναι παράλογο να υποθέσουμε πως ο μύθος για τη διανομή των εδαφών ανάμεσα στους τρεις γιους του Αριστόμαχου ήταν μια κατασκευή της προπαγάνδας της πόλη του Άργους για να τονίσει την πρωτοκαθεδρία της σε όλους τους Δωριείς. Τα επιχειρήματα των Αργείων για τη δικαιωματική ηγεμονία των Τημενιδών πάνω στους άλλους Δωριείς σύμφωνα με τους μύθους της καθόδου των Δωριέων φαίνονται ισχυρά, μιας και ο Τήμενος ως μεγαλύτερος γιος του Αριστόμαχου ήταν ο ηγέτης αυτής της εκστρατείας. Επίσης, οι Τημενίδες κατέλαβαν τον θρόνο που είχε παλαιότερα ο οίκος του Περσέα εκπληρώνοντας την επιθυμία του Ύλλου. Ακόμα, ο Τήμενος παρουσιάζεται να είναι αυτός που νικάει τον Τεισαμενό και να του παίρνει την ηγεμονία της Πελοποννήσου.

Συμπερασματικά, και μέσα από τη μυθολογία της καθόδου των Δωριέων οι Αργείοι των ιστορικών χρόνων τονίζουν την σπουδαιότητα της πόλης τους και

²¹⁷ Ραμού-Χαψιάδη, 1982, 36

παρουσιάζονται ως φυσικοί διάδοχοι στην ηγεσία του δωρικού κόσμου. Ταυτόχρονα, με αυτό τον τρόπο υποβαθμίζουν τα δικαιώματα των Σπαρτιατών στην ηγεμονία της περιοχής.

5.3. Η πόλη κράτους του Άργους, η επέκταση της και η συρρίκνωση της.

Η πόλη κράτους του Άργους αναπτύχθηκε αρχικά στην κοιλάδα μεταξύ της Ασπίδας και της Λάρισας.²¹⁸ Η περιοχή ήταν ιδανική για να δημιουργηθεί ένα ισχυρό πολιτικό κέντρο στην Αργολίδα, αφού είχε νερό, έλεγχε τους δρόμους προς το νότο και τα δυτικά, ενώ ταυτόχρονα υπήρχε μια ισχυρή θέση όπως η ακρόπολη της Λάρισας. Από αυτή τη θέση οι Αργείοι κατόρθωσαν να ελέγξουν την αργολική πεδιάδα, η οποία έχει πλάτος περίπου δεκατέσσερα χιλιόμετρα στη βάση της και περίπου είκοσι ένα χιλιόμετρα μήκος. Ταυτόχρονα, η περιοχή είναι προστατευμένη από την Αρκαδία, μιας και τα όρη Παρθένιο, Κτενίας, Αρτεμίσιο, Λύρκειο και Φάρμακας δημιουργούν ένα φυσικό σύνορο και εμποδίζουν εισβολές από εκεί. Αντίθετα, τα ανατολικά βουνά του Άργους αν και προστάτευαν την πόλη του Άργους από επιθέσεις των γειτονικών πόλεων της Αργολίδος, ταυτόχρονα αποτέλεσαν ένα σημαντικό εμπόδιο στο να κυριαρχήσει η πόλη σε όλη την Αργολίδα. Έτσι, οι πόλεις της Επιδαύρου, της Τροιζήνας και της Ερμιόνης κατάφεραν να μείνουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα ανεξάρτητες από το Άργος.²¹⁹ Από την άλλη πλευρά, οι υπόλοιπες πόλεις της αργολικής πεδιάδας δεν κατάφεραν να αντισταθούν και είτε οι κάτοικοι τους εκδιώχθηκαν είτε συνοικίστηκαν με τους Αργείους.

Μέχρι τα μέσα του 6^{ου} αιώνα π.Χ. το Άργος ήταν η ισχυρότερη πόλις κράτος της Πελοποννήσου, συνεχίζοντας την παράδοση να υπάρχει στην περιοχή μια κρατική οντότητα που θα επηρεάζει τις τύχες περιοχών και εκτός Αργολίδας. Πιο συγκεκριμένα, οι Αργείοι τότε ελέγχουν τη χώρα γύρω από την πόλη τους, την ανατολική ακτή της Πελοποννήσου, τα κοντινά νησιά του Αργοσαρωνικού, τα Κύθηρα και τις πόλεις στο δυτική πλευρά του ακρωτηρίου του Μαλέα.²²⁰ Έτσι, η επικράτεια του Άργους κύκλωνε την Σπάρτη από τα ανατολικά, νοτιοανατολικά και βορειοανατολικά με αποτέλεσμα οι πόλεις να συγκρουστούν, καθώς η μία εμποδίζει

²¹⁸Tomlinson, 1972, 24

²¹⁹Tomlinson, 1972, 8.

²²⁰Ηροδ.1.66, 82.

την ευημερία της άλλης.²²¹ Οι πολεμικές συγκρούσεις τον 6^ο αιώνα και στις αρχές του 5^{ου} αιώνα βρήκαν την Σπάρτη νικήτρια και το Άργος να περιορίζεται εδαφικά. Το πρώτο μεγάλος πλήγμα το Άργος το δέχτηκε μετά την ήττα στη μάχη της Θυρέας το 546 π.Χ. χάνοντας οριστικά από τους Λακεδαιμόνιους την Κυνουρία, την ανατολική ακτή της Πελοποννήσου ως το ακρωτήριο Μαλέα και τα Κύθηρα.²²² Στη συνέχεια το 494π.Χ. ο βασιλιάς της Σπάρτης Κλεομένης νικά τους Αργείους στη μάχη της Σήπειας με αποτέλεσμα να αποσπαστούν από το Άργος και πόλεις της αργολικής πεδιάδας. Τότε ανεξαρτητοποιήθηκαν οι Μυκήνες και η Τίρυνθα.²²³ Μετά το 468π.Χ. το Άργος ανακάμπτει και καταφέρει να ανακτήσει πλήρως τον έλεγχο της αργολικής πεδιάδας καταστρέφοντας τις Μυκήνες.²²⁴ Όμως ποτέ ξανά δεν κατάφερε να κερδίσει την ηγεμονία στην Πελοπόννησο. Έτσι, για να ισοσκελίσει την στρατιωτική του αδυναμία διατράνωνε μέσα από το μυθικό του παρελθόν τα δικαιώματα του για την ηγεμονία της Πελοποννήσου και ταυτόχρονα διεκδικούσε τον ρόλο του οικιστή για τις περισσότερες πόλεις της Ανατολικής Πελοποννήσου.

5.4.Η προέλευση των πολιτών του Άργους

Ο πυρήνας των πρώτων πολιτών του Άργους ήταν οι Δωριείς που ήρθαν στην περιοχή με αρχηγό τον Τήμενο. Αυτό γίνεται φανερό από τη διαίρεση του σώματος των πολιτών της πόλης. Πιο συγκεκριμένα, οι πολίτες του Άργους αρχικά χωρίστηκαν στις τρεις δωρικές φυλές, τους Υλλείς, τους Δυμάνες και τους Πάμφυλους.²²⁵

Αργότερα, προστέθηκε και μια τέταρτη φυλή οι Υρνάθιοι.²²⁶ Ίσως αυτή η τέταρτη φυλή μπορεί να δημιουργήθηκε για να συμπεριλάβει τους μη δωρικούς πληθυσμούς που ενσωματώθηκαν στην πόλη μετά την επέκταση της στο Ναύπλιο, στην Τίρυνθα, στις Ορνεές και στις Μυκήνες. Το να προστεθεί μια τέταρτη φυλή σε μια δωρική πόλη δεν είναι πρωτοφανές, μιας και αυτό έγινε και στη Σικυώνα από τον

²²¹ Huxley 1962, 26.

²²² Ηροδ.1.66.2.

²²³ Ηροδ.6.202-3, Διοδ. 11.4.

²²⁴ Διοδ.11.65.

²²⁵ Για τις δωρικές και ιωνικές φυλές, δες Roussel 1976, 93–263

²²⁶ IG. IV. 517, Tomlinson, 1972, 56.

τύραννο Κλεισθένη. Αυτή η αλλαγή στη γειτονική πόλη του Άργους είναι βέβαιο πως εξυπηρετούσε αυτό τον σκοπό.²²⁷

Από την άλλη πλευρά στο Άργος αυτή η αλλαγή στις φυλές μπορεί να συνέβη για να ενσωματωθούν στο πολιτικό σώμα οι κάτοικοι της πόλης που απέκτησαν δικαιώματα μετά τις αλλαγές που επέφερε η δημιουργία της οπλικής φάλαγγας.²²⁸ Οι Αργείοι σύμφωνα με την παράδοση ήταν οι πρώτοι που υιοθέτησαν αυτό το νέο σχηματισμό μάχης, οπότε ήταν και οι πρώτοι που αναγκάστηκαν να διευρύνουν το πολιτικό τους σώμα.

Συμπερασματικά, αν και είναι σίγουρο πως στο βασικό πυρήνα των πρώτων πολιτών ανήκαν κυρίως οι Δωριείς της περιοχής, φαίνεται να μην έχουν εκλείψει από την περιοχή πληθυσμοί αχαϊκής καταγωγής. Αυτοί πληθυσμοί αρχικά μάλλον δεν ήταν Αργείοι πολίτες αλλά σταδιακά ένα τμήμα τους απέκτησε πολιτικά δικαιώματα.

5.5.Ιδρυτικοί μύθοι των υπολοίπων πόλεων της Αργολίδας

5.5.α.Πόλεις της αργολικής πεδιάδας και των ακτών του Αργολικού κόλπου

Οι Μυκήνες ήταν το σπουδαιότερο κέντρο του Μυκηναϊκού πολιτισμού και η έδρα του βασιλείου του αρχιστράτηγου των Αχαιών κατά τη διάρκεια του Τρωικού πολέμου. Το μυθικό παρελθόν της πόλης ήταν τόσο μεγάλο και η σύνδεση με τους βασιλείς που την κυβέρνησαν ήταν χρήσιμη για όποια πόλη κράτος διεκδικούσε την ηγεμονία τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Πελοπόννησο. Αντίθετα, η πόλη και η αναβίωση της πάντα ήταν ένας κίνδυνος για την κυριαρχία του Άργους στην Αργολίδα.

Για αυτό το λόγο υπήρχαν τρεις διαφορετικοί μύθοι που σώζονταν την εποχή του περιηγητή Πausανία για την ίδρυση της πόλης.²²⁹ Ο πρώτος που μάλλον ήταν μια εκδοχή που κατασκεύασαν οι Αργείοι των ιστορικών χρόνων θέλει ιδρυτή της πόλης τον Περσέα. Ο Περσέας, αφού αντάλλαξε τη βασιλεία του Άργους με τον γιο του Προίτου τον Μεγαπένθη δημιούργησε ένα νέο διοικητικό κέντρο για το νέου του

²²⁷ Tomlinson, 1972, 189.

²²⁸ Tomlinson, 1972, 86.

²²⁹ Πaus.2.16.3

βασίλειο στο μέρος που του έπεσε ο μύκης του ξίφους του και από εκεί ονόμασε τη νέα πόλη Μυκήνες. Σε μια άλλη παραλλαγή του ίδιου μύθου η πόλη ονομάστηκε Μυκήνες από το μανιτάρι (μύκητα) που έκοψε ο ήρωας και ξεπετάχτηκε από το σημείο εκείνο νερό. Σε αυτόν το μύθο ιδρυτής της πόλης είναι ένας Αργεΐος βασιλιάς και η πόλη είναι μεταγενέστερη του Άργους. Με αυτό τον τρόπο οι δημιουργοί του μύθου εξασφαλίζουν ότι το Άργος ήταν η αρχαιότερη πόλη της Αργολίδας και μητρόπολη των Μυκηνών, άρα δικαιωματικά την κατείχε της περιόδους που την εξουσίαζε.

Σε έναν άλλο μύθο που υιοθετούσε ο δημιουργός του επικού ποιήματος “Μεγάλοι Ηοιαί” η Μυκήνη εμφανίζεται ως κόρη του Ίναχου και σύζυγος του Αρέστορα. Οπότε σε αυτή την περίπτωση η Μυκήνη ήταν αδερφή του Φορωνέα και η πόλη ήταν αρχαιότερη του Άργους. Στον τρίτο μύθο ο οποίος αποδίδεται στον Αργεΐο Ακουσίλαο ο Μυκηναεύς ήταν γιος του Σπάρτωνα και εγγονός του Φορωνέα. Σε αυτή την εκδοχή σώζεται η συνεργασία Μυκηνών και Σπάρτης μετά τη μάχη της Σήπειας και κατά τη διάρκεια των Περσικών πολέμων.

Μετά την εμφάνιση των Δωριέων στην Αργολίδα οι Μυκήνες καταστράφηκαν και η περιοχή εντάχθηκε στα εδάφη της πόλης του Άργους. Μια μικρή αναβίωση της πόλης υπήρξε από το 494π.Χ. ως το 468π.Χ. Αυτή την περίοδο η πόλη ανεξαρτητοποιήθηκε και έλαβε μέρος με μικρό αριθμό οπλιτών στις μάχες των Θερμοπύλων και των Πλαταιών.²³⁰ Αυτή η αναβίωση είναι συνυφασμένη με την ήττα του Άργους και την εμφάνιση των Λακεδαιμονίων στην Αργολίδα. Έτσι, μόλις το Άργος ανέκτησε τη δύναμή του και οι Σπαρτιάτες αδυνατούσαν να επέμβουν στην Αργολίδα, η πόλη καταστράφηκε εκ νέου από τους Αργεΐους και συνέχισε να αποτελεί τμήμα της επικράτειάς τους.

Άλλο ένα μυκηναϊκό κέντρο στην Αργολίδα που ερημώθηκε μετά την ισχυροποίηση της πόλης κράτους του Άργους ήταν η Τίρυνθα. Μάλιστα οι κάτοικοι της περιοχής αναγκάστηκαν να συνοικιστούν με τους Αργεΐους, ώστε να μεγαλώσει και ενισχυθεί το Άργος. Ο ιδρυτής της πόλης ήταν ο Τίρυνς ο γιος του Άργου, έτσι και σε αυτή την περίπτωση το Άργος παρουσιάζεται σαν μητρόπολη της περιοχής.²³¹ Η πόλη αποκτά την ανεξαρτησία της και αυτή όπως οι Μυκήνες μετά την εμφάνιση του Κλεομένη στην περιοχή.²³² Επίσης, λίγοι οπλίτες από την Τίρυνθα συμμετείχαν

²³⁰Tomlinson, 1972, 31.

²³¹Παυσ.2.25.8.

²³²Tomlinson, 1972, 41.

στις μάχες των Θερμοπύλων και των Πλαταιών. Η πόλη καταστράφηκε από τους Αργείους το 468π.Χ. μαζί με τις Μυκήνες και δεν ανέκαμψε ξανά.²³³

Άλλοι τέσσερις οικισμοί της πόλης τους Άργους που έχουν ξεχωριστό μύθο ίδρυσης και αποτελούσαν σχετικά σημαντικές μυκηναϊκές θέσεις ήταν η Μιδέα, η Οινόη, η Λύρκεια και οι Ορνέες.

Ειδικότερα, η Μίδα ήταν σημαντική για τη μυθολογία της περιοχής, διότι εκεί ήταν βασιλιάς ο Ηλεκτρύωνας, ο πατέρας της Αλκμήνης και παππούς του Ηρακλή γενάρχη των Δωριέων.²³⁴

Η Οινόη από την άλλη πλευρά ιδρύθηκε από τον Οινέα, βασιλιά των Αιτωλών. Ο Οινέας εκδιώχθηκε από τους γιους του Άγριου και βρήκε καταφύγιο στον εγγονό του Διομήδη που ήταν τότε βασιλιάς του Άργους. Ο ήρωας του Τρωικού πολέμου εκστράτευσε μαζί με τον Οινέα στην Καλυδώνα, αλλά δε θέλησε να μείνει εκεί και έτσι παρότρυνε τον παππού του να μείνει μαζί του στο Άργος. Ο Οινέας ακολούθησε τη συμβουλή του επέστρεψε κατοίκησε στην ομώνυμη περιοχή και όταν πέθανε θάφτηκε εκεί.²³⁵ Η Οινόη είχε περισσότερο πολιτική σημασία για το Άργος παρά οικονομική για το Άργος καθώς η πεδιάδα της δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλη, αλλά η γεωγραφική της θέση ήταν σημαντική για τον έλεγχο της Αργολίδας.²³⁶

Η Λυρκεία ήταν μια πόλη που ίδρυσε ο Λύρκος ο νόθος γιος του Άβαντα. Η πόλη ήταν έρημη και πριν τον Τρωικό πόλεμο. Επίσης, σε αυτό τον τόπο κατέφυγε ο Λυγέας για να γλυτώσει από το σχέδιο του Δαναού και αρχικά η περιοχή ονομάστηκε Λυγκεία από αυτόν.²³⁷

Οι Ορνέες αντίθετα με τις προηγούμενες τοποθεσίες δε συνδέονταν με το βασιλικό οίκο του Άργους, αλλά με τον οίκο του Αθηναίου Ερεχθέα. Για την ακρίβεια ο Ορνέας ο ιδρυτής της πόλης ήταν γιος του Ερεχθέα. Ακόμα, ο ήρωας αυτός ήταν πρόγονος του Μενεσθέα του βασιλιά της Αθήνας που συμμετείχε στην τρωική εκστρατεία. Οι Ορνεάτες συμμετείχαν στον οικισμό του Άργους, όπως και οι κάτοικοι της Τίρυνθας.²³⁸

Η Ασσίνη και το Ναύπλιο ήταν δύο πόλεις που κατέστρεψαν οι Αργείοι στα τέλη του 8^{ου} με αρχές του 7^{ου} αιώνα π.Χ., μόλις επεκτάθηκαν στην ακτή της

²³³ Στραβ. 8.373.

²³⁴ Πaus.2.25.9.

²³⁵ Πaus.2.25.2.

²³⁶ Tomlinson, 1972, 38.

²³⁷ Πaus.2.25.4-5.

²³⁸ Πaus.2.25.6.

Αργολίδας. Η Ασίνη ιδρύθηκε από τους Δρύορες που εκδίωξε ο Ηρακλής. Αυτοί εγκαταστάθηκαν στην Αργολίδα από τον Ευρυσθέα και εκδιώχθηκαν από εκεί όταν συμάχησαν με την Σπάρτη εναντίον του Άργους.²³⁹ Οι Λακεδαιμόνιοι τους άφησαν να κατοικήσουν στη Μεσσηνία.²⁴⁰ Αντίστοιχα και οι κάτοικοι του Ναυπλίου εκδιώχθηκαν από τους Αργείους επειδή δεν αναγνώριζαν την ηγεμονία τους και προσπαθούσαν να μείνουν ανεξάρτητοι. Πρώτος οικιστής της περιοχής ήταν ο Ναύπλιος ο γιος του Ποσειδώνα και της Αμυμώνης κόρης του Δαναού.²⁴¹ Είναι λογικό στην περιοχή αυτή κυρίαρχη θεότητα να ήταν ο θεός της θάλασσας, αφού η πόλη ζούσε από αυτήν. Μετά την υποταγή του στο Άργος το Ναύπλιο έγινε το επίνειο της πόλης.

Συνοψίζοντας, οι κοντινές στο Άργος μυκηναϊκές θέσεις υποτάσσονται και αποτελούν τμήμα της πόλης των ιστορικών χρόνων. Επιπρόσθετα, στους μύθους ίδρυσης τους σχεδόν όλες παρουσιάζονται να ιδρύονται από απογόνους του βασιλικού οίκου του Άργους. Το Άργος διεκδικεί το ρόλο της μητρόπολης της περιοχής για να νομιμοποιήσει την κυριαρχία στις ακτές του αργολικού κόλπο και την αργολική πεδιάδα.

5.5.β.Οι ιδρυτικοί μύθοι των πόλεων της ανατολικής Αργολίδας

Μια από τις ισχυρότερες πόλεις πέρα από τα ανατολικά βουνά του Άργους ήταν η Επίδαυρος. Ο πρώτος οικιστής της πόλης ήταν ο Επίδαυρος. Η καταγωγή του ήρωα δεν είναι σαφής, καθώς παραδίδονται τρεις διαφορετικές εκδοχές για αυτήν. Αρχικά, οι ίδιοι οι Επιδαύριοι ισχυρίζονταν πως ήταν γιος του Απόλλωνα. Ο θεός των Δελφών είχε ξεχωριστή θέση στην επίσημη λατρεία της πόλης, αφού ήταν ο πατέρας και του Ασκληπιού που τιμούσαν ιδιαίτερα οι κάτοικοι της περιοχής. Από την άλλη πλευρά οι Αργείοι θεωρούσαν τον Επίδαυρο γιο του Άργους. Με αυτό τον τρόπο παρουσίαζαν την Επίδαυρο ως αποικία τους. Αντίθετα, οι Ηλείοι ανέφεραν τον Πέλοπα για πατέρα του ήρωα σε μια δικιά τους προσπάθεια να συνδεθούν με την περιοχή.²⁴²

Οι Δωριείς εμφανίστηκαν στην περιοχή της Επιδαύρου με αρχηγό τον Δηιφόντη τον στρατηγό του Τήμενου. Ο Δηιφόντης ήταν νυμφευμένος με την

²³⁹ Πaus.2.36.4-5

²⁴⁰ Frödin & Persson 1938, 437, Tomlinson, 1972, 42-43.

²⁴¹ Πaus.2.38.3..

²⁴² Πaus.2.26.2.

Υρηνθώ την κόρη του Δωριέα βασιλιά του Άργους. Το ζευγάρι αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το Άργος εξαιτίας της ζήλιας που έτρεφαν για τον Δηιφόντη τα αδέρφια της συζύγου του. Ένα μεγάλο τμήμα του στρατού του Τήμενου ακολούθησε τον Δηιφόντη στην Επίδαυρο. Εκεί ο Πιτυρέας ο Ίωνας βασιλιάς της περιοχής παρέδωσε τα εδάφη του χωρίς μάχη και κατέφυγε μαζί με το λαό του στην Αθήνα.²⁴³ Με το μύθο αυτό οι Επιδαύριοι εξηγούσαν το μίσος τους για το Άργος και την άρνηση τους να αναγνωρίσουν την ηγεμονία τους στην Αργολίδα αν και οι δυο πόλεις είχαν κοινή καταγωγή και συγγενικούς δεσμούς.

Άλλη μια ισχυρή πόλη στην ανατολική Αργολίδα ήταν η Τροιζήνα. Ο πρώτος ηγεμόνας της χώρας ήταν ο Ώρος και η περιοχή αρχικά ονομάστηκε Ωραία. Στη συνέχεια ο Άθληπος γιος του Ποσειδώνα και της κόρης του Ώρου βασίλευσε εκεί και μετονόμασε τον τόπο σε Αλθηπία. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του ο Ποσειδώνας και η Αθηνά διεκδίκησαν την περιοχή. Τότε ο Δίας διέταξε να κατέχουν τη χώρα από κοινού. Ο μύθος αυτό είναι ίδιος με τον αντίστοιχο της ίδρυσης της Αθήνας, έχει όμως διαφορετική κατάληξη, μια και η Τροιζήνα ήταν κοντά στο μεγάλο ιερό του Ποσειδώνα στην Καλαυρεία.²⁴⁴ Η περιοχή συνεχίζει να αλλάζει ονόματα, όταν ξανά δυο γιοι του Ποσειδώνα και της Αλκυόνης, ο Άνθας και ο Υπέρητας ίδρυσαν εκεί δυο πόλεις την Άνθεια και την Υπέρεια. Ο Αέτιος γιος του Άνθα διαδέχτηκε και τον πατέρα του και το θείο του και μετονόμασε τη μια πόλη σε Ποσειδωνιάδα. Μαζί με τον Αέτιο βασίλευσαν δύο γιοι του Πέλοπα που έφτασαν στην περιοχή, ο Τροιζήνας και ο Πιτθέας. Τελικά, οι Πελοπίδες επικράτησαν και μετά το θάνατο του Τροιζήνα, ο Πιτθέας συνοίκησε τις δύο πόλεις και στη νέα πόλη έδωσε το όνομα του αδελφού του. Ακόμα, οι γιοι του Τροιζήνα, Ανάφλυστος και Σφήττος μετοίκησαν στην Αττική και από αυτούς ονομάστηκαν δυο δήμοι των Αθηναίων. Αντίστοιχα και οι απόγονοι του Αέτιου αργότερα εγκατέλειψαν την περιοχή αφού στάλθηκαν άποικοι στην Άλικαρνασό.²⁴⁵ Οι πολλές μετονομασίες της περιοχής δείχνουν μάλλον εναλλαγή διάφορων πληθυσμών στην περιοχή πριν την εμφάνιση των Δωριέων. Η υπόθεση αυτή ενισχύεται από το ότι η Τροιζήνα είναι μια παραλιακή πόλη. Έτσι, οι νέοι πληθυσμοί φτάνουν εκεί δια θαλάσσης και είναι γιοι του θεού της θάλασσας. Η εμφάνιση και της Αθηνάς στην περιοχή φανερώνει τις σχέσεις που υπήρχαν και με την Αττική.

²⁴³ Πaus.2.26.2.

²⁴⁴ Στραβ.8.6.14.

²⁴⁵ Πaus.2.30.5-9.

Κατά τη διάρκεια του Τρωικού πολέμου οι Τροιζήνιοι ήταν στις διαταγές του Διομήδη βασιλιά του Άργους.²⁴⁶ Επίσης, οι Δωριείς του Άργους συννοικίστηκαν με τους Τροιζήνιους μετά την επάνοδο των Ηρακλειδών στην Πελοπόννησο.²⁴⁷ Ίσως, για αυτό το λόγο έφυγαν από την πόλη οι απόγονοι του Αέτιου. Το Άργος έχει ισχυρή παρουσία στους ιδρυτικούς μύθους της Τροιζήνας, όμως δεν κυριαρχεί τόσο όσο στους αντίστοιχους μύθους άλλων πόλεων της Αργολίδας. Οι Τροιζήνιοι επιλέγουν μια πιο σύνθετη καταγωγή για να διαφοροποιηθούν από τους Αργείους και για να συνδεθούν με τους Αθηναίους.

Αντίθετα οι κάτοικοι της περιοχής της Ερμιόνης υιοθετούσαν περισσότερα κοινά στοιχεία με τους Αργείους. Πρώτα θεωρούσαν οικιστή της πόλης τους τον Ερμίονα γιο του Ευρώπα και εγγονό του Φορωνέα. Ο Εύρωπας μάλλον ήταν νόθος γιος του Φορωνέα και δε διεκδίκησε τη βασιλεία του Άργους. Επιπρόσθετα, και η Ερμιόνη ανήκε στο βασίλειο του Διομήδη την εποχή της τρωικής εκστρατείας, μιας και το επίνειο της η Μάσης αναφέρεται στο νεών κατάλογο.²⁴⁸ Άργότερα ήρθαν στην Ερμιόνη έποικοι Δωριείς από το Άργος και κατέλαβαν την περιοχή χωρίς πόλεμο.²⁴⁹

Ανακεφαλαιώνοντας, στους ιδρυτικούς μύθους των πόλεων της ανατολικής Αργολίδας υπάρχουν κάποια κοινά μοτίβα, καθώς το Άργος προσπαθεί να εδραιώσει την παρουσία του στην περιοχή τόσο πριν όσο και μετά την κάθοδο των Δωριέων. Έτσι, οι περισσότεροι από τους πρώτους οικιστές των πόλεων εμφανίζονται ως απόγονοι του Φορωνέα και όλοι οι Δωριείς που τις κατοίκησαν μετέπειτα είχαν αφετηρία τους το βασίλειο του Τήμενου. Όμως οι μύθοι αυτοί κρύβουν και στοιχεία αντίδρασης ως προς το Άργος, αφού είτε οι γιοι του Φορωνέα ήταν νόθοι είτε οι Δωριείς συννοικίστηκαν με τους ντόπιους πληθυσμούς είτε οι Δωριείς που κατέφυγαν εκεί μισούσαν τους γιους του Τήμενου.

5.6. Πόλεις εκτός Αργολίδας που κατακτούν οι Δωριείς του Άργους

Ένα από τα νησιά του Αργοσαρωνικού που βρέθηκε στη σφαίρα επιρροής του Άργους τον 8^ο και 7^ο αιώνα π.Χ. ήταν η Αίγινα. Αρχικά, το νησί ήταν ακατοίκητο και ονομαζόταν Οινώνη.²⁵⁰ Τότε ο Δίας έφερε στο νησί την Αίγινα την κόρη του ποταμού

²⁴⁶ Ιλ. Β.561.

²⁴⁷ Πaus.2.30.10.

²⁴⁸ Ιλ. Β.562.

²⁴⁹ Πaus.2.34.2.

²⁵⁰ Πινδ. Νεμ. 4.46, 5.16, 8.7., Ισθμ. 8.21., Ηροδ 8.46., Απολλοδ. 3.12.6., Στραβ.8.375.

Ασωπού. Έτσι στον τόπο αυτό γεννήθηκε ο γιος τους ο Αιακός. Ο Αιακός ζήτησε από τον Δία να αποκτήσει κατοίκους το νησί και ο θεός ικανοποίησε την επιθυμία του φτιάχνοντας ανθρώπους από τη γη ή με μια άλλη εκδοχή του μύθου μεταμορφώνοντας τα μερμήγκια σε ανθρώπους. Αυτός ο μύθος είναι φτιαγμένος για να τονίζει την αυτοχθονία των Αιγινητών.

Οι Δωριείς έφτασαν στο νησί από την απέναντι ακτή της Επιδάουρου. Αυτοί οι Δωριείς ανήκαν στην ομάδα του Δηιφόντη και είχαν εγκαταλείψει το Άργος επειδή αντιπαθούσαν τους γιους του Τήμενου. Οι νέοι κάτοικοι του νησιού συνοικίστηκαν με τους παλιούς. Όμως στο νησί επικράτησε η δωρική διάλεκτος και οι δωρικές συνήθειες.²⁵¹ Η πόλη της Αίγινας ανήκε στις δωρικές πόλεις και τον 6^ο αιώνα ήταν σύμμαχος με την Σπάρτη. Ίσως επέλεξαν να θεωρούν τους εαυτούς τους απόγονους των στρατιωτών του Δηιφόντη για να τονίσουν την απείθεια τους ως προς το Άργος και να προβάλουν τις φιλικές τους σχέσεις με την πόλη της Επιδάουρου.

Η Σικυώνα ήταν άλλη μια πόλη που κατακτήθηκε από τους Δωριείς του Άργους. Η πρώτη ονομασία της περιοχής ήταν Αιγιαλεία και την ονόμασε έτσι ο πρώτος αυτόχθων κάτοικος της ο Αιγιαλεύς. Το μυθικό πρόσωπο αυτό έκτισε και την πρώτη πόλη στην πεδιάδα της Αιγιαλείας. Στην περιοχή θρυλείται ότι βασίλευσε ο ισχυρός βασιλιάς Άπις από τον οποίο αρχικά ονομάστηκε και όλη η γη της Πελοποννήσου Απία.²⁵² Λίγες γενιές μετά την περιοχή την εξουσίασε ο Επωπείας από τη Θεσσαλία, αλλά όταν πέθανε η εξουσία επέστρεψε στον Λαμέδοντα που ανήκε στον ντόπιο οίκο. Ο Λαμέδων νυμφεύτηκε τη Φηνώ από την Αθήνα και όταν πολεμούσε ενάντια στους Αχαιούς ζήτησε τη βοήθεια του Σικύωνα που καταγόταν από την πόλη της συζύγου του. Ο Σικύωνας έδωσε τους Αχαιούς και αφού νυμφεύτηκε τη Ζευξίππη την κόρη του βασιλιά της Αιγιαλείας πήρε την εξουσία. Τότε ο νέος βασιλιάς μετονόμασε την πόλη σε Σικυώνα. Ο Σικύωνας ήταν είτε γιος του Μαραθώνα και εγγονός του Επωπεία είτε ήταν γιος του Μητίονα και εγγονός του Ερεχθέα είτε γιο του Πέλοπα.²⁵³ Από αυτούς τους μύθους για την ίδρυση της Σικύωνας φαίνεται πως οι κάτοικοι διατηρούσαν στο συλλογικό τους παρελθόν έντονα τις μνήμες πριν γίνει η πόλη δωρική. Μάλιστα συνδέουν τους εαυτούς τους περισσότερο με τους Ίωνες και την Αθήνα της μυκηναϊκής εποχής παρά με τους Αχαιούς της Πελοποννήσου. Αυτοί οι μύθοι ίσως απηχούν τις σχέσεις που ανέπτυξε

²⁵¹ Πaus. 2.29.2.

²⁵² Πaus. 2.5.6.

²⁵³ Πaus. 2.6.5.

με την Αθήνα ο τύραννος της Σικυώνας Κλεισθένης τον 6^ο αιώνα π.Χ.²⁵⁴ Επίσης, εκείνη την περίοδο πρέπει να προβλήθηκε περισσότερο το μη δωρικό παρελθόν της περιοχής, καθώς ο τύραννος δε θεωρούσε τον εαυτό του απόγονο των Δωριέων αλλά του ιωνικού πληθυσμού. Η ανάδειξη του μη δωρικού πληθυσμού της Σικυώνας φαίνεται και από τη δημιουργία μιας τέταρτης φυλής στην πόλη από τον Κλεισθένη.²⁵⁵

Η Σικυώνα υποτάχθηκε και αυτή στον Αγαμέμνονα και αναγνώρισε την ηγεμονία του. Αργότερα μετά την ήττα των Πελοπιδών από τους Δωριείς στην πόλη έφτασαν οι Δωριείς από το Άργος με αρχηγό τον Φάλκο έναν από τους γιους του Τήμενου. Ο Φάλκης σεβάστηκε τον τοπικό ηγεμόνα Λακεστάδη, επειδή και αυτός καταγόταν από το γένος των Ηρακλειδών.²⁵⁶ Έτσι, οι πληθυσμοί συνοικίστηκαν, αλλά και εκεί κυριάρχησε η δωρική γλώσσα και τα δωρικά έθιμα.

Ο Φλειούντας κατακτήθηκε και αυτός από τους απογόνους του Τήμενου. Πιο συγκεκριμένα, στην πόλη επιτέθηκε ο Ρηγινίδας γιος του Φάλκου και εγγονός του Τήμενου, Ο στρατός του αποτελούνταν από Δωριείς του Άργους και της Σικυώνας. Ο Ρηγινίδας πρότεινε στους Φλειάσιους να συνοικιστούν μαζί με τους Δωριείς και να γίνει αυτός βασιλιάς τους. Οι περισσότεροι δέχτηκαν την πρόταση και όσοι αρνήθηκαν στάλθηκαν άποικοι στη Σάμο με αρχηγό τον Ίπασσο.²⁵⁷ Οι Δωριείς και σε αυτή την περίπτωση αφομοιώνουν τον τοπικό πληθυσμό και τα δωρικά πολιτισμικά στοιχεία επικρατούν στην περιοχή. Αρχικά η περιοχή του Φλειούντα ονομαζόταν Αραντία από τον πρώτο αυτόχθονα τον Άραντα. Στη συνέχεια η πόλη που ίδρυσε ο Άρας μετονομάστηκε από τον γιο του τον Αόρι σε Αραιθυρέα προς τιμήν της αδελφής του που πέθανε πριν από αυτόν. Το όνομα Φλειούντας προήλθε από τον Φλία γιο της Αραιθυρέας και του θεού Διονύσου. Τέλος, η πόλη ανήκε στο βασίλειο του Αγαμέμνονα κατά τον Τρωικό πόλεμο.²⁵⁸

5.7. Συμπεράσματα για τους ιδρυτικούς μύθος των πόλεων της Αργολίδας

Στην Αργολίδα η πιο ισχυρή πληθυσμιακή ομάδα μετά την καταστροφή των μυκηναϊκών κέντρων ήταν οι Δωριείς του Άργους. Αυτοί με κέντρο του Άργους

²⁵⁴ Ηροδ. 6.125.

²⁵⁵ Tomlinson, 1972, 189.

²⁵⁶ Πaus. 2.6.7.

²⁵⁷ Πaus. 2.13.1.

²⁵⁸ Πaus. 2.12.3-4.

συνοικίζου την περιοχή της πεδιάδας του Άργους και ενσωματώνουν στην επικράτεια της πόλης τους τα παλιά μυκηναϊκά κέντρα της περιοχής. Έτσι, μέσα από τους μύθους του Φορωνέα και των γιων του το Άργος παρουσιάζεται ως μητρόπολη των άλλων πόλεων και άξιο να είναι το διοικητικό κέντρο της περιοχής.

Μετά την εξασφάλιση της αργολικής πεδιάδας και των ακτών του αργολικού κόλπου οι Αργείοι θέλησαν να επεκταθούν και ανατολικότερα σε όλη την Αργολίδα. Τότε φαίνεται να κατασκευάστηκαν οι μύθοι που παρουσίαζαν τους Δωριείς του Άργους ως οικιστές όλων αυτών των πόλεων. Βέβαια, κεντρική φιγούρα σε αυτούς τους μύθους είναι ο Δηιφόντης ο οποίος παρουσιάζεται ως εχθρός των γιων του Τήμενο. Η ταύτιση των Δωριέων με αυτόν τον Ηρακλείδη βοηθά τις περιοχές αυτές να διατρανώσουν την επιθυμία τους για ανεξαρτησία από το Άργος. Ίσως οι μύθοι για το μίσος του ήρωα για του Τημενίδες να ήταν προβολή ενός μεταγενέστερου γεγονότος και να εξέφραζε την επιθυμία των πόλεων αυτών να μείνουν ανεξάρτητες από το Άργος τον 6ο και τον 5ο αιώνα π.Χ.

Επιπρόσθετα, οι απόγονοι του Τήμενου προβλήθηκαν από τους μύθους ως οικιστές των κοντινών με την Αργολίδα πόλεων της Κορινθίας. Σχεδόν σε όλες αυτές τις περιπτώσεις οι Δωριείς του Άργους σεβάστηκαν το προηγούμενο πληθυσμό, δεν τον εξόντωσα αλλά τις κυβέρνησαν συνοικίζοντας τους δυο διαφορετικούς πληθυσμούς. Γενικότερα, όσο οι Δωριείς του Άργους απομακρύνονταν από την περιοχή τους τόσο περισσότερο συνοικίζονταν με τον ντόπιο πληθυσμό και δεν τον εκδιώκουν. Σε μερικές περιπτώσεις έφυγε το τμήμα των παλαιών κατοίκων που αρνήθηκαν να αναγνωρίσουν την εξουσία των Τημενιδών. Αυτό το γεγονός μάλλον δείχνει ότι οι Δωριείς δεν ήταν τόσοι πολλοί ώστε να καλύψουν μόνοι τους χωρίς συνεργασία από άλλους πληθυσμούς τα εδάφη που επεκτάθηκαν.

Τέλος, οι Αργείοι μέσα από τους μύθους που κατασκεύασαν επιθυμούσαν να παρουσιαστούν ως ηγέτες του δωρικού κόσμου και γενικότερα φυσικοί διάδοχοι της ηγεμονίας της Πελοποννήσου. Σε αντίθεση με τους Σπαρτιάτες χρησιμοποιούν περισσότερο το δωρικό τους παρελθόν και τον Τήμενο παρά τους Πελοπίδες.

6.Συμπεράσματα

Οι ιδρυτικοί μύθοι των πόλεων της νότιας και ανατολικής Πελοποννήσου επηρεάστηκαν έντονα από τους πολιτικές επιδιώξεις των πόλεων κρατών της περιοχής. Οι πόλεις μέσα από αυτούς επεδίωξαν να προβάλουν ως δίκαιες τις απαιτήσεις τους σχετικά με νέα εδάφη και την ηγεμονία της Πελοποννήσου. Επίσης, πολλές από αυτές δημιούργησαν μύθους σχετικά με την ίδρυση τους για να τονίσουν το δικαίωμα τους στην ανεξαρτησία από τις ισχυρές γειτονικές πόλεις. Σε κάθε περίπτωση οι μύθοι αυτοί έδιναν μια κοινή αφήγηση του παρελθόντος για τους πολίτες των πόλεων κρατών και με αυτό τον τρόπο τόνωναν τη συνοχή της κοινότητας.

Κανένα κράτος δε γίνεται να διατηρήσει μια εκτεταμένη επικράτεια μόνο με την στρατιωτική ισχύ για μεγάλο διάστημα. Το Άργος και η Σπάρτη διεκδικώντας την ηγεμονία σε ένα ευρύ γεωγραφικό χώρο κατάφεραν με την κατάλληλη χρήση του μυθικού παρελθόντος της Πελοποννήσου να δημιουργήσουν ένα αφήγημα που

ισχυροποίησε τη θέση τους στην περιοχή και ακόμα και όταν ηττήθηκαν στρατιωτικά συνέχιζαν να βρίσκουν ερείσματα στους πληθυσμούς της περιοχής. Αντίθετα, η δημιουργία της Μεσσήνης είναι ένα καλό παράδειγμα για το πως ένας σχετικά ετερόκλητος πληθυσμός εφευρίσκει ένα κοινό μυθικό και ιστορικό παρελθόν, μέσα από αυτό δημιουργεί μια νέα ταυτότητα και ανεξαρτητοποιείται από το κράτος που δεν του αναγνώριζε πλήρη πολιτικά δικαιώματα. Οι Θηβαίος Επαμεινώνδας εκτός από τη δύναμη των όπλων χρησιμοποίησε με έντεχνο τρόπο τους μύθους της Μεσσηνίας για να δημιουργήσει ένα νέο διοικητικό κέντρο στα εδάφη που απέσπασε από το κράτος των Λακεδαιμονίων. Η δημιουργία αυτής της νέας ταυτότητας στους πληθυσμούς της Μεσσηνίας συνέβαλε καθοριστικά στο να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους και να μην ενταχθούν ξανά στο κράτος της Σπάρτης.

Επιπρόσθετα, οι ιδρυτικοί μύθοι δείχνουν τις φιλικές σχέσεις και τις συμμαχίες που είχαν διάφορες πόλεις μεταξύ τους. Ένας μυθικός δεσμός ήταν ιδιαίτερα σημαντικός για να επισφραγίσει μια συμμαχία και να βαθύνει τη φιλία μεταξύ δυο πόλεων. Αντίστοιχα, και η προαιώνια έχθρα και η επιθυμία για εκδίκηση για αδικίες που είχαν συντελεστεί σε ένα μυθικό παρελθόν έδιναν τις αφορμές για επιθετικές ενέργειες.

Ανεξάρτητα από τις πολιτικές των ιστορικών πόλεων και τις διαφορετικές στρατηγικές τους, στην περιοχή που εξετάστηκε κυριάρχησε το δωρικό στοιχείο. Οι Δωριείς δεν ήταν απαραίτητο τη στιγμή που επικράτησαν στη ανατολική και νότια Πελοπόννησο να ήταν αριθμητικά περισσότεροι από τους παλιούς πληθυσμούς που παρέμειναν στην περιοχή. Όμως το σίγουρο είναι ότι επικράτησαν πολιτισμικά και όλες οι πόλεις της περιοχής συνδέθηκαν με αυτό το φύλο που ήρθε στην Πελοπόννησο από τη Δωρίδα. Επίσης, από τους μύθους ίδρυσης φαίνεται οι Δωριείς να ήταν το αριθμητικά κυρίαρχο φύλο στην καταγωγή των πολιτών στις δυο ισχυρότερες πόλεις της περιοχής. Χαρακτηριστικά, οι τέσσερις από τις πέντε κώμες που συνοικίστηκαν για τη δημιουργία της Σπάρτης επέλεξαν ένα δωρικό παρελθόν για αυτές. Παρόμοια, οι τρεις από τις τέσσερις φυλές των Αργείων είχαν ξεκάθαρη δωρική προέλευση. Επιπλέον, και στις δυο περιπτώσεις τα μη δωρικά στοιχεία προστέθηκαν αργότερα. Επιπρόσθετα, όλοι οι βασιλικοί οίκοι των δύο πόλεων κατάγονταν από τους αρχηγούς των Δωριέων κατά τη διάρκεια της μυθικής καθόδου.

Από την άλλη πλευρά οι πόλεις που ανήκαν στην περιφέρεια της Αργολίδας ή στην περιφέρεια του κράτους των Λακεδαιμονίων διατήρησαν περισσότερες μνήμες στους μύθους τους για τους πληθυσμούς που κατοικούσαν την περιοχή πριν την

περιοχή. Χαρακτηριστικά στους μύθους αυτών των πόλεων οι Δωριείς συνοικίστηκαν με τον ντόπιο πληθυσμό και με αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκαν οι νέες κοινότητές τους. Όμως και σε αυτές τις περιοχές όλος πληθυσμός εκδωριήστηκε, μιας και η δωρική διάλεκτος και τα δωρικά έθιμα επικράτησαν. Επομένως, οι Δωριείς στη νότια και ανατολική Πελοπόννησο ήταν η ισχυρότερη πληθυσμιακή ομάδα, αλλά δεν ήταν τόσο μεγάλη αριθμητικά ώστε να διώξει ολοκληρωτικά τον προηγούμενο πληθυσμό και να τον αντικαταστήσει πλήρως.

Βιβλιογραφία

Buckler, J. 1980. *The Theban Hegemony, 371–362 B.C.* Cambridge, MA.

Burkert, W. 1985. *Greek Religion*, Harvand.

Cartledge 1979, *Sparta and Lakonia, a religion history 1300-362 BC.*, London.

———. 1987, *Agesilaos and the Crisis of Sparta*, Duckwoth.

Figueira, T. J. 1999. “The Evolution of the Messenian Identity.” *Sparta: New Perspectives* (ed. S. Hodkinson and A. Powell) 211–244. London.

Forest, W.G. 1968. *A History of Sparta*, London.

Freitag, K. 1996. "Der Akarnanische Bund im 5. Jh. v. Chr." *Akarnanien. Eine Landschaft im antiken Griechenland* (eds. P. Bertold, J. Schmid and C. Wacker) 75–86. Würzburg.

Frödin & Persson 1938. *Asine: Results of the excavation 1922-1930*, Cambridge.

Graham, A. J. 1964, *Colony and Mother City in Ancient Greece*. Manchester

- 1982. "The Colonial Expansion of Greece:", Chapter 37. In J. Boardman, N. G. L. Hammond (eds), *The Expansion of the Greek World, Eight to Sixth Century BC*, "CAH" vol. 3, part 3. Cambridge 1982.
- J. 2001. *Collected Papers on Greek Colonization*, "Mnemosyne Suppl." 214. Leiden.

Grandjean, C. 2003. *Les Messéniens de 370/369 au 1er siècle de notre ère. Monnayages et histoire*. Athens.

Hansen M.H & Nielsen T.H. 2004. "An inventory of archaic and classical poleis", Oxford.

Huxley G. L. 1962, *Early Sparta*, London.

Jacquemin, A., and Laroche, D. 1982. "Notes sur trois piliers delphiques." *BCH* 106:191–218.

Jones, N. F. 1987. *Public Organization in Ancient Greece: A Documentary Study*. Philadelphia.

Kennel, Nigel M. *Sparta 1999: New Perspectives*, "From Perioikoi to Poleis: The Laconian cities in the late Hellenistic period" 189-210.

———. 2002. "Becoming Messenian." *JHS* 122:45–69.

Kunze Emil 1991, "Beinschienen", Berlin.

Luraghi, N. 2001a. "Der Erdbebenaufstand und die Entstehung der messenischen Identität." *Gab es das griechische Wunder? Griechenland zwischen dem Ende des 6. und der Mitte des 5. Jahrhunderts v. Chr.* (ed. D. Papenfuß and V. M. Strocka) 279–301. Mainz.

Malkin I. 2003, *Myth and territory in the Sparta Mediterranean*.

- 2006, "Foundation Stories", J. M. Hall, *A History of the Archaic World*, ca. 1200-479 BC. Malden, Mass: 373-394.

Matthaiou, A., and Mastrokostas, E. 2000–2003. "Συνθήκη Μεσσηνίων και Ναυπακτίων." *Horos* 14–16:433–454.

McSweeney 2013, *Foundation Myths and Politics in Ancient Ionio*, Cambridge.

Piérart, M. 1985. "Le Tradizioni epiche e il loro rapporto con la questione dorica. Argo e l'Argolide." *Le origini dei Greci. Dori e mondo egeo* (ed. D. Musti) 277–292. Bari.

Roussel, D. 1976. *Tribu et cité. Études sur les groupes sociaux dans les cites grecques aux époques archaïque et classique*. Paris.

Sakelariou M. B. 1990, *Between Memory And Oblivion. The transmission of early Greek historical traditions*, Athens.

Shipley, G. 2004. "Messenia." *An Inventory of Archaic and Classical Poleis* (eds. M. H. Hansen and T. H. Nielsen) 547–568. Oxford.

Tomlinson R. A, 1972, *Argos and Argolid*, Cambridge.

Γιαννόπουλος, Θεόδωρος Γ. 2016, «Πόθεν και πότε οι Έλληνες;» Οι υπεύθυνες απαντήσεις της επιστήμης και η παρούσα κατάσταση της έρευνας για την πρώτη αρχή του ελληνικού πολιτισμού, *Ηράκλειο*.

Κακριδής Ι.Θ. 1986 *Ελληνική Μυθολογία, Ηρακλής-Πανελλήνιες εκστρατείες*, Αθήνα.

Παπαχατζής, Νίκος Δ. 1979, *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις, Μεσσηνιακά και Ηλειακά*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.

Ραμού-Χαψιάδη Ανν. 1982 *Από τη φυλετική κοινωνία στην πολιτική*, Αθήνα.